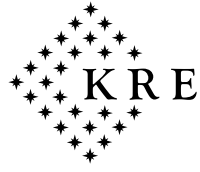

STUDIA CAROLIENSIA

STUDIA CAROLIENSIA

TUDOMÁNY ÉS HARMADIK MISSZIÓ

A keresztény tudós társadalmi szerepvállalása

A KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM
2021-ES ÉVKÖNYVE

Szerkesztette
Furkó Péter, Csőke Zoltán

© Szerzők, szerkesztők, 2022
© Károli Gáspár Református Egyetem, 2022
© L'Harmattan Kiadó, 2022

Felelős kiadó: Trócsányi László, a Károli Gáspár Református Egyetem rektora

Szerkesztőbizottság:

Boros Gábor, Bozsonyi Károly, Csanády Márton, Fabiny Tibor, Furkó Péter,
Homicskó Árpád Olivér, Horváth Géza, Kendeffy Gábor, Kocsev Miklós,
Miskolczi-Bodnár Péter, Mogyorósi András, Pap Ferenc, Sepsi Enikő, Trócsányi László

Olvasószerkesztő: Csőke Zoltán

ISBN 978-963-414-895-1

DOI: <https://doi.org/10.14324/978-963-414-895-1>

Károli Gáspár Református Egyetem
1091 Budapest, Kálvin tér 9.
Telefon: +36-1-455-9060

Kiadja a Károli Gáspár Református Egyetem és a L'Harmattan Kiadó.
A kiadó kötetei megrendelhetők, illetve kedvezménnyel megvásárolhatók:

L'Harmattan Könyvesbolt
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.
Tel.: +36-1-267-5979
www.harmattan.hu; webshop.harmattan.hu

A borítót Kára László tervezte.
A tördelés Kardos Gábor munkája.
Nyomdai kivitelezés: Prime Rate Kft.,
felelős vezető: Tomcsányi Péter.

TARTALOMJEGYZÉK

TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ: Rektori előszó	7
FURKÓ PÉTER: Előszó	9
SZONTAGH PÁL IVÁN: Hivatás- és pályamotiváció a KRE PK végzős óvodapedagógusai körében	15
TOLNAI ÁGNES: Szervezeti kultúra és minőségbiztosítás református köznevelési intézményekben	31
DÁVID ISTVÁN: Organa Transsylvanica – Alapítvány Erdély Orgonáért. Orgonaépítő utánpótlásképzés a rendszerváltás évtizedében	41
FEHÉR ÁGOTA – HECKER-RÉZ RÓBERT – HODOSSI NÓRA – VÁRADI-KUSZTOS GYÖRGYI: Innováció és szolgálat a pedagógusképzésben: lelki egészségnapok a KRE Pedagógiai Karán	63
VERÉB LILLA: A TDK-mozgalom mint a kutatói életpálya egyik alappillére	77
BÍRÓ ANNA: A São Pauló-i magyar reformátusok vallásgyakorlásának színterei és lelki vezetői	89
TÓBIÁS LÁSZLÓ: A harmadik misszió és az első – segítő gyakorlat a Károli Egyetemen	103
SZUMMER CSABA: Jean-Paul Sartre meszkalinkalandja	113
FERENCZI ANDREA: Az igazságos igazságtétel nyomában	125
JOHANNA DOMOKOS – MARIANNA DEGANUTTI: Overt and covert zero degree code-switching in Sándor Petőfi's <i>János vitéz</i> (<i>John the Valiant</i>) and Mark Twain's <i>A Tramp Abroad</i>	135
A kötet szerzői	151
A Károli Könyvek sorozat 2021-ben megjelent kötetei	155

REKTORI ELŐSZÓ

TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ

Milyen szerepet játszhat a megfelelő pályaszocializáció az óvodapedagógusok pályaelhagyásának megelőzésében? Milyen kérdések merülnek fel az egyházi fenntartású pedagógiai intézmények minőségbiztosítása kapcsán? Miért fontos és hogyan lehet megóvni Erdély mintegy másfél ezer orgonáját? Hogyan segítik a leendő és végzett pedagógusok mentális jólétét a lelki egészségnapok? Hogyan indíthat el egy tudományos pályát a tudományos diákköri részvétel? Hogyan gyakorolják hitüket braziliai magyar református testvéreink? Mi is az a szabadon választható tárgyként hirdetett segítő gyakorlat? Hogyan hatott a meszkalin használata Jean-Paul Sartre munkásságára, és *Az undoron* keresztül hogyan befolyásolta a kor értelmiségének gondolkodását? Megvalósítható-e olyan igazságos igazságtétel, amely megtöri a gyűlölet körét? A zéró-fokú kódváltás jelenségén keresztül hogyan működhet több nyelv egy irodalmi szövegben?

Mindezekre a kérdésekre választ kaphat az az olvasó, aki a *Studia Caroliensia* 2021. évi kötetét figyelmesen lapozza végig. A látszólag szerteágazó, és egyenként is rendkívül érdekes kérdéseket megválaszoló tanulmányokat egybefűzi az, hogy más-más tudományterületen, eltérő módszertannal és persze egészen más tartalommal valahol mégis mind a keresztény tudós társadalmi szerepvállalásának témájához kapcsolódnak.

A Károli Gáspár Református Egyetem évkönyve, a *Studia Caroliensia* kiadása egyike egyetemünk legszebb hagyományainak. A kiadvány megelőző tíz kötete szintén érdekes és értékes tanulmányokat fogott egybe egy-egy meghatározott általános, tudományterületeken átívelő téma kapcsán. Az évkönyveken végigtekintve jól érezhető, és a mostani, tizenegyedik kötet témaválasztása ezzel is indokolható, hogy azok tematikájukon keresztül mindig a protestáns értelmiség szélesebben értelmezhető közösségi, társadalmi szerepének problematikáját is vizsgálták.

A tavalyi évben egyetemünk közösségformáló munkájában – a közösség kérdése egyébiránt a jelen kötet több tanulmányban is felmerül – fontos szerepet játszó közösségi napok is „*A keresztény ember társadalmi szerepvállalásáról*” szölt.

Sőt az évkönyv előző kötetének címe: „*Tudomány, küldetés, társadalmi szerepvállalás*” is rímel az új évkönyv témaválasztására, amely a társadalmi szerepvállalást az egyetem harmadik missziójával köti egy gondolati egységbe. A magam részéről úgy gondolom, hogy olyan küldetésre vonatkozó kérdésről van szó, amellyel nem lehet eleget foglalkozni.

A keresztény ember, és magától értetődő módon a keresztény tudós, valamint a szűkebb vagy szélesebb közösség viszonya igenis jól értelmezhető kapcsolatban van egymással. Küldetésünk, hogy mi legyünk a föld sója és a világ világossága – egyetemünk harmadik missziója és a keresztény tudós társadalmi szerepvállalása ezen keresztül határozható meg. A tudós egyéni felelőssége pedig még nagyobb, hiszen a rá bízott talentumokkal úgy kell sáfárkodnia, hogy tudását megossza és hasznossá tegye a tágabb és egyre összetettebb társadalmi környezetben is.

A tudomány természetéből adódóan a kérdések, kétségek világa is. Kutatásaink során a különböző területeken mindannyian tapasztaltuk, hogy egy jól feltett kérdés sokszor ugyanannyi, sőt néha több hozadékkal bír, mint egy helyes válasz. Mégis meggyőződésünk és persze legjobb tudásunk szerint válaszokat kell tudnunk adni a minket körülvevő társadalom megannyi kihívására. Azoknak az értelmiségieknek, akik a humán vagy a társadalomtudományok, a pedagógia vagy az egészségügy területét választják, küldetésük, hogy szűkebb és tágabb környezetük számára érthető és élvezhető módon mutassanak irányt, hogy meggyőződéssel és küldetésstudattal fáradhatatlanul közvetítsék és hasznosítsák tudásukat a mindennapokban.

Az alaposan és gondosan művelt tudományunk adta biztonság mellett annak eredményeinek megosztásában számíthatunk egyetemünk és protestáns értelmiségünk kisebb-nagyobb közösségeinek támogatására is. E közösségek egyszerre szolgálnak a keresztény tudós számára küldetése beteljesítésének helyszínéül, ugyanakkor támogató közegéül is. A Károli Gáspár Református Egyetem túl azon, hogy biztos tudást ad hallgatói számára, illetve a tudás gazdagításában segíti oktatóit, ilyen hely és közeg is kíván lenni.

A 2021. évi *Studia Caroliensia* évkönyv tanulmányait olvasva ezt bizonyítva látom, hiszen több tanulmány intézményünk lelki egészségnapokon vagy tudományos diákkörökön keresztül betöltött szerepét, feladatát vizsgálja. A tanulmányok egyúttal bizonyítják azt is, hogy tudóstársaim képesek és készek betölteni fent meghatározott küldetésüket: tudásuk legjavát a szélesebb közönség számára is érthető és élvezhető formában osztották meg. Egyetemünk küldetését hangsúlyozva, a szerzők munkáját elismerve ajánlom tehát az olvasó figyelmébe az itt megjelenő összes tanulmányt.

ELŐSZÓ

FURKÓ PÉTER

A *Studia Caroliensia*, a Károli Gáspár Református Egyetem évkönyve 2021-ben jelenik meg tizenegyedik alkalommal. Az eddig megjelent kötetek a következő témákat dolgozták fel: *Európa* (2011); *Tudomány és etika* (2012); *Confessionality and University in the Modern World* (2013); *Hit és tudás* (2014); *Nyelv, kultúra, identitás* (2015); *Folyamatos megújulás; Reformáció(k) tegnap és ma* (2016); *Értelmiség – felelősség – protestantizmus* (2017); *Károli 25* (2018), *Népszerű tudomány, tudománynépszerűsítés* (2019), *Tudomány, küldetés, társadalmi szerepvállalás* (2020). Jelen kötet szorosan kapcsolódik a legutóbbi kötethez és a 2021 őszi félévben megrendezésre került Károli Közösségi Napok tematikájához (melynek témája „A keresztény ember társadalmi szerepvállalása”). A tudományos igénnyel kibontott, társadalmi érdekekre és értékekre fókuszáló témák köré csoportosított mondanivaló reményeink szerint nemcsak a szakma, de a laikus érdeklődő számára is értékes üzenetet közvetít majd, emellett a kiadvány publikálási lehetőséget nyújt egyetemünk oktatói számára.

A 2021. évi *Studia Caroliensia* témáját a harmadik misszió – a felsőoktatási intézmények akadémiai közegben és azon túl kiváltott hatása, valamint a protestáns tudós értelmiség társadalmi szerepvállalása adja. A kötet egyik előfeltevése, hogy a (szociál)pedagógia, az egészségtudomány, valamint a bölcsészet- és társadalomtudományok területeihez kapcsolódó kutatói életpályát vállalók egyben társadalmi szerepet is vállalnak a szemléletformálás, az ismeretátadás és a tudományos eredmények mindennapi életben történő alkalmazhatósága és terjesztése révén. Fontos értelmiségi küldetés, hogy az adott tudományterület eredményeit minél több társadalmi csoport számára testközelbe tudjuk hozni, emellett az esetenként bonyolult tudományos módszerek hétköznapi alkalmazhatóságát fel tudjuk tárni. Az egyetemi oktatók értékteremtő és értékformáló küldetése a mindennapokban szintén kiemelt szereppel bír.

A pedagógiai küldetés egyik alappillére az eljövendő generációk formálása és nevelése, az egészségtudomány területén pedig az egészségtudatosság fejlesztése. A bölcsészet- és társadalomtudományok területén oktatók szerepvállalása

többek között a társadalmi jelenségek feltárása, a szociális érzékenység kialakítása, a személyiségfejlesztés és a különböző tudományos és politikai diskurzusok átláthatóvá tétele révén mutatkozik meg.

A kötet tíz tanulmányt tartalmaz, melyek közül hat a Pedagógiai Kar, egy a Szociális és Egészségtudományi Kar, három pedig a Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar műhelyeiben folytatott kutatások eredményeit mutatja be.

Szontagh Pál a KRE Pedagógiai Kar ötven végzős óvodapedagógusa körében végzett kutatásairól számol be, mely során azt vizsgálták, változik-e a képzés alatt a hallgatók hivatás- és pályamotivációs struktúrája, valamint hogy a végzés küszöbén milyen elképzeléseik vannak a pályán való elhelyezkedésről. A szerző előadja, hogy az utóbbi idők kutatásai szerint az egzisztenciális nehézségeken túl a pedagógus-pályaelhagyás okai között szerepelhet az elégtelen pályaszocializáció is, amely elsősorban a felsőoktatásban eltöltött évek hiányosságából adódik, ezért különösen fontos az elsőévesek által azonosított motivációs és demotivációs tényezők hatását a végzős hallgatók körében is megvizsgálni. A kutatás eredményei alapján megállapítható, hogy a hallgatók nem tartalékkarrierként választják az óvodapedagógia szakot, és a képzés végeztével is fennmarad az intrinzik hivatásmotivációjuk. A pályaszocializáció sikerét jelzi az is, hogy szakmai önképük megerősödik, és pályára állási szándékuk többségében annak ellenére fennmarad, hogy a pedagógusi hivatás érzelmi és munkaterhelését, tudományos és gyakorlati tudásigényét felismerik.

Tolnai Ágnes (KRE Pedagógiai Kar) tanulmányának célja a köznevelési intézményrendszer sajátos szegmensére, a minőségbiztosítás területére jellemző kérdés- és problémakör azonosítása, összefoglaló javaslatok és fejlesztési lehetőségek megfogalmazásával. A választott terület a köznevelési intézményrendszer egy igen sokrétű szabályozással érintett része, az egyházi fenntartású intézmények, amelyek a magyarországi köznevelési rendszerben sajátos helyet foglalnak el. A szerző a minőségbiztosítás területén fellelhető kérdések komplexitására világít rá egy olyan fenntartótípuson keresztül, amely jól elhelyezhető a köznevelési rendszerben, egyszersmind különleges helyet foglal el a szabályozók összetettsége okán, így azonosíthatóvá válnak a minőségbiztosítás szempontjából leglényegesebbnek ítélt szervezeti kérdések. Az egyházi fenntartású köznevelési intézmények esetében a szerző különbséget tesz saját alapítású, valamint táblacserés intézmények között – utóbbiak esetében a fenntartó korábban nem egyházi jogi személy volt.

Dávid István (KRE Pedagógiai Kar) gazdag illusztrációkkal tűzdelt tanulmánya az Erdély orgonáiért létrehozott Organa Transsylvania Alapítvány történetét tekinti át. Az Alapítvány 1990-ben jött létre, az alapító dokumentum szövege magáért beszél:

„Erdély orgonáinak száma – pontos adatok hiányában – hozzávetőlegesen másfél ezerre tehető, [miközben] e hatalmas hangszertömeg karbantartásáról gondoskodni hivatott orgonajavító (és nem orgonaépítő!) műhelyek száma, viszont nem éri el az ötöt! [...] – a rendelt időt felismerve tehát cselekedni kellene.

A lemaradás ezen a téren is több évtizedes, [...] és jogos az igény, hogy ezen orgonagondok enyhítésére, [...] megfelelően előkészített nemzetközi összefogással elindítsunk egy folyamatot, mely [...] az ezredfordulóra, ezen [...] terület orgonakultúrájának megkésett reneszánszát hozhatná magával.”

Az alapítvány elindítójaként és krónikásaként a szerző mai orgonaépítőinknek is buzdító sorokat tár elének. Köszönetet mond folyamatos vállalásaikért és kitartó helytállásukért, további szakmai sikereket kívánva a „magyar orgonatáj” keleti peremvidékén. A szerző kiemeli az értékes hangszerükért felelősséget érző közösségek áldozatkészségét is, mindazokét, akik vállalják saját és egyetemes történeti örökségünk megóvását, biztosítva ezzel a szakma fennmaradását és továbbfejlődését.

Váradai-Kusztos Györgyi (KRE PK) és szerzőtársai (Fehér Ágota, Hecker-Réz Róbert, Hodossi Nóra) a KRE Pedagógiai Karán tartott lelki egészségnapok kapcsán tekintik át az innováció és szolgálat kérdésköreit a pedagógusképzésben. A tanulmány témája egy 2020-ban indult mentálhigiénés program, melyet eddig két alkalommal szerveztek meg a KRE végzett hallgatói, elsősorban a pályakezdő óvoda-pedagógusok és tanítók számára. A programban a pedagógiai területek mellett hittanoktatók, szociális szférában dolgozók, illetve gimnáziumi tanárok, továbbá jelenlegi hallgatóink is képviseltették magukat. A program szervezői a „Tehetségműhelyek a KRE TFK-n” című pályázatba is bekapcsolódhattak, mely révén a helyszín adott volt, a jelentkezők bízhattak a program minőségében, az előadók felkészültségében. A mentálhigiénés szemléletnek megfelelt a csapatmunkában történő tervezés, szervezés is. A csapat mindegyik tagja az egyetem oktatója vagy nem oktató munkavállalója volt, emellett a korai szakaszban megfogalmazódott az a cél is, hogy a jelenlegi hallgatók mellett volt tanítványok számára is felkínálják a részvétel lehetőségét annak érdekében, hogy pályakezdő életszakaszukban rendszeresen részt vegyenek a mentális jóllétüket támogató, nehézségeikben valódi segítséget nyújtó lelki egészségnapon.

Veréb Lilla (KRE PK) a TDK-mozgalomról mint a kutatói életpálya egyik alappillérről értekezik. A tanulmány hazai és nemzetközi kontextusba helyezi a tehetséggondozás mai, TDK-hoz kapcsolódó lehetőségeit, majd néhány alapgömb tisztázása után a TDK történetébe nyújt betekintést. A felsőoktatásban fellelhető tehetséggondozási formák közül a TDK-t mint kiemelt fórumot tárgyalja, valamint elismeri társadalmi hasznát, és hogy képes garantálni a felsőoktatás minőségét. A tanulmány elsődleges célja az, hogy gondolatindítóként

szolgáljon az olvasónak, és hogy elsősorban oktatói oldalról ejtsen szót a TDK-hoz kapcsolódó tevékenységek végzésének fontosságáról, értékteremtő jellegéről.

A Pedagógiai Kar műhelyeiből származó írásokat Bíró Anna tanulmánya zárja, melyből a São Pauló-i magyar reformátusok vallásgyakorlásának színtereit és lelki vezetőit ismerhetjük meg. Megtudhatjuk azt is, hogy a brazíliai magyar reformátusok vallásgyakorlásainak terei három időszakra bonthatók. A térnélküliség időszakára, amikor konkrét teret ugyan nem lehet meghatározni, de lelkivezető segítségével az egység, a gyülekezet mégis kialakul. A második időszak a „kakasos templom” tere, amelyben a lelkivezetés megmarad, sőt, bővül egy állandó térrel, ahol a magyar leszármazottak hitüket és identitásukat egyaránt megélhetik. Az utolsó időszak az „elveszett tér” időszaka, ahol már se lelkivezetés, se konkrét tér nem azonosítható. Ugyanakkor erről az időszakról elmondható, hogy a hívek kihasználják az intézményi és szervezeti lehetőségeket, amelyet a szélesebb értelemben vett magyar közösség biztosít számukra.

Tóbiás László (KRE Szociális és Egészségtudományi Kar) tanulmánya a segítő gyakorlat mint szabadon választható tárgy tradícióit tárja elénk. A tanulmány ismerteti a tárgyat, annak előzményeit és azokat a terepintézményeket, amelyek gyakorlatra fogadják be a szociális munka szak hallgatóit. Az intézmények között református és nem református intézményeket egyaránt megtalálhatunk, az előbbieket között említendő a Filadelfia Ház, a Kalunba és a Tisztás Drogprevenciószolgálat (Református Drogmisszió), míg a nem református befogadóintézmények között szerepel a Baptista Szeretetszolgálat, a Csobánka és a Kompánia Alapítvány.

A kötet utolsó szerkezeti egysége a KRE Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Karának műhelyeiből merít pszichológiai, filozófiatörténeti és irodalomtudományi témákból.

Szummer Csaba Jean-Paul Sartre meszkalinkalandját adja elő a pszichológia és a filozófiatörténet határmezsgyéjén mozogva. A hallucinogén szerekre adott pszichotikus reakciók és *bad tripek* ismertetése után a szerző a meszkalin tripet mint *Az undor* lehetséges inspirációs forrását tárja elénk, majd a műben fellelhető pszichológiai kríziseket és metafizikai felismeréseket ismerhetjük meg. A konklúzióból megtudhatjuk, hogy Sartre, hasonlóan sok más művészhez, egyéni nyavalyáiból hozott létre „a kreativitás alkímiájával az egész kultúrára ható értékeket.” A szerző megállapítja, hogy *Az undor* szenvedéstörténete a modern életérzés részévé vált, megváltoztatta a háború utáni európai értelmiség közérzetét, gyanakvóbbá tette az olvasóközönséget a világgal szemben.

Ferenczi Andrea tanulmánya az igazságos igazságtétel kérdésköre mentén készletti gondolkodásra az olvasót. A szerző azt vizsgálja, megvalósítható-e, és ha igen, miképpen, hogy az ellentétes érdekekkel, egymásnak ellentmondó fel fogással, eltérő értékrenddel, kultúrával, borszínnel, vallással rendelkező embe-

rek fenntartsák közös kötelékeiket, megerősítsék kapcsolatukat ahelyett, hogy „az ellenségesség és az erőszak mind hevesebb körforgásába sodródnának.” A gondolatébresztő tanulmány a következő kérdésekre is választ keres: Van-e lehetőség ellenállni a kölcsönös kirekesztés örvényének? Létezik-e igazságos igazságtétel? Hogyan azonosíthatjuk az „igazságot”, és miben ölt testet az „igazságtétel”? Konfliktusainkban egyetértésre juthatunk-e az igazság vonatkozásában? Az előző tanulmányhoz hasonlóan a kutatási kérdéseket a szerző interdiszciplináris vizsgálódás révén – Roman Polanski *A halál és a lányka* című filmjének segítségével válaszolja meg.

A kötetet az irodalom- és a nyelvészettudomány határterületén vizsgálódó, angol nyelvű tanulmány zárja. Domokos Johanna és szerzőtársa (Marianna Deganutti) a ZCS (*zero degree code-switching*, azaz *zéró-fokú kódváltás*) jelenségét vizsgálja Petőfi *János Vitéz*ében, valamint Mark Twain *A Tramp Abroad* című művében. Elemzésükben megállapítják, hogy a ZCS minden formája hatékony eszközt jelent a többnyelvűség szövegbe ágyazására. Azáltal, hogy a verbális szöveget vesszük kiindulópontnak, a zéró-fokú kódváltás lehetőséget kínál annak megértésére, hogyan működik több nyelv egy szövegben, hogyan hatnak egymásra, hogyan közvetítik és épülnek be a narratívába. Mindez magában foglalhatja az irodalmi művekben megjelenített emberek közötti kommunikációt és – ahogy Petőfi példáján keresztül a tanulmány szerzők bemutatják – az emberek, állatok és más lények közötti kommunikációt is, emellett különböző korszakokra és műfajokra is vonatkozhat – jelen esetben egy epikus költeményre és egy utazási írásra.

HIVATÁS- ÉS PÁLYAMOTIVÁCIÓ A KRE PK VÉGZŐS ÓVODAPEDAGÓGUSAI KÖRÉBEN

SZONTAGH PÁL

2021-ben kérdőíves felmérést végeztünk a KRE TFK végzős óvodapedagógus hallgatói között (n = 50), elsősorban azt vizsgálva, hogy a képzés során a hallgatók hivatás- és pályamotivációs struktúrája változik-e, illetve hogy a végzés küszöbén milyen elképzelésük van a pályán való elhelyezkedésről. Mivel az utóbbi idők kutatásai szerint az egzisztenciális nehézségeken túl a pedagógus-pályaelhagyás okai között szerepelhet az elégtelen pályaszocializáció is, amely elsősorban a felsőoktatásban eltöltött évek hiányossága, ezért különösen fontosnak tartottuk az elsőévesek által azonosított motivációs és demotivációs tényezők hatását a végzős hallgatók körében is megvizsgálni. Eredményeink alapján a hallgatók nem tartalékkarrierként választják az óvodapedagógia szakot, és a képzés végeztével is fennmarad az intrinzik *hivatásmotivációjuk*. A pályaszocializáció sikerét jelzi, hogy szakmai önképük megerősödik, és pályára állási szándékuk többségében annak ellenére fennmarad, hogy a pedagógusi hivatás érzelmi és munkaterhelését, tudományos és gyakorlati tudásigényét felismerik. Mindez akár biztató is lehetne, ha nem látnánk ugyanakkor a *pályamotiváció* területén felmerülő komoly aggályokat a társadalmi és anyagi megbecsülés vonatkozásában. Ezek azok a külső körülmények, amelyek előrevetítik a kiábrándulás, a kiegészítés, az egzisztenciális nehézségek és végül a pályaelhagyás kockázatát a következő években végző óvodapedagógusok körében (is).

Mint arról a Studia Caroliensia 2020-as évkönyvében beszámoltunk,¹ kutatótanári programunk keretében kutatásokat végeztünk a Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kara (ma: Pedagógiai Kara) óvodapedagógus hallgatói körében, a pedagógusjelöltek hivatás- és pályamotivációit kutatva.

¹ Szontagh Pál: Hivatás, pálya, motiváció. Pálya- és hivatásmotivációk a KRE TFK óvodapedagógus hallgatói körében, in Furkó Péter – Szathmári Éva (szerk.): *Tudomány, küldetés, társadalmi szerepvállalás. A Károli Gáspár Református Egyetem 2020-as évkönyve*, KRE–L'Harmattan, Budapest, 2021, 35–47.

Kutatásunk alaphipotéziseként feltételeztük, hogy napjainkban a *pedagóguspálya* (beleértve annak egzisztenciális, szervezeti és infrastrukturális feltételeit is) iránti motiváció eltér a nevelés-oktatás *hivatása* iránti elkötelezettség mértékétől (amely megélhető informális, vagy a köznevelési intézményrendszeren kívüli formában is).

Hivatásmotiváció alatt azoknak a motivációs tényezőknek az összességét értjük, amelyek a nevelés-oktatás feladatát, mint személyes, belső elhívást percipiálják. Ide tartozik a nevelés hosszú távú társadalmi hatásának előtérbe helyezése, az elkötelezett közösségi szerepvállalás, a generációkon áthagyományozódó tudás továbbadásának belső indíttatása és a magas intenzitású érzelmi bevonódás. Ez a fajta motiváció sokszor transzcendens alapokon nyugszik. A transzcendens elhívás érzése nem feltétlenül kötődik tételes vallásossághoz, de valamiféle belső, a racionalitáson túli elhívást feltételez.

A nevelői hivatásmotiváció nem kötődik feltétlenül pedagógus munkakörhöz vagy pozícióhoz. A társadalmi hasznosság érzése vagy az isteni elhívásra adott válasz az önkéntességben, az iskolarendszeren kívüli gyermekmunkában vagy akár a családi életben is megélhető. Ha a pedagóguspálya szervezeti és egzisztenciális körülményei nem kellőképpen vonzóak, a mégoly erős hivatásmotiváció sem feltétlenül párosul pályára állással.

A hivatásmotivációval szemben a *pályamotiváció* a pedagóguspálya mint szakma választásához kapcsolódik. Ide soroljuk azokat a motívumokat, amelyek a pedagógus szerephez, az intézményes nevelés-oktatáshoz köthetők. Ahogy a hivatás-, úgy a pályamotivációban is megfigyelhetünk külső és belső tényezőket. Külső pályamotiváció lehet a család, a tanárok, az ismerősök vagy a társadalmi mikrokörnyezet biztatása a pedagógusfoglalkozás választására, de ide sorolhatók azok a makrotársadalmi hatások is, amelyek a pedagógusok presztízsén, anyagi és erkölcsi elismertségén, a képzés színvonalán keresztül teszik vonzóvá a pályát. Belső pályamotivációt jelenthetnek a pedagóguspályára jellemző sajátos szervezeti keretek, a munkaidőbeosztás, az egyéni és közösségi tevékenységek aránya és változatossága, a képzésben és a gyakorlatban megszerzett tudás használhatósága, konvertálhatósága.

A *pályamotiváció* gyengülése vagy hiánya közvetlenül vezethet a pálya elhagyásához, még abban az esetben is, ha – mint az előzőekben láttuk – a *hivatásmotiváció* erős marad. Hazai kutatások elsősorban a relatíve alacsony béreket, az előnyös konvertálhatóságot, a gyenge karrierkilátásokat, a növekvő munka-terhelést és az ezek hatására alacsony társadalmi megbecsültséget azonosították a pályaelhagyás elsődleges okaiként.² Ezek mellett az egyértelműen negatív

² Chrappán Magdolna: Elégedettség és mobilitási esélyek a pedagógusképzésben végzettek körében, in Garai Orsolya – Veroszta Zsuzsanna (szerk.): *Frissdiplomások, 2011*, Budapest,

önszelekciós, kontraszelekciós megközelítések (deficit-elméletek) mellett léteznek a támogató erőkre koncentrááló nevelésszociológiai kutatások is, melyek a speciális hivatástudattal rendelkező csoportok pályára lépését és pályán maradását magyarázó tényezők vizsgálatát helyezik vizsgálódásuk középpontjába.³

Több megelőző vizsgálat igazolja, hogy a pedagógushallgatók és a pedagógusok körében a belső motiváció (a hivatás iránti elkötelezettség) megelőzi a külső motivációkat (a pálya iránti motivációt), és hogy a pedagóguspálya választása mögött legtöbbször megérlelt, tudatos döntés áll.

Kutatásunk első szakaszában, 2019/20-ban és 2020/21-ben felmérést végeztünk a Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Karának (KRE TFK, 2021 szeptemberétől KRE PK) elsőéves óvodapedagógus-hallgatói (n = 123) között. A hallgatók, akikkel a „Pedagógusattitűdök és etika – műhelymunka” tárgy oktatójaként találkoztunk, szemináriumi feladatként kötetlen (tematikus), reflektív pedagógiai esszéket írtak *Miért (nem) leszek óvodapedagógus?* címmel. Ezek kvalitatív, strukturált tartalmi elemzésével, manuális kódolással igyekeztünk feltárni azokat a hivatás- és pályamotivációs tényezőket, amelyek a hallgatókat a képzésre való jelentkezésben befolyásolták. Kiemelt szempontként kezeltük a nappalis és levelezős hallgatók közötti különbségeket, azt vizsgálva, hogy utóbbiak élet- és munkatapasztalatuk révén mennyiben rendelkeznek eltérő motivációs bázissal. A kutatás eredményeit korábbi közleményeinkben részletesen ismertettük.⁴

A kutatás második szakaszában a pedagógiai esszék elemzésének eredményeit felhasználva kérdőíves felmérést végeztünk a KRE TFK végzős óvodapedagógus hallgatói között (n = 50), elsősorban azt vizsgálva, hogy a képzés során a hallgatók hivatás- és pályamotivációs struktúrája változik-e, illetve hogy a végzés küszöbén milyen elképzelésük van a pályán való elhelyezkedésről. Mivel az utóbbi idők kutatásai szerint az egzisztenciális nehézségeken túl a pedagóguspályaelhagyás okai között szerepelhet az elégtelen pályaszocializáció is, amely elsősorban a felsőoktatásban eltöltött évek hiányossága,⁵ ezért különösen fon-

Educatio, 2013, 231–263; Varga Júlia: Kiből lesz ma tanár? A tanári pálya választásának empirikus elemzése, *Közgazdasági Szemle*, 56. évf., 2007/7–8, 609–627.

³ Pusztai Gabriella: Retenció és pályaszocializáció intézményfenntartó szerinti összehasonlításban – Az állami és felekezeti pedagógusképzés hosszútávú hatásai, in Pusztai Gabriella – Morvai Laura (szerk.): *Pálya-modell. Igények és lehetőségek a pedagógus-továbbképzés változó rendszerében*, Nagyvárad–Budapest, Partium, 2015, 195–206.

⁴ Többek között: Szontagh Pál: Hivatás- és pályamotivációs tényezők első éves óvodapedagógus hallgatók körében, *Iskolakultúra*, 31. évf., 2021/1, 26–44.

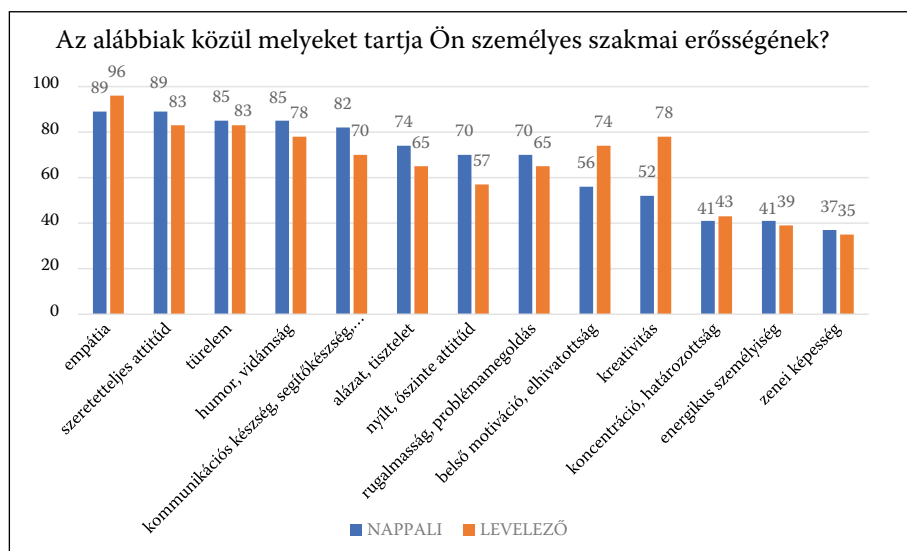
⁵ Pusztai Gabriella – Ceglédi Tímea: Pedagógushallgatók Kelet-Közép Európában, in Pusztai Gabriella – Ceglédi Tímea (szerk.): *Szakmai szocializáció a felsőoktatásban. A pedagógusképzés kihívásai a Kárpát-medencében*, Nagyvárad–Budapest, Partium – Personal Problems Solution – Új Mandátum, 2015, 7–12.

tosnak tartottuk az elsősévesek által azonosított motivációs és demotivációs tényezők hatását a végzős hallgatók körében is megvizsgálni.

Kutatásunk második szakaszának kezdetén feltételeztük, hogy

- § a válaszadók több érvet fognak megjelölni az óvodapedagógus-hivatás mellett, mint a pálya ellen;
- § a nappalis hallgatók számára a hivatás-, a levelezős hallgatók számára a pályamotiváció a fontosabb;
- § a hallgatók többsége újra az óvodapedagógusi képzést választaná;
- § a hallgatók körülbelül kétharmada kíván elhelyezkedni óvodapedagógusként az oklevél megszerzése után.

A nappali tagozatos hallgatók a felsorolt válaszlehetőségek közül fejenként átlagosan 8,7-es *erősséget* vonatkoztattak magukra (1. ábra). Mindkét válaszadói csoportban az empátiát jelölték meg a legtöbben (a nappalis hallgatók 89, a levelezősök 96%-a). A legkevesebben (37, illetve 35%) a zenei képességet jelölték meg saját erősségükként. A két hallgatói csoport között négy tényezőben alakult ki 10%-ot meghaladó különbség. Míg a nappalisok nagyobb részben érzik saját erősségüknek a kommunikációs készséget, segítőkészséget, együttműködést (82, ill. 70%) és a nyílt, őszinte attitűdöt (70, ill. 57%), addig a levelezősöknél jellemzően többször szerepelt erősségként a kreativitás (52, ill. 78%) és a belső motiváció, elhivatottság (56, ill. 74%).

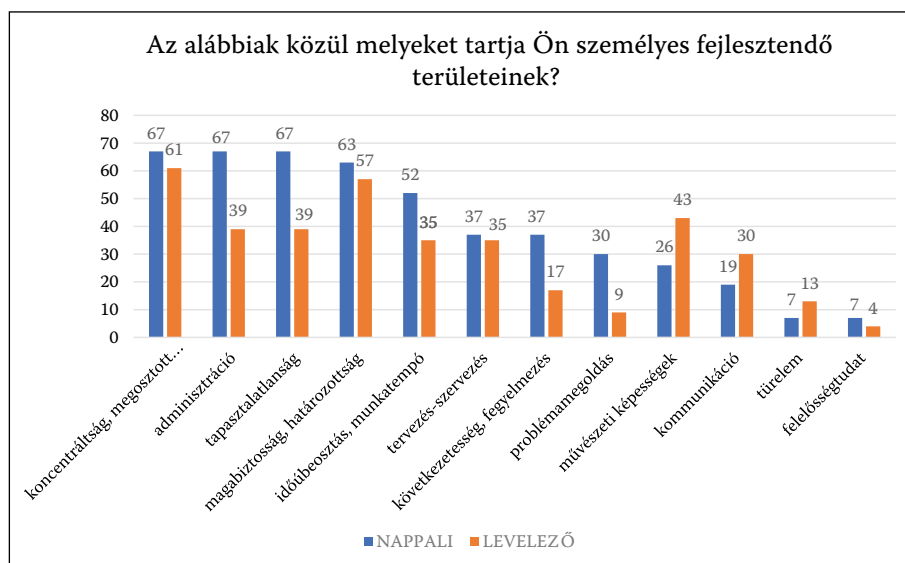

1. ábra. Hallgatók szakmai erősségei, önbevallás alapján (relatív gyakoriság százalékban kifejezve)

A *fejlesztendő területek* közül a nappalis hallgatók fejenként átlagosan 4,8; a levelezősök 3,8 állítást tudtak magukra vonatkoztatni (2. ábra). A kérdőívek alapján a végzős hallgatókra ugyanúgy jellemző a pozitív önkép, ahogyan az elsősökre, jóval több erősséget azonosítanak önmagukban, mint fejlesztendő területet.

Mindkét válaszadói csoportban a koncentrálttság és a megosztott figyelem képességét említették a legtöbben (67, ill. 61%), szintén általánosan fejlesztendőnek tartják a magabiztosságukat és határozottságukat (63, ill. 57%). A legkevésbé a felelősségtudatukat (7, ill. 4%) és a türelmüket (7, ill. 13%) érzik fejlesztendőnek a hallgatók.

A legnagyobb különbség a levelezők javára az adminisztráció és a tapasztalatlanság területén mutatkozik (mindkét területen 67, ill. 39% tartja fejlesztendőnek ezeket). A nappalisok a művészeti képességek (26, ill. 43% tartja fejlesztendőnek) és a kommunikáció (19, ill. 30% tartja fejlesztendőnek) terén tűnnek magabiztosabbnak. Nyilvánvalóan ezek az érzések nem függetlenek attól, hogy a zenei és a kommunikációs képességek célzott fejlesztésére a nappali munkarendben több idő és energia jut.

2. ábra. Hallgatók fejlesztendő területei, önbevallás alapján (relatív gyakoriság százalékában kifejezve)

Összehasonlítottuk az elsőévesek és a végzősök eredményeit az erősségek és fejlesztendő területek esetében. A harmadévesek válaszaiból az erősségek közül azokat közöltük a táblázatban, amelyeket az adott hallgatói csoport többsége bejelölt (50% <) (1. táblázat). A fejlesztendő területek közül az egyharmadnál több (33% <) jelölést kapott válaszokat jelöltük (2. táblázat).

1. táblázat. Erősségek említése az elsős és végzős nappali és levelező munkarendű hallgatók körében

NAPPALIS HALLGATÓKNÁL SZEREPEL		ERŐSSÉG MEGNEVEZÉSE	LEVELEZŐS HALLGATÓKNÁL SZEREPEL	
ELSŐSÖK	VÉGZŐSÖK		ELSŐSÖK	VÉGZŐSÖK
X	X	türelem	X	X
X	X	empátia	X	X
X	X	kreativitás	X	X
X	X	szeretetteljes attitűd	X	X
X	X	kommunikációs készség, segítőkézség, együttműködés	X	X
X	X	belső motiváció, elhivatottság	X	X
X	X	nyílt, őszinte attitűd		X
	X	humor, vidámság	X	X
X		zenei képesség	X	
X	X	rugalmasság, problémamegoldás		X
X		koncentráció, határozottság		
X	X	energikus személyiség		
X	X	alázat, tisztelet		X

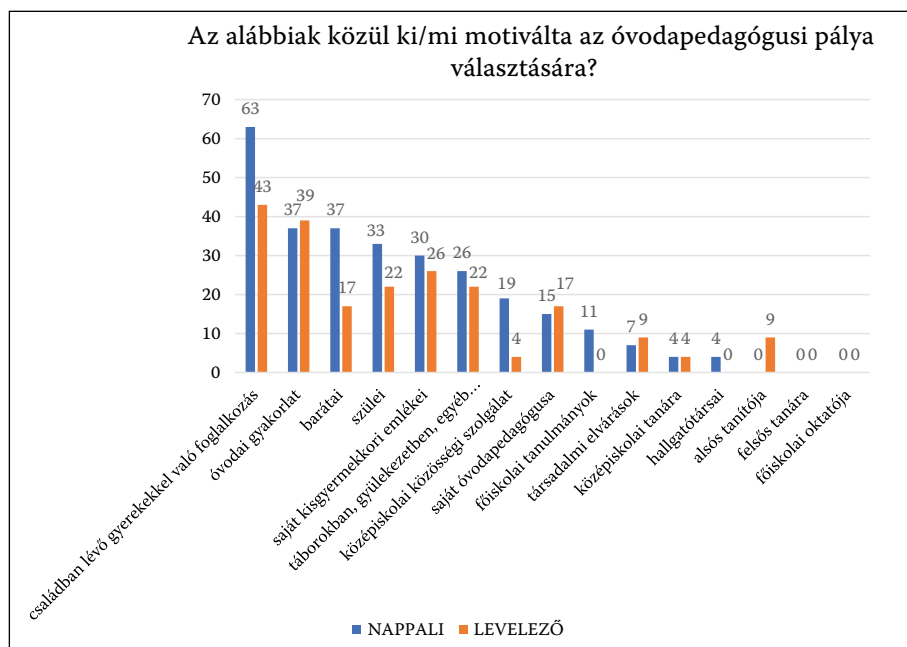
2. táblázat. Fejlesztendő területek említése az elsős és végzős nappali és levelező munkarendű hallgatók körében

NAPPALIS HALLGATÓKNÁL SZEREPEL		FEJLESZTENDŐ TERÜLET MEGNEVEZÉSE	LEVELEZŐS HALLGATÓKNÁL SZEREPEL	
ELSŐSÖK	VÉGZŐSÖK		ELSŐSÖK	VÉGZŐSÖK
X		művészeti képességek	X	X
X	X	magabiztosság, határozottság	X	X
X		türelem		
X	X	koncentrálttság, megosztott figyelem	X	X
X	X	időbeosztás, munkatempó	X	X
X		felelősségtudat		
X		kommunikáció	X	
	X	adminisztráció	X	X
	X	tapasztalatlanság	X	X
	X	tervezés-szervezés	X	X
	X	következetesség, fegyelmezés	X	
		problémamegoldás	X	

Az elsősévesek körében végzett kutatásunkhoz hasonlóan felmértük azt is, hogy a végzősök körében melyek azok a tényezők, amelyek az óvodapedagógus-pálya választása *mellett* szólnak (3. ábra). Kérdőívünkben az elsősévesek által megnevezett tényezőket soroltuk fel, amelyek közül a végzősök többet is megjelölhettek. A nappalis hallgatók átlagosan 2,2; a levelezősök átlagosan 1,7 ilyen jellemzőt vonatkoztattak magukra. A végzősök motivációi között az első két helyen a családban lévő gyerekekkel való foglalkozás (63%) és az óvodai gyakorlat (37%) állt. Harmadik helyen a nappalisok a barátok hatását (37%), a levelezősök a saját kisgyermekkorai emlékeiket (26%) jelölték meg.

A két hallgatói csoport között a jelentős különbségek egytől egyig a nappalis hallgatók javára mutatkoztak. A legnagyobb különbséget a barátok motiváló hatásában (37%, ill. 17%), a családban lévő gyerekekkel való foglalkozásban (63%, ill. 43%), a középiskolai közösségi szolgálatban (19%, ill. 4%) és a szülői hatásokban (33%, ill. 22%) mértük. Kizárólag nappalis hallgatók érzik úgy, hogy főiskolai tanulmányaik (11%) befolyásolták őket a pályaválasztásban. Bármilyen alacsony

is ez az érték, a főiskolai képzés pályaszocializációs munkáját jelzi vissza, valamint arra is rámutat, hogy a levelezős hallgatók már tanulmányaik kezdetén olyan kiforrott pályaeorientációs elképzelésekkel érkeznek, amelyeken érdemben nem tud változtatni a képzés.

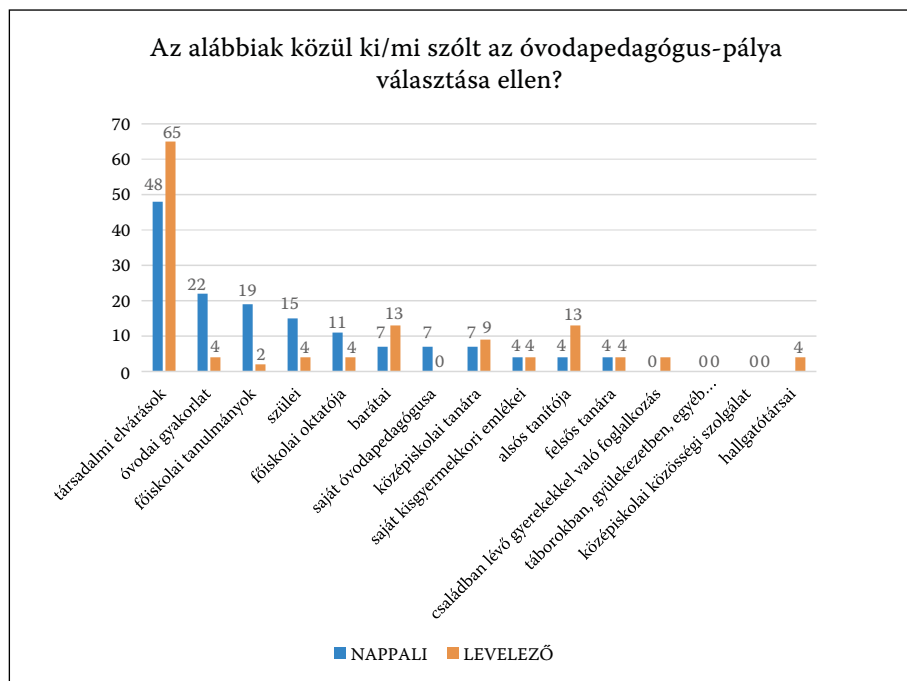

3. ábra. Pozitív motivációk a pályaválasztásban
(relatív gyakoriság százalékban kifejezve)

Ugyanezeket a tényezőket megvizsgáltuk abból a szempontból is, hogy milyen *ellenhatások* érték a hallgatókat pályaválasztásuk folyamán (4. ábra). Itt – hasonlóan az elsőévesek adataihoz – jóval kevesebb tényezőt soroltak fel a végzős hallgatók, a nappalisok átlagosan 1,5-öt, a levelezősök 1,4-et.

A pályaválasztás ellen ható tényezők közül mindkét válaszadói csoportban a társadalmi elismerés (illetve annak hiánya) a legnagyobb visszatartó tényező (48%, ill. 65%). Látható, hogy ezt a nagyobb élet- és munkatapasztalattal rendelkező levelezős hallgatók még a nappalisoknál is jobban érzékelik. A 10%-os említési gyakoriságot a levelezősök között csak egy tényező (alsós tanító demotiváló hatása – 13%) érte el, a nappalisoknál három ilyen van (óvodai gyakorlat – 22%; főiskolai tanulmányok – 19%; szülei hatása – 15%). Mind a három magyarázható a már fentebb is említett élet- és munkatapasztalattal. A főiskolai tanulmá-

nyok és az óvodai gyakorlat sokakat szembesíthet a nem megfelelő szakválasztással, készíthet a naiv pályaillesztéssel való leszámolásra. Látható, hogy a képzés pozitív és negatív irányba is jobban befolyásolja a nappalis hallgatókat, mint a levelezőket. A szülők nagyobb hatása (pozitív és negatív irányba egyaránt) nyilván sokkal jobban jellemző a többségében 19–22 éves nappalis hallgatókra. Nem meglepő, hogy éppen ez a három tényező az, amelyekben a legnagyobb a különbség, mindegyik esetében sokkal inkább befolyásolják a nappalisokat (a különbség 10, illetve 18%).

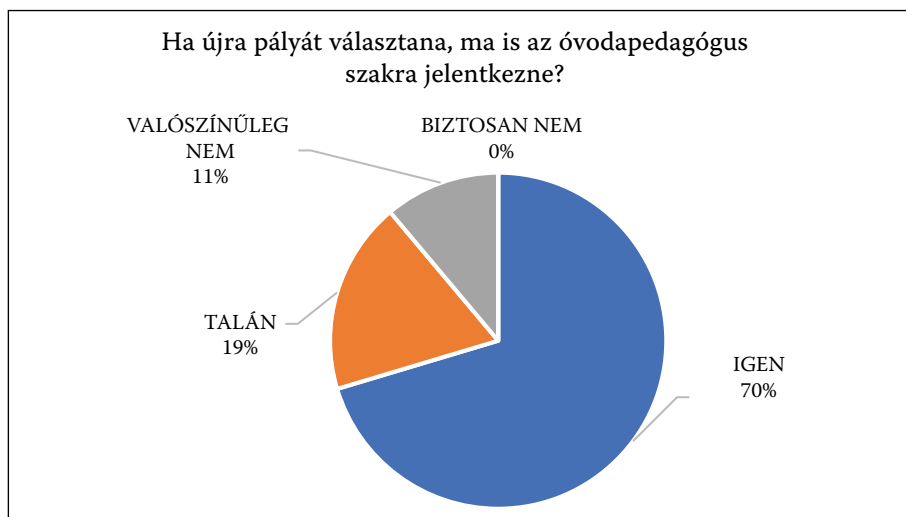

4. ábra. Demotivációk a pályaválasztásban (relatív gyakoriság százalékban kifejezve)

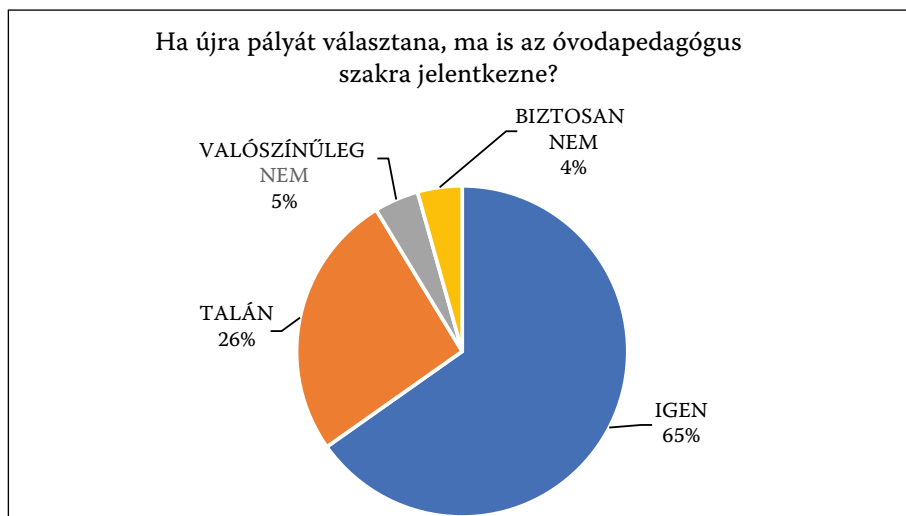
A végzős óvodapedagógus-hallgatókat megkérdeztük arról is, hogy örömmel gondolnak-e vissza arra a döntésükre, hogy az óvodapedagógus-pályát választották. A nappalis hallgatók négyes skálán erre a kérdésre ,721 szórás mellett 3,48-as értéket adtak. A levelezősök átlaga ettől alig különbözik, ,740-es szórás mellett 3,45.

A pozitív válaszok aránya meglehetősen magas, ami nem is meglepő annak fényében, hogy a végzős hallgatók döntő többsége újra az óvodapedagógus-pályát választaná. Noha a pályakorrekciót végrehajtó levelezős hallgatók sok tekintetben

tudatosabbnak tűnnek a nappalisoknál, érdekes, hogy ebben a kérdésben a nappali munkarendű hallgatók tűnnek motiváltabbaknak. A levelezősök között 4% biztosan nem választaná újra az óvodapedagógiát, a nappalisok között (egyelőre?) nincs ilyen. (5–6. ábra).

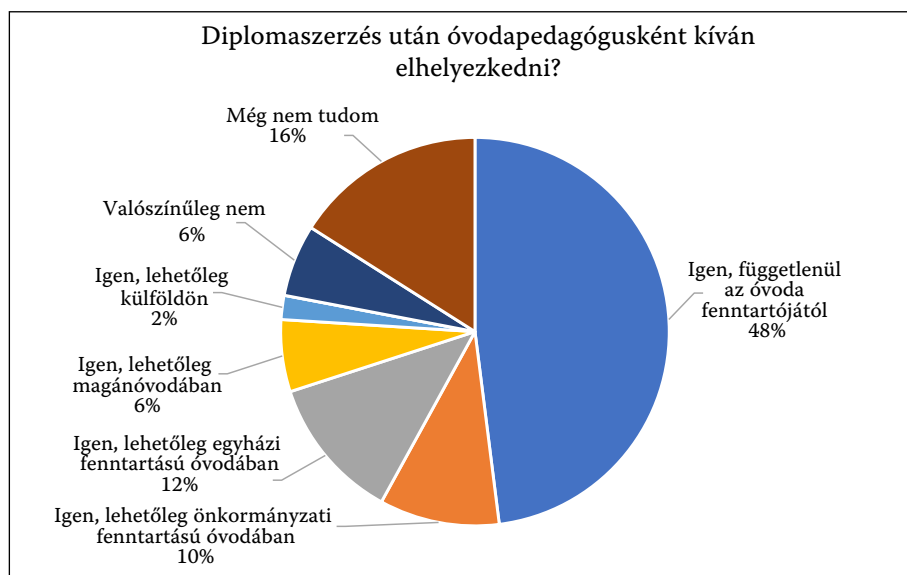

5. ábra. Szakválasztás beválása nappali munkarendű hallgatók körében

6. ábra. Szakválasztás beválása levelező munkarendű hallgatók körében

Végezetül megkérdeztük a végzősöket, hogy terveik szerint az oklevél megszerzése után ténylegesen az óvodapedagógusi pályára állnak-e (7. ábra). Eredményeink felülmúlják előzetes várakozásainkat. Míg egy 2010-es kutatás alapján⁶ a végzett óvodapedagógusok 72%-a, egy 2011-es adat⁷ szerint pedig mindössze 58%-a helyezkedett csak el az oktatásban, mintánkban összesen 78% nyilatkozott úgy, hogy óvodapedagógusként kíván elhelyezkedni. Biztos nemet egyetlen válaszadó sem mondott, 6% valószínűleg nem lesz óvodapedagógus. Az utolsó felév kezdetén 16% még bizonytalan. A nappali munkarendűek között mindössze 11%, a levelezősök között kétszer ekkora, 22% ez az arány.

7. ábra. Végzős óvodapedagógus-hallgatók pályára állási szándéka

A végzős hallgatók körében a *hivatásmotiváció* területén a legmagasabb értéket az alábbi megállapítások kapták: szeretet gyerekekkel dolgozni; szeretne segíteni a gyerekeknek; a pedagógus munka lehetővé teszi, hogy formálja a gyermekek értékeit. A legalacsonyabb átlagokat a hivatásmotivációban az alábbiak érték el: a pedagógusok társadalmi hozzájárulása érdemi; jó pedagógus példaképei voltak;

⁶ Chrappán Magdolna: Pályaelégedettség és karriertervek a pedagógus képzettségű hallgatók körében, in Garai Orsolya – Horváth Tamás – Kiss László – Szép Lilla – Veroszta Zsuzsanna (szerk.): *Diplomás pályakövetés IV. Frissdiplomások 2010*, Budapest, Educatio, 2010, 267–286.

⁷ Chrappán: *Elégedettség és mobilitási esélyek*.

pozitív tanulási élményei voltak; a hivatásában visszaadhat a társadalomnak abból, amit kapott.

A *pályamotiváció* területén a legnagyobb egyetértés az alábbi állítások kapcsán alakult ki: az óvodapedagógusoknak magas szintű gyakorlati ismeretekre van szükségük; az óvodapedagógus-szakma magas szintű szaktudást igényel; az óvodapedagógusok munkaterhelése nagy. A legalacsonyabb átlagokat az alábbi pályamotivációs tényezők kapták: a pedagógusképzést utolsó lehetőségként választotta; nem vették fel az első helyen megjelölt helyre; a pedagógusok jó fizetést kapnak; az óvodapedagógusi pálya jól fizetett szakma.

Utóbbiak ismételten aláhúzzák a pedagóguspálya elkeserítő jövedelmi viszonyait, ugyanakkor cáfolják azt a közkeletű vélekedést is, mely szerint a hallgatók „jobb híján” választanák a pedagógusképzést. A kettő között vélelmezhetően szoros összefüggés van, amelyet a felvételi számok is igazolnak: egy társadalmilag és anyagilag ennyire leértékelődött szakma már a továbbtanulásukban bizonytalanok számára sem jelent tartalékmegoldást.

A *hivatásmotiváció* területén kigyűjtöttük a hallgatói csoportok között mért legnagyobb különbségeket. Ebből látható, hogy a nappalis hallgatók megelőző iskolai karrierje sem jó pedagógus példaképek, sem pozitív tanulási élmények vonatkozásában nem egyértelműen sikeres, a levelezősök értékei, ha nem is kiugróan, de magasabbak. Ennek oka lehet egyrészt a saját iskolai élmények újra- és átértékelése, valamint az, hogy a felnőttként megkezdett tanulmányok esetében a középiskolai tanulmányi eredmények kevésbé meghatározóak.

A nagyobb élet- és munkatapasztalattal rendelkező levelezős hallgatók szkeptikusabbak a pedagógusok társadalmi hozzájárulása tekintetében, mint nappalis társaik, ugyanakkor a társadalmi hasznosság szempontjából érdekes módon motiváltabbnak tűnnek (3. táblázat).

3. táblázat. A legnagyobb eltérések a hivatásmotiváció területén

ITEM	NAPPALISOK		LEVELEZŐSÖK	
	ÁTLAG	SZÓRÁS	ÁTLAG	SZÓRÁS
Jó pedagógus példaképei voltak.	2,26	1,023	2,70	1,063
A pedagógusok társadalmi hozzájárulása érdemi.	2,70	1,068	2,30	1,020
Pozitív tanulási élményei voltak.	2,15	,864	2,57	1,037
A hivatásában visszaadhat a társadalomnak abból, amit kapott.	2,41	1,010	2,74	1,010

Félkövérrel kiemelve az adott item magasabb értéke.

A *pályamotiváció* területén ugyancsak négy item esetében alakult ki három tizedet meghaladó különbség. Az eredmények azt mutatják, hogy a pedagógus végzettség által biztosított, akár országhatárokon is túlnyúló, lakóhelyi mobilitás fontosabb motiváció a nappalisoknak (a sokszor családos, gyermeket nevelő levelezős hallgatók számára ez kevésbé fontos tényező), míg a pedagógusképesítéstől remélt karrier-mobilitás a levelezős hallgatók számára motiválóbba (4. táblázat).

4. táblázat. A legnagyobb eltérések a pályamotiváció területén

ITEM	NAPPALISOK		LEVELEZŐSÖK	
	ÁTLAG	SZÓRÁS	ÁTLAG	SZÓRÁS
A pedagógus végzettség lehetővé teszi, hogy eldönthesse, hol szeretne élni.	2,26	1,163	1,78	,951
Az óvodapedagógusok munkaterhelése nagy.	3,67	,480	3,35	,647
Nem vették fel az első helyen megjelölt helyre.	1,33	,832	1,00	0,000
A pedagógusképesítést mindenhol elismerik.	1,59	,747	1,91	,793

Félkövérrel kiemelve az adott item magasabb értéke.

Kutatásunk ezen fázisának hipotézisei részben igazolódtak. A válaszadók az előzetes várakozásoknak megfelelően több érvet jelöltek meg az óvodapedagógushivatás mellett (nappalisok átlagosan 2,2, levelezősök átlagosan 1,7), mint a pálya ellen (nappalisok átlagosan 1,5, levelezősök átlagosan 1,4).

Nem igazolódtott ugyanakkor, hogy a nappalis hallgatók számára a hivatás-, a levelezős hallgatók számára a pályamotiváció a fontosabb, hiszen a két válaszadói csoportban egyik terület összátlagában sem mutatkozott érdemi különbség (hivatásmotiváció 3,12, ill. 3,16; pályamotiváció 2,15, ill. 2,12).

A várakozásainkat felülmúlóan igazolódtott az a feltevésünk, hogy a hallgatók többsége újra az óvodapedagógusi képzést választaná (nappalisok 70%, levelezők 65%). Ugyancsak meglepően nagy arányban válaszoltak a hallgatók úgy, hogy diplomaszerezés után óvodapedagógusként kívánnak elhelyezkedni (összesen 78%), ami jóval meghaladja a hipotézisben megjelölt kétharmados arányt.

Ha az elsős és a végzős óvodapedagógus-hallgatók körében lefolytatott két, különböző módszertanú, de azonos tartalmú kutatást tekintjük, megállapítható, hogy a hallgatók nem tartalékkarrierként, „jobb híján” választják az óvodapedagógia szakot, és a képzés végeztével is fennmarad az intrinzik *hivatásmotivációjuk*.

A pályaszocializáció sikerét jelzi, hogy szakmai önképük megerősödik, és pályáraállási szándékuk többségében annak ellenére fennmarad, hogy a pedagógusi hivatás érzelmi és munkaterhelését, tudományos és gyakorlati tudásigényét felismerik. Mindez akár biztató is lehetne, ha nem látnánk ugyanakkor a *pályamotiváció* területén felmerülő komoly aggályokat a társadalmi és anyagi megbecsülés vonatkozásában. Ezek azok a képzés, illetve a primer foglalkoztatók által nem befolyásolható külső körülmények, amelyek előrevetítik a kiábrándulás, a kiegészítés, az egzisztenciális nehézségek, és végül a pályaelhagyás kockázatát a következő években végző óvodapedagógusok körében (is).

Kutatásunk további eredményeiről (a Kárpát-medencei tanítójelöltek, valamint a szakvizsgás képzésben részt vevő gyakorló pedagógusok hivatás- és pályamotivációiról) további közleményeinkben⁸, a teljes kutatásról a 2022-ben megjelent monográfiánkban⁹ számoltunk be.

IRODALOM

- CHRAPPÁN Magdolna: Elégedettség és mobilitási esélyek a pedagógusképzésben végzettek körében, in Garai Orsolya – Veroszta Zsuzsanna (szerk.): *Frissdiplomások, 2011*, Budapest, Educatio, 2013, 231–263.
- CHRAPPÁN Magdolna: Pályaelégedettség és karriertervek a pedagógus képzettségű hallgatók körében, in Garai Orsolya – Horváth Tamás – Kiss László – Szép Lilla – Veroszta Zsuzsanna (szerk.): *Diplomás pályakövetés IV. Frissdiplomások 2010*, Budapest, Educatio, 2010, 267–286.
- PUSZTAI Gabriella – Ceglédi Tímea: Pedagógushallgatók Kelet-Közép Európában, in Pusztai Gabriella – Ceglédi Tímea (szerk.): *Szakmai szocializáció a felsőoktatásban. A pedagógusképzés kihívásai a Kárpát-medencében*, Nagyvárad–Budapest, Partium – Personal Problems Solution – Új Mandátum, 2015, 7–12.
- PUSZTAI Gabriella: Retenció és pályaszocializáció intézményfenntartó szerinti összehasonlításban – Az állami és felekezeti pedagógusképzés hosszútávú hatásai, in Pusztai Gabriella – Morvai Laura (szerk.): *Pálya-modell. Igények és lehetőségek a pedagógus-továbbképzés változó rendszerében*, Nagyvárad–Budapest, Partium, 2015, 195–206.

⁸ Többek között: Szontagh Pál: Hivatás- és pályamotiváció a világi és egyházi fenntartású felsőoktatási intézmények pedagógushallgatóinak összehasonlításában, *Magyar Református Nevelés*, 2021/2, 36–45; Szontagh Pál: Hivatás- és pályamotiváció a Kárpát-medencei magyar tanítójelöltek körében, *Magiszter*, 19. évf., 2021/1, 3–16; Szontagh Pál: Pedagógusjelöltek hivatás- és pályamotivációja a képzés különböző állomásain, *Pedagógusképzés 2020/3–4*, 29–57; Pál Iván Szontagh: Motivations for the Profession and Career Advancements among Teacher Candidates in the Carpathian Countries, *International Journal of Quality in Education*, Vol. 6, 2022/1, 1–11.

⁹ Szontagh Pál: *Miért (nem) leszek pedagógus?*, KRE–L'Harmattan, Budapest, 2021.

- SZONTAGH Pál: Hivatás- és pályamotiváció a Kárpát-medencei magyar tanítójelöltek körében, *Magiszter*, 19. évf., 2021/1, 3–16.
- SZONTAGH Pál: Hivatás- és pályamotiváció a világi és egyházi fenntartású felsőoktatási intézmények pedagógushallgatóinak összehasonlításában, *Magyar Református Nevelés*, 2021/2, 36–45.
- SZONTAGH Pál: Hivatás- és pályamotivációs tényezők első éves óvodapedagógus hallgatók körében, *Iskolakultúra*, 31. évf., 2021/1, 26–44.
- SZONTAGH Pál: Hivatás, pálya, motiváció. Pálya- és hivatásmotivációk a KRE TFK óvodapedagógus hallgatói körében, in Furkó Péter – Szathmári Éva (szerk.): *Tudomány, küldetés, társadalmi szerepvállalás. A Károli Gáspár Református Egyetem 2020-as évkönyve*, KRE–L'Harmattan, Budapest, 2021, 35–47.
- SZONTAGH Pál: *Miért (nem) leszek pedagógus?*, KRE–L'Harmattan, Budapest, 2021.
- SZONTAGH Pál: Pedagógusjelöltek hivatás- és pályamotivációja, kutatás a képzés különböző állomásain, *Pedagógusképzés* 19. évf., 2020/3–4, 29–57.
- SZONTAGH, Pál Iván: Motivations for the Profession and Career Advancements among Teacher Candidates in the Carpathian Countries, *International Journal of Quality in Education*, Vol. 6, 2022/1, 1–11.
- VARGA Júlia: Kiből lesz ma tanár? A tanári pálya választásának empirikus elemzése, *Közgazdasági Szemle*, 56. évf., 2007/7–8, 609–627.

SZERVEZETI KULTÚRA ÉS MINŐSÉGBIZTOSÍTÁS REFORMÁTUS KÖZNEVELÉSI INTÉZMÉNYEKBEN

TOLNAI ÁGNES

BEVEZETŐ

Jelen tanulmány célja egy, a köznevelési intézményrendszer sajátos szegmensére, a minőségbiztosítás területére jellemző kérdés- és problémakör azonosítása, összefoglaló javaslatok és fejlesztési lehetőségek megfogalmazásával.

A választott terület a köznevelési intézményrendszer egy igen sokrétű szabályozással érintett része, az egyházi fenntartású intézmények, amelyek a magyarországi köznevelési rendszerben sajátos helyet foglalnak el. A minőségbiztosítás területén fellelhető kérdések komplexitására szeretnék rávilágítani egy olyan fenntartótípuson keresztül, mely jól elhelyezhető a köznevelési rendszerben, egyszersmind különleges helyet foglal el a szabályozók összetettsége okán, így azonosíthatóvá válnak a minőségbiztosítás szempontjából leglényegesebbnek ítélt szervezeti kérdések. Az egyházi fenntartású köznevelési intézmények esetében a tárgyalás során megkülönböztetjük azokat az óvodákat, alap- és középfokú iskolákat, amelyek ún. saját alapításúak, illetve amelyek ún. táblacserés intézmények, vagyis fenntartójuk korábban nem egyházi jogi személy volt.

Az anonimitás érdekében a tanulmány eltekint konkrét intézmények vagy fenntartók megnevezésétől, illetve a témakör szűkítése érdekében csak a református felekezethez tartozókkal foglalkozik. Továbbá kerüli a fenntartók esetében a tételes azonosítást, ezért együttesen kezeli a köznevelési intézményeket.

A MINŐSÉGBIZTOSÍTÁS KERETEI

Szereplők

A köznevelésben hármas feladatmegosztás jelenik meg. Az állam felel a köznevelési rendszer működtetéséért és az érintettek részére történő elérésért. Jogszabályokba foglalja a köznevelési rendszer működésének szabályait, elveit, meghatározza azokat a mérföldköveket, amelyek a rendszer egységességét biztosítják

tartalmi és formai oldalról is. Az állam mint a rendszer működtetésének legfőbb felelőse, ellenőrzi ezeknek az előírásoknak a betartását, azonban elsősorban mennyiségi kritériumok alapján, hatósági ügyintézés/ellenőrzés keretében. A köznevelési statisztikai rendszer és a működési engedélyek kiadása, felülvizsgálata a jogszabályi megfelelés folyamatos ellenőrzése mellett a működtetéshez szükséges források meghatározását is szolgálja, hiszen a Magyar Államkincstár a finanszírozás összegét a bejelentett statisztikai adatok alapján a jogszabályban foglalt pénzügyi keretek között biztosítja az intézmények fenntartói számára.

Az intézményfenntartók feladata szintén a működés biztosítása, azonban emellett felelősek a feladatok megszervezéséért és a működéshez szükséges források biztosításáért is. A fenntartóknak így erősebb ellenőrzési kötelezettségük van, mely kiterjed a minőségi tartalmakra is. A feladatszervezés és -tervezés érdekében behatóan kell ismerniük a fenntartott köznevelési intézmény működését, arról mind minőségi, mind mennyiségi szempontok alapján lényegi információkkal kell rendelkezniük. A fenntartók ezért a köznevelés intézményeinek minőségbiztosítási rendszerében nemcsak külső érintetteként jelennek meg, hanem a belső és külső érintettség határán mozgó szereplőkként is. Külső érintettek, hiszen a köznevelési intézménynek a fenntartó stratégiájába illeszkedő módon kell végrehajtania a feladatokat, azaz támogatni a fenntartó munkaerőképzési igényeit a megfelelő neveléstartalommal. Így mint megrendelők megjelennek a külső érintettek körében. A belső érintettekhez is tartoznak ugyanakkor, hiszen a fenntartásukban álló köznevelési intézmény finanszírozásának biztosítása csak olyan formában lehetséges, amelyben a fenntartó és a fenntartott stratégiai céljai találkoznak, van metszetük. Mivel a minőségbiztosítási rendszerek alapvető kritériuma a fenntartható intézményi működéshez szükséges visszajelzési rendszer, ezért a költségvetés tervezése, a kiszámítható és fenntartható finanszírozás belső érintetteké is teszi a fenntartókat.

A harmadik szereplő maga a köznevelési intézmény, ami a konkrét feladatot végrehajtja, megvalósítja. Belső és külső érintetti köre a fenntartónál előbb említetteken túl pontosan szétválasztható. A külső érintetti kör maga a társadalom, amely potenciális megrendelőként (beiskolázás), illetve az elért eredmények felhasználójaként (tanult munkaerő felvevőpiaca és az állami újraelosztási rendszeren keresztül a képzett munkaerő nemzetgazdasági hasznának, illetve a pozitív externáliáknak az élvezője) jelenik meg.

A köznevelési intézmény minőségbiztosítási rendszerének ezt a komplexitást kell biztosítania. Ezért képesnek kell lennie a közoktatással szemben támasztott elvárások teljesítésére, a köznevelési terület stratégiai döntéshozatalának támogatására, a döntések végrehajtása után pedig az intézkedések hatékonyságának

mérésére. A mérések eredményeinek közzétevése után a stratégiai döntéshozók képesek további intézkedések megfogalmazására.

Jogszabályi háttér

Sem a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény (Kntv.), sem a nemzeti köznevelésről szóló törvény végrehajtásáról szóló 229/2012. (VIII. 28.) Korm. rendelet (Kntv. vhr.) nem határoz meg egzakt szabályokat a köznevelési intézmények minőségbiztosítási rendszerének ki- és felépítése tekintetében, és nem írja elő koherens minőségbiztosítási rendszer működtetését. A tevékenység egyes elemei azonban, ha az említett jogszabályok sorai között olvasunk, megtalálhatók.

A Kntv. 21.§ (3) bekezdés az alapító okiratot mint szakmai alapidokumentumot határozza meg, a 26.§ értelmében pedig az intézményi nevelő-oktató munka a pedagógiai program alapján zajlik. Az alapító okiratban foglaltakkal összhangban kialakított, az intézmény szakmai munkáját meghatározó pedagógiai program nemcsak a helyi tantervet tartalmazza, de az intézmény küldetését, az intézményi szolgáltatásokat és a pedagógiai munka alapjait is. A szervezeti és működési szabályzat a Kntv. 25.§ (1) értelmében tartalmazza a „köznevelési intézmény működésére, belső és külső kapcsolataira vonatkozó rendelkezéseket”. Az intézményi dokumentumok nyilvánosságra hozatala szintén jogszabályi kötelezettség (Kntv. vhr. 23.§), ahogyan az intézményi adatszolgáltatás is a KIR-rendszeren keresztül (Kntv. vhr. 25.§), mely adatok az Oktatási Hivatal felületéről is elérhető intézmény adatok. Szintén a minőségbiztosítás elemeiként értelmezhetők a jogszabályokban meghatározott kötelező mérések, mint az érettségi vizsga (Kntv. 6.§) vagy az országos kompetenciamérés (Kntv. 80.§).

A külső minőségbiztosítás pedig sokkal inkább hivatali ellenőrzésként jelenik meg a Kntv. 87.§-ában, ahol az Oktatási Hivatal által kiadott *Önértékelési kézikönyv*¹ alapján elkészített önértékeléseket is felhasználják.

Általános, az intézményi stratégiában foglalt stratégiai és minőségcélok teljesülésének visszamérését szisztematikusan biztosító rendszer tehát nem jelenik meg kötelező elemként. A döntéstámogató funkciókat kiszolgáló, PDCA-elven alapuló minőségbiztosítás több variálható és kötelező elem elegeként jelenik meg a köznevelési intézményekben, ezért mind az intézmények, mind fenntartók a feladatokhoz, az intézménymérethez, illetve a fenntartó típusához szabott rendszereket építhetnek ki. Az intézményi minőségbiztosítási rendszer kialakí-

¹ *Önértékelési kézikönyvek*, https://www.oktatas.hu/kiadvanyok/onertekelesi_kezikonyvek

tásakor, a komplexitás biztosítása során, figyelemmel kell lenni arra is, hogyan értelmezi a minőségügy kérdését.

A MINŐSÉG KÉRDÉSE

A minőség egyrészt a jogszabályi környezetnek való megfelelés. Ugyanakkor a folyamatok eredményeként olyan „terméknek” kell előállnia, amely a megrendelők, vevők igényeinek megfelel. A rendszer alkalmasságát meghatározza maga a szervezeti kultúra is. A minőség melletti elköteleződés nem kötődhet egyes személyekhez, az intézmény és a munkatársi közösség egészének vallania kell a minőség kultúráját. A minőség alapú oktatás melletti elköteleződésnek az intézményi dokumentumok szintjén is meg kell jelennie (küldetésnyilatkozat, minőségpolitika). A formalizált eljárások lehetővé teszik, hogy ne csak egyes személyekhez kapcsolódjon a minőségkultúra támogatása. A munka- és hatáskörmegosztást, a szervezeti helymeghatározásokat és konfigurációt tartalmazó, az alkalmazott eljárásokat pontosan megfogalmazó belső szabályrendszer (minőségbiztosítási szabályzat, kézikönyv) lehetővé teszi, hogy a külső és belső érintettek számára egyértelművé váljon a szervezet működése és a minőség melletti elkötelezettsége.

Maguk a dokumentumok azonban nem elegendők ahhoz, hogy az intézmény mindennapjait áthassa a minőségkultúra. A választott minőségügyi modell, a minőség értelmezése szintén alapvető része a rendszernek. Garvin elmélete alapján a termékminőség a konstrukciós, a kivitelezési és a használati minőség együttese, ahol a minőség felhasználói alapú alkalmazásánál a vevői szempontokat veszik figyelembe.² Oakland TQM-modellje a vevői elégedettséget helyezi a középpontba, ami csak a szervezet minőség iránti elköteleződése és a végzett tevékenység folyamatos javítása révén érhető el.³

Akár Garvin, akár Oakland vevőközpontú modelljének lencséjén keresztül nézünk a köznevelésre és a közneveléssel szembeni vevői elvárásokra, a köznevelési szolgáltatás akkor tekinthető jó minőségűnek, ha eléri a fogyasztók elvárt elégedettségi szintjét, ahol maga a fogyasztó tudja megítélni saját értékrendszer alapján a termék minőségét.

A két megközelítésben a fogyasztó fogalma tág értelmet nyer. Egyrészt a fogyasztó maga a köznevelési rendszer alanya, azaz a 3–18 éves korosztály, amely a megszerzett végzettség munkaerőpiaci használata során fogja megítélni a szol-

² David A. Garvin: *Managing Quality*, The Free Press, New York, 1988, 21–38, 49–68.

³ John S. Oakland: *Total Quality Management and Operational Excellence*, Routledge, London, 2014, 1. és 3. fejezet.

gáltatás minőségét, akár 10–15 évvel a szolgáltató igénybevételét követően. Fogyasztó továbbá a szülő is, aki a gyermek fejlődését nyomon követve minősíti a köznevelési intézmény szolgáltatását. Végül maga az egész társadalom fogyasztó, hiszen a köznevelési intézményrendszer legalább két szintjén (óvoda, általános iskola) résztvevője, alanya volt a köznevelésnek, és a végzetek társadalmi, gazdasági érvényesülése a társadalom egészére lényegi hatást gyakorol.

A PROBLÉMA MEGFOGALMAZÁSA

A tanulmány központi témája az egyházi fenntartású köznevelési intézmény, amely esetében az előzőekben említett megközelítések egy további fogyasztói dimenzióval is kiegészülnek, nevezetesen a felekezethez tartozók közösségével.

Így a fogyasztói, azaz a közvetlen felhasználói körbe tartozik a fenntartó is, aki közvetve saját szakmai utánpótlásának biztosítását is várja az intézménytől, és aki közösségén és tágabb intézményrendszerén keresztül közvetlen visszajelzést fog szolgáltatni a fenntartásában álló intézmény termékével, azaz a végzetekkel kapcsolatban.

Maga a termék így egy négydimenziós vevői térben kell hogy érvényesüljön, amit tovább bonyolít a református intézmények esetében a fenntartó saját, a Kntv. rendelkezéseit kiegészítő Magyarországi Református Egyház köznevelési törvénye (1995. évi I. törvény). A fenntartói rendszer, a vonatkozó szabályozók ezért kiegészültek az egyházi hierarchiával és jogszabályokkal. Egy fenntartó-váltás (például állami fenntartásból egyházi fenntartásba kerülés) ezért a belső szabályozati rendszer teljes megváltoztatását teszi szükségessé. Ezen intézménytípus esetében ezért a minőségbiztosítási kérdéseket több dimenzióban kell értelmezni.

A szervezeti kultúra

A belső szabályozók átalakítása előtt a fenntartó és a köznevelési intézmény esetében először a szervezeti kultúra alapvetéseit kell meghatározni. Az egyházi fenntartásban álló köznevelési intézmények szervezeti kultúráját az egyházi előírások, szabályok és értékek határozzák meg. A szervezeti kultúra kialakítása ezért kötöttebb szabályok mentén halad, mint az állami fenntartású intézményekben. Az ún. táblacserés, nem saját alapítású intézmény esetében a korábbi állami fenntartó szervezeti kultúrája jelentősen eltért az átvevő fenntartótól. Saját alapítás esetében a létrehozó közösség a fenntartó érték-közösségében szocializálódott, ezért ilyen jellegű transzformációra nincsen szükség.

Csapó és Csécsei megállapítják, hogy az alkalmazott szabályok és normák iránymutatást adnak a szervezet tagjainak arról, hogy mi a helyes és jó magatartási forma, melynek követése elvárt a szervezeten belül. Ezek megnyilvánulnak az intézmény szimbólumaiban, viselkedési szabályaiban, ceremóniáiban, szokásaiban.⁴ A köznevelési intézmény szervezeti kultúráját – a „hagyma-modellen” keresztül elemezve – meghatározzák azok az értékek, a filozófia és ideológia által determinált formális és pszichés megnyilvánulások, amelyek a tapintható kifejezésekben és szimbólumokban nyilvánulnak meg. A református fenntartók köznevelési intézményei esetében mindezt már preambulumban egyértelműsíti a Magyarországi Református Egyház köznevelési törvénye:

intézmények követelményeire, továbbá a Kárpát-medencei magyar református oktatási intézmények autonóm életéből és hagyományaiból következő művelődési anyagra – Istennek a teljes Szentírásban adott kijelentése, valamint a Második Helvét Hitvallásban és a Heidelbergi Kátéban megfogalmazott hitelvek és a magyar kálvinizmus szellemében folyik.⁵

A szervezeti kultúra ezen elemeit a református fenntartók köznevelési intézményeinek szervezeti és működési szabályzata tartalmazza, hiszen maga a fenntartó csak abban az esetben fogadja el a szabályzatot, ha az a fenti kitételeknek, az egyházi és világi jogszabályoknak eleget tesz.

Az ún. táblacserés intézményekben ezért a szervezeti és működési szabályzat elfogadása fenntartóváltás esetén értékváltást rögzít, nem pusztán technikai jellegű módosítást. A szervezeti kultúrát, a minőségkultúrát, a minőség értelmezését kell ezekben az esetekben új alapokra helyezni. Természetes kérdésként merül fel az átvett köznevelési intézmény vezetése, a nevelőtestület és a szülői munkaközösség részéről, hogy az átvétel előtt beiratkozott gyermekek életére milyen hatást gyakorol az értékváltás. A lelkiismereti szabadsághoz való alkotmányos jogot nem korlátozva az új fenntartó átmeneti időszakot határoz meg, hiszen a szervezeti kultúra vagy a minőség értelmezésének változtatása nem egyszerű kérdés, az szerves fejlődés eredménye. A jogszabályi előírásoknak való megfelelés jogszabályváltozás esetén azonnal hatályba léptethető. A szervezeti kultúra vagy a minőség fogalmának intézményi értelmezése azonban már definíciójában hordozza, hogy azzal a szervezet minden tagjának azonosulnia kell,

⁴ Csapó Judit – Csécsei Béla: *Szervezeti kultúra*, Szegedi Tudományegyetem Közoktatási Vezetőképző Intézet, Szeged, 2011, <https://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/handle/123456789/3349> (Letöltés: 2022. január 10.)

⁵ http://regi.reformatus.hu/data/documents/2020/02/04/KOZNEVELESI_TV_2019._%C3%A9vi_VIII._mod..pdf, 2 (Letöltés: 2022. január 10.)

ami természetszerűleg hosszabb időt vesz igénybe. Az átmeneti idő meghatározásakor ezért az alkalmazkodóképességhez kötött, konkrét időintervallum nehezebben határozható meg. E speciális intézmények szervezeti és működési szabályzata az átvétel előtt is tartalmazta az intézményben kötelezően megünnepelendő nemzeti és vallási ünnepeket (karácsony, húsvét) és azokat a kulturális programokat, amelyek óvoda vagy iskola szintjén rendezendők. A szervezeti és működési szabályzat átalakítása nem hoz lényegi változásokat. Azonban a református köznevelési törvény hittanoktatásra és kötelező hitéleti alkalmakra vonatkozó rendelkezései bekerülnek, tehát a szervezeti kultúra alapelemei kiegészülnek a fenntartó előírásai és értékrendje szerint. A módosításokat támogatnia kell a nevelőtestületnek, a diákönkormányzatnak, illetve a szülői munkaközösségnek is a Kntv. 25.§ (4) bekezdése szerint.

Mindazonáltal a minőség fogalmának intézményi definiálása, a minőségi oktatás és szolgáltatás melletti elköteleződés alapja a szervezeti kultúrával történő azonosulás, amit a korcsoportoknak és az érintetti köröknek szervezett tematikus tréningek, szakmai beszélgetések és programok keretében a fenntartónak hangsúlyoznia szükséges.

Szervezeti struktúra

A szervezeti struktúra, a hatáskörök és az egyes funkciókhoz kapcsolódó feladatok pontos meghatározása lehetővé teszi, hogy a külső és belső érintettek számára egyértelművé váljon a szervezet működése és minőség melletti elkötelezettsége.

A fenntartóváltás szervezeti változást is eredményez, amit a szervezeti és működési szabályzat szintjén is részletesen rögzíteni kell. A református köznevelési törvény 21.§-a fenntartói igazgatótanács létrehozását írja elő, ami korlátozni képes az intézményvezetői jogköröket, például pedagógusok vagy gazdasági vezető esetében alkalmazásukhoz hozzájárulása szükséges.

A változó szervezeti struktúra, az erős jogkörökkel rendelkező fenntartói igazgatótanács ezért elég jogkörrel rendelkezik ahhoz, hogy a stratégiai irányvonalakat a fenntartó képviselőjeként meghatározza, kifogásolja vagy módosítsa. Mivel ezen irányvonalak, célok teljesülésének mérése és az arra épülő további intézkedések meghatározása a minőségbiztosítási rendszerben szerzett információk alapján történik, a szervezeti struktúra befolyásolni tudja a minőségpolitika érvényesülését, a minőségbiztosítási rendszer működőképességét is. Az egymást kioltó vagy akadályozó szervezeti tényezők kiküszöbölésére a fenntartói igazgatótanács összetétele alkalmas, hiszen a református köznevelési

törvény 68.§-a szerint a testületnek hivatalból tagja a fenntartott intézmény vezetője, gazdasági vezetője is, akik így nemcsak a testületi döntés végrehajtói, hanem annak aktív, konszenzuskereső résztvevői is. A minőségkultúra érvényesülését így maga a meghatározott szervezeti struktúra is támogatja.

ÖSSZEFOGLALÓ GONDOLATOK

A vevők, azaz a gyermek/tanuló, a szülő, az állam, a társadalom, a fenntartó és a fenntartó felekezeti közössége eltérő igényekkel jelenik meg a köznevelési intézmények szolgáltatásai terén. A szolgáltatás nyújtását konkrét jogszabályi környezet szabályozza, azonban a szolgáltatás nyújtásával összefüggő minőségbiztosítási rendszernek csak egyes elemei jelennek meg ezekben a szabályozókban. Ezért az intézmények tágabb teret kapnak minőségpolitikájuk meghatározására, míg például a felsőoktatási rendszert kötik az ESG 2015 standardjai.

A református intézményrendszer sajátosságait és összetettségét leginkább az ún. táblacserés intézmények minőségügyi kérdései esetében felmerülő területek révén lehet bemutatni. Példájuk rávilágít arra, hogy a technikai jellegű előírások változásait mind a fenntartó, mind a fenntartásában álló köznevelési intézmény képes lehet gördülékenyen kezelni. A saját alapítású köznevelési intézményeknél viszont nem kell számolni az átmenet és az értékrend „meghonosodásának” nehézségeivel.

A legnagyobb nehézségek a minőségügy intézményen belüli kérdését alapvetően meghatározó szervezeti kultúra területén jelentkeznek. Két igen eltérő szervezeti kultúrájú közeg találkozásánál mindkét félnek hangsúlyt kell fektetnie a kölcsönös, folyamatos kommunikációra, és a változásmenedzsment eszközeit felhasználva kell kiválasztani az új szervezeti kultúra meghonosítására alkalmas formákat. A szervezeti kultúra meghonosodása az új gyakorlatok napi szintű folytatását jelenti minden szervezeten belüli szereplő részéről. Mivel a kultúra kialakult viselkedésminták követését jelenti, ezen viselkedésminták alakítása csak magas fokú türelem mellett, valamint érzékenyítő programok, tréningek révén történhet, mely esetben azonnali változások nem várhatók el egyetlen intézmény életében sem.

A fentebb taglaltak egy összetett probléma egyes részeit villantják fel mindössze, mivel jelen tanulmány keretei szűkek a fenntartó és a fenntartott köznevelési intézmény napi minőségbiztosítási gyakorlatának bemutatására.

A finomhangolások, az intézményi minőségbiztosítási szabályzat kidolgozása szintén a szerves építkezés része, hiszen kényszereszközökkel új minőségügyi elvárások szerinti változtatások nem vezethetők be. Azoknak napi gyakorlattá

kell válniuk, és a szervezet tagjainak azonosulnia kell velük. Ebben segíthetnek a jó intézményi gyakorlatmegosztások, a kommunikációs csatornák szélesebb körének megnyitása, a közös szakmai programok és az együttes stratégiai tervezés kereteinek kialakítása.

IRODALOM

CSAPÓ Judit – CSÉCSEI Béla: *Szervezeti kultúra*, Szegedi Tudományegyetem Közoktatási Vezetőképző Intézet, Szeged, 2011, <https://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/handle/123456789/3349>

GARVIN, David A: *Managing Quality*, The Free Press, New York, 1988.

OAKLAND, John S.: *Total Quality Management and Operational Excellence*, Routledge, London, 2014.

FORRÁSOK

Önértékelési kézikönyvek, Oktatási Hivatal, 2021. szeptember 24. https://www.oktatas.hu/kiadvanyok/onertekelesi_kezikonyvek

1995. évi I. törvény a Magyarországi Református Egyház köznevelési törvénye (2022. január 10-én hatályos állapot)

Nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény (2022. január 10-én hatályos állapot)

Nemzeti köznevelésről szóló törvény végrehajtásáról szóló 229/2012. (VIII. 28.) Korm. rendelet (2022. január 10-én hatályos állapot)

ORGANA TRANSYLVANICA – ALAPÍTVÁNY ERDÉLY ORGONÁIÉRT

ORGONAÉPÍTŐ UTÁNPÓTLÁSKÉPZÉS A RENDSZERVÁLTÁS ÉVTIZEDÉBEN¹

DÁVID ISTVÁN

Az előző évezred végének eseményei, az 1990-es évek elejének rendszert változtató hangulata és kitárulkozó lehetőségei, a kultúra megőrzésének területén is új kihívások elé állítottak bennünket, szerepvállalásra készítettek, és nemes célok felé indítottak. Lelkesedni próbáltunk, megoldásokat keresetünk jobbító szándékkal, s az akkor elvetett magok egy része szárba szökken és termést hozott. Ilyen próbálkozások egyike volt a magyar orgonatájon belül, az erdélyi orgonakultúra támogatását célzó, három évtizede létrehozott Organa Transsylvania Alapítvány. Erre az eseménysorra kívánunk emlékezni, részben alapítókként, majd másfél évtizedig az alapítvány működtetőiként, továbbá a megjelölt célok szerencsés megvalósítóiként. Az alábbi írás tisztelni kíván azon önzetlen eszmetársak és támogatók emléke előtt, akik már eltávoztak az élők közül, továbbá köszönet azoknak, akik mindvégig segítették munkánkat.

VESZÉLYBEN A TRADÍCIÓ

Erdély orgonái, Európa orgonaépítészete keleti peremvidékének még mindig aktív liturgikus használatban lévő példányai. Az európai kultúrkör e végvárának hangszerei egyrészt az egyetemes orgonaépítészeti szerves részének számítanak [a 14. század óta], másrészt viszont e terület jellegzetes magyar és német művelődéstörténeti emlékeiként, az Európához való tartozás szimbólumaként is különös fontosságúak.²

¹ Az 1991-ben létrehozott magánalapítvány több olyan erdélyi diák magyarországi tanulmányaihoz és szakképzéséhez nyújtott anyagi támogatást, akik ma elismert mesterei az ottani orgonaépítésnek, és szakemberei a hangszerek történeti kutatásának. A téma, részben a tavaly megjelent tanulmányhoz kapcsolódik: Dávid István: A magyar orgonatáj és történeti kutatása főiskolánkon, in *Studia Caroliensia. Tudomány, küldetés, társadalmi szerepvállalás. A Károli Gáspár Református Egyetem 2020-as évkönyve*, Budapest, 2021, 315–336.

² Az Organa Transsylvania Alapítvány (OTA) prospektusában közzétett felhívás szövegéből. A személyes visszaemlékezéseken túl, a tanulmány az alapítvány meglévő iratanyagából táplálkozik.

Ettől a gondolatsortól indítva, 1991-ben közismert személyiségek támogatásával létrehoztunk egy magánalapítványt. Az addigi orgonatorténeti kutatások³ eredményeinek birtokában, és a helyzet ismeretében többen jutottunk arra a következtetésre, hogy:

Erdély orgonáinak száma – pontos adatok hiányában – hozzávetőlegesen másfél ezerre tehető, [miközben] e hatalmas hangszertömeg karbantartásáról gondoskodni hivatott orgonajavító (és nem orgonaépítő!) műhelyek száma, viszont nem éri el az ötöt! [Továbbá] a világháború után még létező cégek fokozatosan felbomlottak, szakembereik tudása és további tevékenysége pusztán a javító-karbantartó munkákban élt tovább, a több évszázados erdélyi orgonaépítés hattyúdalaként. [Ma, 1990-ben] egyetlen külföldön szakképesített orgonaépítő van, akit az evangélikus egyház foglalkoztat⁴

– a rendelt időt felismerve tehát cselekedni kellene.

A lemaradás ezen a téren is több évtizedes, [...] és jogos az igény, hogy ezen orgonagondok enyhítésére, [...] megfelelően előkészített nemzetközi összefogással elindítsunk egy folyamatot, mely [...] az ezredfordulóra, ezen [...] terület orgonakultúrájának megkésztet reneszánszát hozhatná magával

– szólt az orgonaépítő tradíció folyamatának megmentését célzó, bejegyzés előtt álló alapítvány széleskörű ismertetésének szövege.

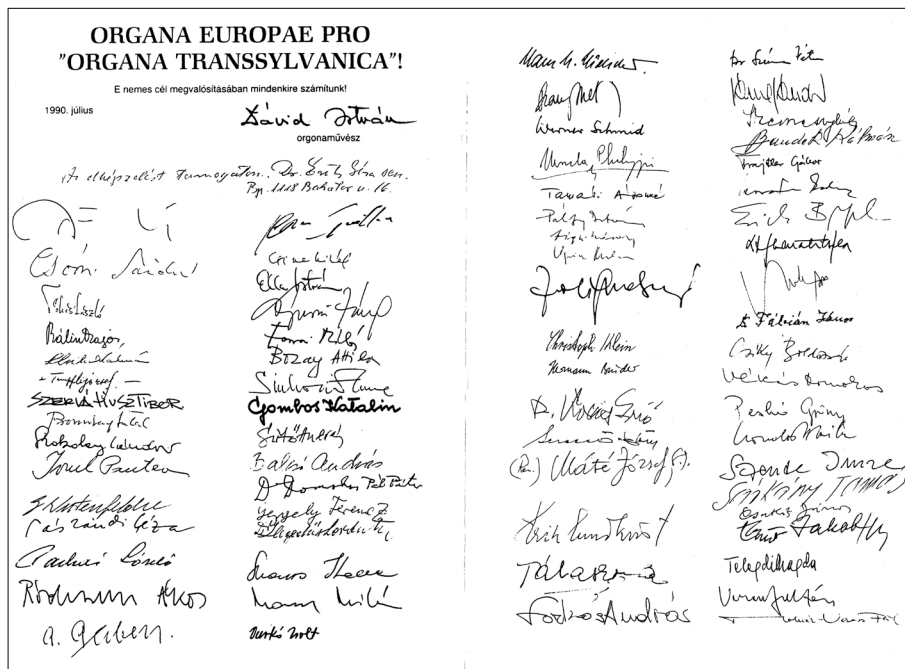
E felhívás bővebb változatát 1990 júliusában tettük közzé magyar, román, angol, német és francia nyelven, ennek eredményeként számos hazai és külföldi művész, közéleti személyiség, az erdélyi orgonakultúra iránt felelősséget érző európai zenész, nemzetközi szinten jegyzett közismert orgonaművész és magán-személy csatlakozott felhívásunkhoz. Többen közülük hangversenykörútjaik alkalmával már találkoztak az erdélyi orgonatáj kiemelkedően értékes hangszereivel, tehát már ismert volt előttük a régió. Azokból, akik számára a felvázolt

E dokumentumokat – levelek, plakátok, hirdetések, iratok, feljegyzések – korunknál fogva mindeddig nem helyezték el semmilyen közgyűjteményben. Az ezekhez fűződő kiegészítések az érintettek által számomra eljuttatott frissebb közlésekből születtek. A tanulmányban szereplő képek – az orgonafotókkal együtt – az Organa Transsylvanica Alapítvány irattárában találhatóak, és az alapítvány hozzájárulásával kerülnek közlésre.

³ Az 1980–90-es évek orgonatorténeti kutatási eredményeiről lásd Dávid István: *Műemlék orgonák Erdélyben*, Kolozsvár–Budapest, Polis–Balassi, 1996; Hermann Binder: *Orgeln in Siebenbürgen*, Kludenbach, Gehann, 2000.

⁴ A nagyszebeni Evangélikus Püspökség 1973-ban hozta létre – máig egyetlenként – egyházi orgonarestauráló műhelyét (Orgelbauwerkstatt der Evangelischen Kirche in Rumänien). Vezetését Hermann Binder nagyszebeni fizikusra, a potsdami Schuke cégnél 1968-tól orgonaépítő képesítést is szerzett fiatalemberre bízták.

célok támogatása természetessé vált, impozáns névsor született. Erkölcsi vagy anyagi támogatói lettek az ügynek, és igyekeztek előmozdítani e nemes elhatározás széleskörű ismertségét. A támogató nyilatkozatot elsőként írták alá sen. Dr. Entz Géza professor, a nemzetközileg elismert művészettörténész, és Dr. Antall József, Magyarország akkori miniszterelnöke.

1. Az alapítvány létrehozását támogató aláírások

Az alapítók: Dávid István, Dr. Entz Géza sen., dr. Lászka János, Páskándi Géza, Sára Sándor, Werner Schmid, Szokolay Sándor, Tamási Áronné voltak. A rendelkezésre bocsátott kezdő alaptőke további támogatására a Magyarországon bejegyzett három történelmi egyház is ígéretet tett és a későbbiekben erre forrást is biztosított. Az Organa Transsylvania célkitűzéseiről és működési formáiról az alapító okiratban a következő szerepel:

Az erdélyi orgonaépítés és orgonaművészet segítése [...] pályázat útján vagy anélkül kiválasztott orgonák felújításának, állagmegóvásának [...] részbeni vagy teljes finanszírozása, az alapítvány céljait szolgáló orgonahangversenyek [szervezése], támogatása, orgonaépítők képzési, továbbképzési költségeihez való hozzájárulás eseti jelleggel vagy ösztöndíjként, orgonaépítő műhely létrehozásának támogatása.

2. Antall József, Molnár Elek és Dávid István Nagykőrösön (1991. október 23.)

A széleskörű sajtókampány és az alapítvány bejegyzése utáni bemutatkozó hangversenyünk 1991. május 5-én és 12-én volt a budapesti Mátyás templomban. Az eseményt a Magyar Zeneművészeti Társaság, a Budavári Nagyboldogasszony Plébánia támogatta, és a televízió is közvetítette.

A MAGYAR ZENEMŰVÉSZETI TÁRSASÁG
és az
ORGANA TRANSYLVANICA ALAPÍTVÁNY
hangversenyei a Mátyás-templomban

HANGVERSENY ERDÉLY ORGONÁIÉRT

1991. május 5-én (vasárnap) este 20 óra	1991. május 12-én (vasárnap) este 20 óra
Közreműködők: DÁVID ISTVÁN, GERGELY FERENC, URSULA PHILIPPI, PESKÓ GYÖRGY, HOCK BERTALAN, ELEKES ZSUZSA — orgona	Közreműködők: BUDAI-BÁTKY LÍVIA — ének ELLA ISTVÁN — orgona Veszprémi Kamarazenekar Koncertmester: KOVÁCS PÉTER
J. S. Bach: É-dúr Toccata	J. S. Bach: c-moll prelúdium és fuga BWV 548
Liszt: Introitus	J. S. Bach: 169. Cantata
Gergely: Improvizációk erdélyi dallamokra	Gott soll mein Herz allein haben.
J. L. Bella: Fantasia — Sonate d-moll	Mozart: Négy templomi szonáta
Kozma M.: Toccata	C-dúr
Szokolay: Musica Transsylvania per organo	G-dúr
Vierne: „Prelude” az I. Szimfóniából	Esz-dúr
Reger: „Wie schön leucht uns der Morgenstern”	C-dúr
... Koralfantázia op. 40. no. 1.	Mozart: f-moll fantázia K. 608

Jegyek válthatók: a NEMZETI FILHARMÓNIA jegypénztárában (V., Vörösmarty tér 1. Tel.: 117-6222),
a PESTI VIGADÓ jegypénztárában (V., Vigadó tér 2. Tel.: 118-9903),
a KULTURINNOV-ban (I., Szentháromság tér 6.), a SZÍNHÁZAK KÖZPONTI JEGYIRODÁJÁBAN (VI., Andrásy út 18. Tel.: 112-0000)

Jegyek ára: 200,— Ft

Fotósa kiadó: ELLA ISTVÁN 910219 Tótfalusi Tannyomda

3. A bemutatkozó hangversenyek plakátja

A jótékonyági hangversenyen fellépő művészek természetesen szintén támogatóként vállalták közreműködéseiket, és ez a gesztus azóta hagyománnyá vált. Külföldi kezdeményezéseknek köszönhetően számos orgona szólalt meg jótékonyági hangversenyek alkalmával az erdélyi orgonák javára. Néhány ezek közül a teljesség igénye nélkül:

Időpont	A hangverseny helyszíne	Közreműködők
1990. 09. 30.	Luxemburg, St. Esprit de Cents,	Dávid István
1991. 05. 05.	Budapest, Mátyás-templom	Dávid István, Gergely Ferenc, Ursula Philippi, Peskó György, Hock Bertalan, Elekes Zsuzsa
1991. 05. 12.	Budapest, Mátyás-templom	Budai-Bátky Livia, Ella István és a Veszprémi Kamarazenekar, koncertmester: Kovács Péter
1991. 06. 24.	Helsinki, Roihuvuoren kirkko	Dávid István
1991. 06. 25.	Helsinki, Vanhassa kirkko	Dávid István
1991. 06. 26.	Helsinki, Mikaelin kirkko	Dávid István

Időpont	A hangverseny helyszíne	Közreműködők
1992. 05. 10.	Budapest, Mátyás-templom	Baróti István, Hans Eckart Schlandt, Trajtler Gábor
1993. 01. 09.	Würzburg, Deutschhauskirche	Gárdonyi Zsolt
1993. 04. 07.	Friedrichstadt, Evang. Kirche,	Gárdonyi Zsolt
1993. 05. 09.	Budapest, Mátyás-templom	Dávid István, Hock Bertalan, Virág András
1993. 06. 26.	Würzburg, Deutschhauskirche	Werner Haselier
1993. 12. 04.	Zürich, Bullinger Kirche	André Manz
1993. 12. 05.	Schaffhausen, Peterskirche	André Manz
1994. 01. 09.	Budapest, Kálvin téri templom	Dávid István
1994. 02. 12.	Winterthur, St. Peter und Paul K	André Manz
1994. 05. 19.	Kolozsvár, Farkas utcai t.	Dávid István
1994. 05. 21.	Budapest, Mátyás-templom	Almássy László Attila, Elekes Zsuzsa
1994. 09. 29.	Székelyudvarhely, Ferences t.	Dávid István
1995. 04. 29.	Budapest, Mátyás-templom	André Manz
1996. 10. 06.	Kecskemét, Kodály-iskola	Dávid István
1996. 11. 16.	Budapest, Mátyás-templom	Dávid István
1996. 12. 06.	Debrecen, Ref. Nagytemplom	Dávid István
1999. 09. 19.	Kolozsvár, Kálvária templom	Dávid István

Az így befolyt összegekből állagmegóvási és javítási munkálatokat sikerült finanszírozni. Távlabbi kiemelt fontosságú célként azonban – talán az utolsó pillanatban – a még menthetőnek ígérkező erdélyi orgonaépítő és javító szakember-utánpótlás képzésének támogatását tekintettük.⁵ Szerencsére az anyaországban működő orgonaépítő cégek közül többen is azonnal felajánlották segítségüket, és a kellő időben önzetlen fogadókészségüket is bizonyították. Több erdélyi fiatalember lett így ösztöndíjas, akik vállalták, hogy tanulmányaik végeztével visszatérnek és műhelyt alapítanak Erdélyben.

⁵ Az alapítvány kuratóriumának tagjai voltak: Hermann Binder, Dávid István, Durkó Zsolt, Ella István, Dr. Entz Géza sen., Gergely Ferenc, Geréd Vilmos, Kovács Gábor, Ladics Tamásné, Dr. Lászka János, Sára Sándor, Szokolay Sándor.

Ösztöndíjban részesültek	Orgonaépítő cég, ill. a tanfolyam neve	Időszak
Bors László, Újtusnád	Albert Miklós, Győr	1991–1994
Lukács Mihály, Marosvásárhely	Aquincum, Budapest	1992–1994
Pálfi Domokos, Brassó	Pusker–Kohlmann, Szeged	1992–1996
Pap Zoltán, Székelyudvarhely	Hermann Binder, Nagyszeben	1993–1996
Sándor Péter, Csíkszentmárton	Pusker–Kohlmann, Szeged; Aquincum, Budapest	1993–1996
Bakos Károly, Gyergyóremete	Jáky György orgonaműhelye, Győr	1996–1998
Molnár József, Nagyvárad	„Hangszerépítés és restaurálás” kurzus, Sopron	1997

KIBONTAKOZÁS

A történelmi helyzet alakulása, az Erdély iránti érdeklődés fokozódása és a bővülő gazdasági lehetőségek nyomán több irányból is megindulhatott ez a tevékenység, és tőlünk független, de céljainkhoz hasonló egyéb kezdeményezések is születtek az országban. Szinte egy időben az OTA megalakulásával, egyre szorosabb kapcsolatba került a marosvásárhelyi Vártemplom református egyháza és Neuilly-sur-Seine református gyülekezete. Utóbbi megalapította az „Alliance et Partage” szervezetet, mely szintén hároméves tanulmányi lehetőséget biztosított két diák, Albert József kolozsvári és Fülöp Gábor András marosvásárhelyi fiatalok számára, egy orgonaépítő műhelyben, Franciaországban.⁶

Ezekkel párhuzamosan a német kultúrkörben, szász területen is hasonló kezdeményezés született. A brassói Fekete templom hatalmas, európai hírű orgonájának 1997–2001 között történt restaurálása⁷ kapcsán, a munkálatokat végző svájci cég vezetője, Ferdinand Stemmer – saját bevallása szerint – több éve foglalkozott a gondolattal, hogy Svájcból Romániába költözteti műhelyét. Így 1999. szeptember 30-án létrehozta saját alapítványát. Azóta orgonaépítő céget, és 2003-tól tanműhelyt is működtetett a Brassó melletti Szászhermány településen.⁸ A párhuzamos kezdeményezések okán nemhogy nem alakult ki vérre menő kon-

⁶ Albert József és Fülöp Gábor András beszámolója. Kelt: 1991. december 12-én, Eschau, Centre National de Formation d’Apprentis Facteurs d’Orgues.

⁷ A restaurálásról lásd Eckart Schlandt – Ferdinand Stemmer – Martin Rill – Martin Eichler – Erwin Hellmann: *Kronstadt. Die Orgeln der Schwarzen Kirche*, k. n., Brassó, 2001.

⁸ Az alapítvány: *Schweizerische Stiftung für Orgeln in Rumänien*. A cég neve: COT, Construcții de Orgi si Tâmplărie (Orgonaépítő és asztalos műhely).

kurenciaharc, de egymás megsegítésével szoros együttműködés született, amely az utolsó pillanatban többfonatú kötélhez hasonlóan megtartotta a mélybe hullani látszó mesterséget, és megéltette e történelmi távlatokból létező szép hivatást. Az alábbi táblázat, az Organa Transsylvania támogatásával megvalósult állagmegóvási, javítási vagy restaurálási, ill. áthelyezési munkákat mutatja:

Az orgonajavítás helyszíne	Az eredeti orgonaépítő neve	Javította, a támogatás éve
Kolozsvár, Farkas utcai templom	Angster József, 1913	Albert József, 1996, 1997
Kolozsvár, Kálvária templom	Samuel Maetz, 1792	Molnár József, 1998
Kolozsvár, Szent-Mihály templom	Johannes Hahn, 1753, 1768	Hermann Binder, 1992, 1996
Kolozsvár, Protestáns Teológia	Heinrich Maywald, 1841	Molnár József, 1994, 1995
Szilágyosomlyó, ref. t.	Johannes Hahn, 1769	Molnár József, 1993
Székelyudvarhely, ferences templom	Angster József, 1906	Bors László, 1994
Kolozsvár, Szt. Péter t.	Kolonics István, 1874	Albert József, 1999
Szováta, kat. t.	Johannes Hahn, Angster József	Pap Zoltán, 1998
Dicsőszentmárton, kat. t.	Angster József, 1899	Bakos Károly, 2000
Zsibó, ref. t.	Kolonics István, 1887	Pünkösti Apor, 2000
Ákos, ref. t.	Kerékgyártó István	Molnár József, 2006
Székelyudvarhely, Belvárosi ref. t.	Nagy József, 1885	Pap Zoltán, 2006
Nagyvárad, Rogeriusi ref. t.	Kangasalan (Finnország), 1966	AOR konzorcium, 2006
Pócsfalva, ref. t.	Johannes Vest, 1693	Hermann Binder, 2006
Marosvásárhely, Vártemplom	Johannes Prause, 1789	Pap Zoltán, 2006
Csejd, ref. t.	Blahunka Lajos, 1862	2006
Gógánváralja, ref. t.	Kerékgyártó István, 1911	Hankó Gábor, 2006

Közben egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy mielőbb szükség lenne valamilyen – a szakmában dolgozókat tömörítő – érdekvédelmi egyesületi formára. 1998 óta már létezett az Orgonaépítők Szövetsége, amely 2001. május 4-én hivatalosan is megalakult, egyben államilag is elismertté vált, és még abban az évben, augusztus 11-12-én újabb – a jövőt tervező – munkakülést tartott a marosvásárhelyi Vártemplom gótikus termében. A szövetség hivatalos neve: Romániai Orgona

Egyesület, vagyis AOR,⁹ amely az ország orgonaépítőinek szakmai szervezete. Tagjai: Albert József, Bartis Szabolcs, Hermann Binder, Bors László, Pap Zoltán, Sándor Péter, Simó Zsolt. Közülük Bartis Szabolcs, 2007-ben sípkészítő műhelyt létesített Gyergyószentmiklóson Vox Humana néven, melyet 2018-ban kibővített. Mivel az orgonaépítésen belül ez külön műhely igényel, lehetővé vált ezáltal, hogy belföldi forrásból, kollégái költséghatékonyabban jussanak a szükséges hangváltozatok alapanyagához, vagy kész sípsorokat rendelhessenek meg. Mindeközben Románia az Európai Unióhoz való csatlakozásával olyan újabb, hatékony és közvetlen támogatási formák, pályázati lehetőségek nyíltak meg, melyek már nem igényelték az OTA közreműködését. Az egykori orgonaépítő tanulók önálló vállalkozásokat indítottak, orgonamentő munkájuk elindult, tehát az alapítvány 1991-es alapító okiratában megfogalmazott célját – hogy figyelemfelkeltéssel élve, lehetőleg minél több közösségben induljon el egy-egy értékes hangszer restaurálása, és ennek érdekében álljon rendelkezésre határon belül egy elkötelezett szakemberekből álló szakmai csoport – teljesítette. Ezért másfél évtized után, az alapítvány kuratóriuma 2006. április végi ülésén, további tevékenységének megszüntetéséről határozott.¹⁰

MAI HELYZETKÉP

Az Organa Transsylvanica bár befejezte küldetését, áttételes módon mégis tovább él az egykori diákok munkáin keresztül. Ismerkedjünk meg velük közelebb-ről! A továbbiakban a rendelkezésünkre bocsájtott információik következnek, tevékenységük egy szeletébe az általuk közöltek alapján nyerhetünk betekintést.¹¹ Két területet mutatunk be, mindkettőben kiválót és maradandót alkottak: a régi orgonák restaurálása vagy rekonstrukciós munkálataik során pusztuló értékeink megmentésében szereztek érdemeket, míg az új hangszerek felépítésekor a jövő szakrális és kulturális objektumainak kellő színvonalú biztosításán és a zeneszerető közönség művészi igényeinek magas szintű kielégítésén fáradoztak.

⁹ Asociația „Orga in România” – cultural meșteșugărească nonprofit. Központja: Nagyszében, Pța Huet nr. 17, lásd a szervezet Alapító okirata (Statutul Asociației „Orga in România”).

¹⁰ Az alapítványt a Bács-Kiskun Megyei Bíróság 2006. december 31-i hatállyal a nyilvántartásából törölte és tevékenységét megszüntnek nyilvánította. Vagyonát, a kuratórium döntése értelmében a beérkezett támogatási kérések alapján, az orgonák történeti értékének figyelembevételével a két erdélyi református egyházkerület érintett gyülekezetei között, szétosztotta.

¹¹ Köszönettel nyugtázom Bors László, Pap Zoltán és Sándor Péter ilyen irányú közléseit és nyitottságukat. Munkáikat, a teljesség igénye nélkül, táblázatba foglalva, apróbb kiegészítésekkel, fényképfelvételekkel adjuk közre. Két fotó kivételével, ezeket szintén az érintettek bocsájtották rendelkezésünkre. A felsorolt hangszerek méretére vonatkozó rövidítések feloldása: 2M+P/12 = két manuál, pedál, 12 regiszter (vagyis a különböző hangszínek megszólaltatására hivatott sípsorok száma = 12)

4. Gelence, Szt. Imre templom (1750 k., 2011)

Bors László újtusnádi fiatalember – Geréd Vilmos kuratóriumi tagunk közvetítésével – elsőnek jelentkezett az orgonaépítő tanulók közül. Ma is a közismert üdülőhely melletti településen él és dolgozik. Őt Albert Miklós (1955–2021) győri orgonaépítő műhelye fogadta, elméleti ismereteit pedig a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Hangszerészképző iskolájában szerezte Magyarországon tanuló társaival együtt. Mesterével kimondottan jó emberi és munkakapcsolatot ápolt.¹² Orgonarestaurálási munkái közül kiemelkedő a háromszéki Gelence közel-múltban felújított Szent Imre temploma orgonájának korhű rekonstrukciója. A csaknem száz éve csupán darabjaiban létező orgonaromról kiderült, hogy a dupla homlokzatú, bájos kis hangszert eredetileg Johannes Baumgartner (1714–1758) segesvári mester készítette az 1750-es években. Ennek felkutatásában Hermann Binder és Homolya Dávid voltak segítségére. Mintául szolgáló erdélyi analóg hangszerek alapján, 2011-ben sikerült újjávarázsolnia. Az eredeti orgonaszekrény és a templom egyéb – 18. század első feléből származó – fa berendezéseinek helyreállítása Mihály Ferenc szovátai restaurátor munkáját dicséri.

Helység, templom, felekezet	Orgonaépítő	Méret	Év
Székelyudvarhely, ferences t.	Angster József, 1906	2M+P/12	1995
Nagyenyed, róm. kat. t.	Kolonics István, 1855 (első orgonája Erdélyben)	M/10	1998
Csíksgyörgy, róm. kat. t.	Kolonics István (átépítés)	2M+P/14	2003
Vinga, róm. kat. t.	Leopold Wegenstein, 1914		2007
Medgyes, róm. kat. t.	Rieger Ottó, op. 1057	2M+P/13	2009
Pusztakalán	Leopold Wegenstein		2011
Gelence, róm. kat. Szent Imre t.	Johannes Baumgartner 1750 k. (rekonstrukció)	M/7	2011
Csíkcsatóság, kat. t.	Kolonics István utolsó orgonája (1892, op.199.)	M+P/9	2011
Bodola, róm. kat. t.	ismeretlen, 1650 körüli	M/6	2011
Felsőtorja, ref. t.	ismeretlen, 1800 előtti	M+P/6	2020
Feldoboly, ref. t.	Karl Einschenk, 1925	M+P/7	2020
Csíksgyörgy, róm. kat. t.	Johann Goos, 1832	M/7	2021
Pannonhalma, Bencés Főapátság	Martin Podkonicky, 1725	M/5	2021

¹² A Duna Televízió 1993-ban filmsorozatot sugárzott *Erdélyi orgonák* címmel (készítette: Gyöngyszem Produkció), melynek egy epizódja a győri műhelyben folyó tevékenységről, kettejük értékmentő munkájáról szól.

5. Bors László orgonája: Helvéci Református Templom (2020)

Új orgonák

Helység, templom, felekezet	Méret	Év	Megjegyzés
Csíksepvíz, Szent László t.	2M+P/24	2010	mech. bővítés
Brassó, Szent Kereszt Plebániatemplom	2M+P/21	2012	mech. csúszkaláda
Parajd, Római Katolikus Plebániatemplom	2M+P/16	2014	mech. csúszkaláda
Csíksszenttamás, Plebániatemplom	2M+P/19	2016	mech. csúszkaláda
Kolozsvár, Donát úti Szent István t.	2M+P/12	2019	
Helvécia, ref. t.	2M+P/12	2020	váltócsúszkás
Mosonmagyaróvár, ref. t.	2M+P/16	2020.	

Új orgonáit általában mechanikus csúszkaládjával építette. Közöttük különös figyelmet érdemel a Kecskemét melletti Helvécia új református templomának hangszere, mely különlegesen egyedi szerkezettel, ún. váltócsúszkás építési technikával készült. Külseje harmonikusan illeszkedik a rusztikusan modern templombelső összképébe.

Pap Zoltán székelyudvarhelyi illetőségű, mindmáig ott él, Pánsíp Kft. néven orgonaépítő műhelyt alapított. 2017-ben létrehozta az Orgonarestaurátorok Egyesületét.¹³ Orgonaépítő-restauráló tanulmányait Hermann Binder nagyszabású műhelyében végezte, ösztöndíjas diákként. Ez alkalommal a szász orgonaépítészet számos historikus hangszerének helyreállításán dolgozhatott, így avatott szakértője lett ennek a hangszertípusnak. Számos korhű restaurálás fűződik nevéhez, főleg a Küküllők és a Maros völgyében, de szerte az országban vállal munkákat. Bemutatásként, a marosvásárhelyi Vártemplom barokk orgonáját (Johannes Prause, 1789) választottuk, melynek javítási-restaurálási koncepcióját korábbi mesterével együtt dolgozták ki. Az orgonaszekrényt Mihály Ferenc restaurálta, homlokzata és játszószekrénye egyaránt példaértékű esztétikus látványt nyújt.

Restaurált orgonák

Helység	Templom, felekezet	Év	Méret	Regiszter
Székelyudvarhely	Szent Miklós Plébániatemplom	2003	2M+P	20
Marosvásárhely	református Vártemplom	2005	M+P	16
Siménfalva	református	2006	M+P	8
Nagygalambfalva	református	2007	M	5

¹³ Asociația Restauratorilor de Orgă (ARO)

Helység	Templom, felekezet	Év	Méret	Regiszter
Gyulafehérvár	Katolikus Székesegyház	2009	2M+P	33
Gyulafehérvár	Székesegyház (pozitív)	2009	M+P	8
Pécsvárad	református	2011	M	8
Kibéd	református	2013	M+P	10
Csíkzentlélek	katolikus	2014	M	6
Csikrákos	katolikus	2015	M+P	9
Fiatfalva	unitárius	2016	M	6
Gyepes	unitárius	2020	M	7
Nagykároly	református	2021	M+P	10

Új orgonák

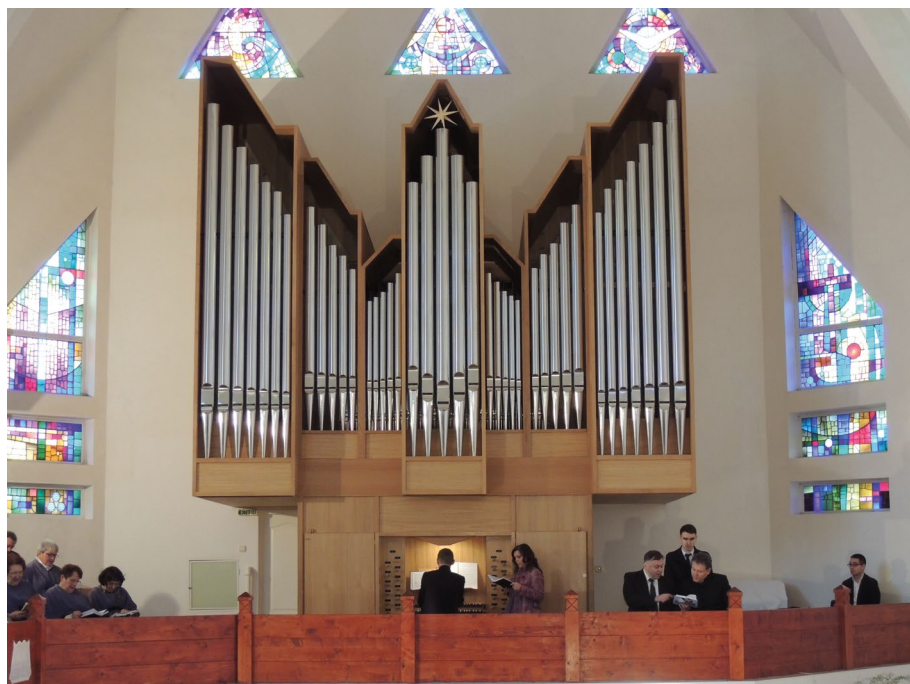
Helység	Templom, felekezet	Év	Méret	Regiszter
Gyulafehérvár	Katolikus Kántor Iskola	2006	M+P	8
Székelyudvarhely	Kis Szent-Teréz templom	2010	2M+P	16
Torda (Ótorda)	református	2011	2M+P	16
Lővéte	katolikus	2011	M+P	11
Temesvár	adventista gyülekezet	2012	2M+P	23
Csíkvacsárcsi	katolikus	2012	M+P	8
Sopron-Bánfalva	katolikus	2012	M+P	11
Oroszhegy	katolikus	2013	2M+P	17
Székelyudvarhely	katolikus (Kadicsfalva)	2014	M+P	10
Zilah (Liget)	református templom	2014	2M+P	21
Zeteváralja	katolikus	2015	2M+P	15
Bogárfalva	katolikus	2017	M+P	6
Zetelaka	katolikus	2018	3M+P	55
Nagyvárad (Ősi)	református	2019	2M+P	8

Új orgonái közül, a Zilah-Ligeti Református Gyülekezet számára épült munkáját emeljük ki. Impozáns külsejével, tetszetős arányaival, letisztult formájával, egyszerű homlokzatával és historizáló játszószekevényes megoldásával valódi ékessége a modern templomnak.

6–7. Marosvásárhely – Vártemplom, Johannes Prause restaurált orgonája (1789, 2005)

8. Pap Zoltán orgonája: Zilah-Liget, Református templom (2014)

Sándor Péter, a „Csíkországból” származó diák, a szegedi Pusker–Kohlmann cégnél kezdte tanulmányait, majd az Aquincum cégnél folytatta Budapesten, miközben a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Hangszerészképző Iskolájában hallgatta a diploma megszerzéséhez előírt elméleti tantárgyakat. Hazatérve 1998-tól 2007-ig Hermann Bindernél dolgozott Nagyszébenben, ahol számos értékes hangszer javításában és restaurálásában vett részt. 2006-ban önálló orgonaépítő céget alapított Csíkszentsimonban, vállalkozása ma is működik. 2008-ban csatlakozott csapatához a gyergyóremetei Bakos Mihály Károly orgonaépítő, aki időközben Jáky György orgonaműhelyében képezte ki magát Győrben, szintén az alapítvány támogatásával. Tanulmányai befejeztével hazatért Csíkba. Szakmai tudását és tapasztalatait igénybe véve ma is együtt dolgoznak, és közös munkájuk eredményeit több helyen elismeréssel méltatják. Sándor Péter a következő fontosabb munkáit jelölte meg:

Restaurált orgonák

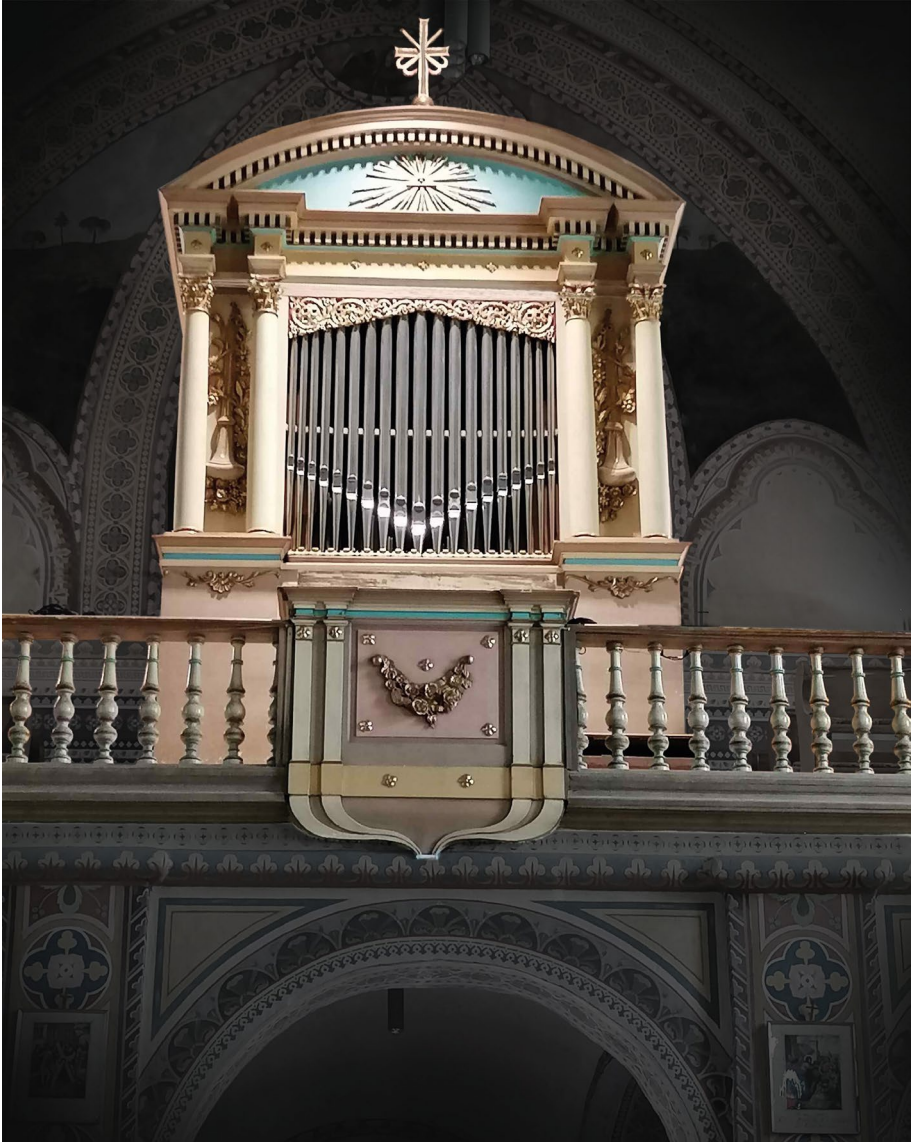
Helység	Orgonaépítő	Javítva	Méret	Regiszter
Miklósvár, katolikus templom	Kolonics István, 1867	2011	M	5
Brassó, ferences templom	Kolonics István	2017	M+P	10
Csobotfalva, katolikus templom	Kolonics István, 1863	2019	M+P	9

Újonnan épített orgonák

Helység, ország	Évszám	Méret	Regiszter
Komját (Románia)	2008	2M+P	11
Marcelháza (Szlovákia)	2011	M+P	6
Stavanger (Norvégia)	2012	2M+P	7
Neunkirchen (Saarland, Németország)	2013	2M+P	11
Dimbach (Németország)	2015	2M+P	9
Csíkszereda, Millenniumi katolikus templom (Románia)	2016	2M+P	21
Gümmer (Németország)	2017	M+P	7
Storen (Norvégia)	2018	2M+P	23
Maerstetten (Svájc)	2019	2M+P	6
Esztelnek, katolikus templom (Románia)	2020	M	5
Tokió (Japán)	2021	2M+P	3
Temesvár, Új Ezredév Református Központ (Románia)	2021	2M+P	24

Restaurálásai közül a Szabadkáról származó és 1855-ben Kézdivásárhelyen műhelyt alapító egyik legtermékenyebb erdélyi orgonaépítő, Kolonics István (1826–1892)¹⁴ munkáját mutatjuk be: Csobotfalva katolikus templomának hangszerét. Sándor Péter új orgonái közül a legutolsó – egyben a legnagyobb – számíthat a legszelebb körű érdeklődésre. A temesvári Új Ezredév Református Központ Makovecz Imre által tervezett gyönyörű templomába kellett hangszert építenie a zseniális építész stílusában. Fel kellett hát nőni a meglévő tér megkapó és különleges látványához. Nagy öröm volt számomra, hogy ebben a tervezési munkában 2019-től együtt dolgozhattunk. A különleges feladatot a hely szelleméhez méltó módon sikerült megoldania. Az orgona felszentelésére 2021. szeptember 19-én került sor.

¹⁴ A mester életével és munkáival részletesen foglalkozó kötet: Csíky Csaba: *Kolonics – orgona-építész a 19. századi Erdélyben*, Marosvásárhely, Színművészeti Egyetem, 2007.

9. Csobotfalva, Kolonics István restaurált orgonája (1863, 2019)

10. Sándor Péter orgonája: Temesvár, Új Ezredév Református Központ (2021)

Molnár József nagyváradai mester, nagyapjától, a szintén orgonaépítő *Szabó Gy. László*tól (1908–1985) tanulta a szakmát. Miután műépítész diplomát szerzett, a családi műhelyben kezdett el dolgozni Nagyváradon. Később megörökölte azt, utána testvérével, *Molnár Csabával* és fiával folytatta tovább a munkát. Restaurálásai közül kiemelkedőnek számít és talán a legismertebb a Kolozsmonostori Kálvária templomba áthelyezett historikus *Maetz* hangszer. Az ősrégi bencés apátsági templomot hetven esztendei használat után, 1994-ben, a román ortodox egyház visszaszolgáltatta, ezt követően átfogó restaurálási munkálatokat végeztek benne. Ekkor a liturgikus berendezések és hangszer nélküli szakrális tér számára megvásárolták az elnéptelenedett Szászdálya evangélikus templomából *Samuel Maetz* 1792-ben készült történeti orgonáját. A szentélyben helyezték el, restaurálását az alapítvány is támogatta. A templom teljes felújítását 1998-ban Europa Nostra-díjjal tüntették ki.¹⁵

¹⁵ Részletesen lásd *Kissné Csete Erika: A kolozsvári Kolozsmonostori Római Katolikus Templom orgonája* (szakdolgozat), Károli Gáspár Református Egyetem, Pedagógiai Kar, Marosvásárhelyi Tagozat, 2000.

11. A szászdályai Maetz orgona (1792) Kolozsváron (1998)

EMLÉK ÉS GRATULÁCIÓ

Zárásként, az alapítványhoz érkezett számos buzdítás és támogató levél közül egy különlegesből idézek:

Köszönettel vettem [1991.] december 14-én kelt levelét, valamint az információt az erdélyi orgonák ügyében. Hálás vagyok Önöknek, hogy ezt a tevékenységet folytatják, és védik kulturális hagyatékunk egy értékes részét. Sok sikert kívánva, meleg üdvözléssel:

Pöcking, 1992. január 10-én

Habsburg Ottó

Mint az alapítvány elindítójának, kései krónikásának és e levél közreadójának, már csak az a feladatom maradt, hogy mélységesen egyetértve annak tartalmával, tolmácsoljam mai orgonaépítőinknek e három évtizeddel ezelőtt megfogalmazott buzdító sorokat. Gratulálunk munkáikért, köszönetet mondunk folyamatos vállalásaikért és kitartó helytállásukért, további szakmai sikereket kívánva a magyar orgonatáj e szép, keleti karájában. Azonban nem mehetünk el szó nélkül az értékes hangszereikért felelősséget érző közösségek áldozatkészsége mellett sem, akik vállalják saját és egyetemes történelmi örökségünk megóvását, biztosítva ezzel a szakma fennmaradását és továbbfejlődését. Köszönet érte!

ORGANA
TRANSYLVANICA
ALAPÍTVÁNY

INNOVÁCIÓ ÉS SZOLGÁLAT A PEDAGÓGUSKÉPZÉSBEN: LELKI EGÉSZSÉGNAPOK A KRE PEDAGÓGIAI KARÁN

FEHÉR ÁGOTA – HECKER-RÉZ RÓBERT –
HODOSSI NÓRA – VÁRADI-KUSZTOS GYÖRGYI

E tanulmány témája egy 2020-ban indult mentálhigiénés program, amelyet eddig két alkalommal¹ szerveztünk meg egyetemünk végzett hallgatói, elsősorban a pályakezdő óvodapedagógusok és tanítók számára. Ugyanakkor a pedagógiai területek mellett hittanoktatók, szociális szférában dolgozók, illetve gimnáziumi tanárok, továbbá jelenlegi hallgatóink is képviseltették magukat az eseményen. Az a lehetőség, hogy az egyetem pedagógiai karának² rendezvényeként hirdethettük meg az alkalmakat, sok előnnyel járt, hiszen bekapcsolódhattunk a „Tehetségműhelyek a KRE TFK-n című” pályázatba,³ a helyszín adott volt, a jelentkezők bízhattak a program minőségében, az előadók felkészültségében. A mentálhigiénés szemléletnek megfelelt a csapatmunkában történő tervezés, szervezés is. A csapat minden tagja az egyetem oktatója (jelen írás szerzői) vagy dolgozója (Konrád Edina a KRE Kancellári Hivatalának gazdasági ügyintézője), így már az első alkalom után – a résztvevői visszajelzések által megerősítve – megfogalmaztuk azt az elképzelésünket, hogy jelenlegi hallgatóink mellett volt tanítványaink számára továbbra is felkínáljuk a lehetőséget, hogy pályakezdő életszakaszukban rendszeresen részt vegyenek a mentális jóllétüket támogató, nehézségeikben valódi segítséget nyújtó lelki egészségnapon. Külön öröm volt számunkra, hogy az Egyetemi Lelkigondozói Szolgálat munkatársai is felajánlották a programban és az utánkövetésben való részvételt.

¹ A két alkalom időpontja: 2021. június 19. és 2021. október 25. volt.

² A Magyarországi Református Egyház Zsinata Elnökségi Tanácsának 2021. február 25-i, 130072/2021. számú döntése értelmében a Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Karának neve 2021. augusztus 1. napjától Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar elnevezésre változott. Lásd <https://tfk.kre.hu/index.php/oktatas/1625-tajekoztatasevvaltozasrol.html>

³ Lelki egészségnapjaink a Nemzeti Tehetség Program támogatásával valósultak meg: a 2021. június 19-i rendezvény NTP-FKT-20-0014 azonosítószámú Tehetségműhelyek a „KRE TFK-n című pályázat”, a 2021. október 25-i rendezvény pedig az NTP-INNOV-21-0218 azonosítószámú, „A teremtett világ felfedezése” című pályázat szakmai megvalósításának részeként.

Az alkalom figyelemfelkeltőnek szánt címe (*Kötéltánc körömcipőben*) érzékeltetni kívánta, hogy a pedagógus hivatás – némileg leegyszerűsítve – szép és kockázatos. Ahhoz, hogy a pályakezdő e kettőség tapasztalása közben is megőrizze lelki egyensúlyát, egyebek mellett szüksége lehet olyan (lehetőség szerint rendszeres) találkozásokra, ahol az őt leginkább érintő nehézségek természetéről, az azokkal való megküzdés módjairól hallhat, és kiscsoportos megbeszéléseken megoszthatja sorstársaival a tapasztalatait. A konkrét program tehát ezeknek a szempontoknak a figyelembevételével – széles körű online igényfelmérést követően – készült el. Az igényfelmérés⁴ eredménye szerint a pedagógus saját erőforrásainak felfedezése, a kiégés megelőzése és a konfliktuskezelés témái iránt mutatkozott fokozott érdeklődés. Mindez egybecsengett a kiégés jelenségére⁵ és a mentális jólléthez szükséges adottságok vizsgálatára fókuszáló hazai szakirodalom kutatási témáival.

Borbáth Katalin 2020-as összegző írása⁶ szerint a pedagógusok kiégésére koncentráló kutatások egy része az okokat az adott intézmény, szervezet, iskola légkörével összefüggésben keresi,⁷ míg mások inkább a pedagógus személyiségjellemzőire⁸ összpontosítanak, vagy a pedagógusképzés által segített eszmegbeszélő/önismereti csoport hatékonyságát vizsgálják.⁹ A fenti témában megjelent legtöbb tanulmány egyaránt hangsúlyozza az egyéni és a szervezeti intervenció fontosságát,¹⁰ sőt, akár a tanárképzésbe beépítetten a coping és kommunikációs

⁴ Az általunk megkeresett végzett hallgatóink közül negyvenheten válaszoltak, elsősorban olyanok, akikkel szorosabb munkakapcsolat alakult ki a felsőoktatásban eltöltött éveik alatt. Ez azt mutatta, hogy a kar hivatalos megkeresésein túl, a későbbiekben érdemes informális módokon is hirdetni az alkalmat, hiszen jó okkal feltételezhető, hogy nem csupán a kar hivatalos fórumait figyelemmel kísérő visszajelzőknek lehet szükségük támogatásra.

⁵ Gombás Judit – Timár Barbara: Pedagógusok lelki egészségének vizsgálata a kiégés mérésén keresztül, *Katolikus Pedagógia*, 2020/1–2, 20–34, https://avkf.hu/wp-content/uploads/2021/09/katped2020_1-2.pdf

⁶ Borbáth Katalin: Gondolatok a tanár mentális jóllétének aspektusairól és azok hatásairól, *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat*, 2020/2, 299–317, <http://ojs.elte.hu/gyermekneveles/article/view/925/782>

⁷ Pl. Antalka Ágota: *A tanári kiégés feltérképezése Kovászna megye középiskolai tanárainak körében*, doktori disszertáció, ELTE PPK NDI, 2015; Paksi Borbála – Schmidt Andrea: Pedagógusok mentálhigiéniés állapota, *Új Pedagógiai Szemle*, 56. évf., 6. szám, 2006, 48–64; Szabó Éva – Jagodics Balázs: Erőforrások és követelmények, A tanári kiégés munkahelyi tényezőinek komplex vizsgálata, *Iskolakultúra*, 26. évf., 11. szám, 2016, 3–15.

⁸ Pl. Paksi Borbála – Veroszta Zsuzsanna – Schmidt Andrea – Magi Anna – Vörös András – Endrődi-Kovács Viktória – Felvinczi Katalin: *Pedagógus-pálya-motiváció. Egy kutatás eredményei*, Budapest, OH, 2015.

⁹ Pl. Kolosai Nedda – Bognár Tamás: Pedagógusok mentálhigiéniéje, in Bollókné Panyik Ilona (szerk.): *Gyermek-Nevelés-Pedagógusképzés*, Budapest, Trezor, 2007, 33–51.

¹⁰ Salavecz Gyöngyvér – Neculai Krisztina – Jakab Ernő: A munkahelyi stressz és az énhatékonyság szerepe a pedagógusok mentális egészségének alakulásában, *Mentálhigiéniés és Pszichoszomatika*, 7. évf., 2. szám, 2006, 95–109.

stratégiák, relaxációs módszerek elsajátítását, továbbá a pszichológiai tanácsadás és a szupervízió biztosítását, online intervenciós metódusok alkalmazását stb.¹¹ Lelki egészségnapunk mindkét alkalmának tematikája¹² egyszerre kapcsolódott a szakirodalmi eredményekhez és a konkrét pedagógusi igényekhez.

Csapatunk az egyes alkalmak megtervezésében a következő logikát követte: a délelőtti félórás, rendkívül inspiráló előadás sűrű szövésszerű gondolati hálóját a jelenlévők a műhelymegbeszéléseken szálazták szét – azaz lehetőség nyílt az elhangzottak kics csoportos megvitatására. Egy órát szántunk arra, hogy a műhelymegbeszélést irányító személyek koordinálásával megfogalmazódjanak a témával kapcsolatos legfontosabb problémák, kérdések, kérések, gondolatok, meglátások, amelyeket a résztvevők összegeztek, és behoztak a fórummegbeszélésre. Ily módon a műhelybeszélések eredményeinek áttekintése (a téma előadójának vezetésével) egyfajta „közös tudást” eredményezett. A szeretetvendégségként megszervezett ebéd után választható interaktív szekcióelőadások egy-egy résztéma kibontására vállalkoztak. A záráskor rövid, részben írásos visszajelzést kértünk az egész napról.¹³ Az alkalmakon elhangzott néhány előadás tömör kifejtését a következő oldalakon olvashatjuk.

A CSELEKEDNI TUDÓ KREATÍV PEDAGÓGUS ERŐFORRÁSAI¹⁴

Református lelkiségünk forrása az életet átformáló erejű, átélhető tapasztalat. Kálvin János máig érvényes gondolataival: a támogató hit „sokkal inkább a szív ügye, mint az észé, sokkal inkább a benső sodortatásunké, mint az értelemé...”¹⁵ „Éppúgy nem elegendő, hogy értelmünk Isten Lelke által megvilágosodjék, ha

¹¹ Mihálka Mária – Pikó Bettina: Pedagógusok élettel való elégedettsége és összefüggése a kiegészéssel, valamint a pszichoszomatikus egészség mutatóival, *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 2. évf., 2018, 140–157, <http://real.mtak.hu/81390/1/0406.19.2018.006.pdf>

¹² Az első alkalmon a kreatív pedagógus személyiségének erőforrásait (Hecker-Réz Róbert), a kiégés megelőzésének lehetőségeit (Fehér Ágota), a konfliktuskezelés és az önismeret (Hodossi Nóra) pedagógiai vetületeit vizsgáltuk. Második alkalmunkon az érzelmi intelligencia (Hecker-Réz Róbert), a szorongások leküzdésének lehetőségei (Fehér Ágota), az assertív kommunikáció (Hodossi Nóra) és a „gyógyító írás” (Várad-Kusztos Györgyi) pedagógiai vonatkozásai kerültek középpontba.

¹³ Hozzáadott mentálhigiénézés értéként éltük meg, hogy óraadó kollégánk, a mentálhigiénikus, pár- és családterapeuta Király Ibolya, nekünk, szervezőknek tartott foglalkozást „Hol a határ? A magánélet és a munka közötti egyensúlyteremtés eszközei” címmel.

¹⁴ Hecker-Réz Róbert e témában tartott előadása a június 19-i alkalmon hangzott el.

¹⁵ „...cordis esse magis quam cerebri, et affectus magis quam intelligentiae”, Johannes Calvin: *Institutio III*, ii, 8, Genf, 1559.

Ő az Ő ereje által nem teszi szívünket erőssé és szilárdan megalapozottá.”¹⁶ És ha kételyünk lenne, hogy Kálvin milyen értelemben használja a „szív” kifejezést, hadd álljon itt Breytenbach, a kiváló Kálvin-kutató magyarázata:

A Kálvin által itt a szív megjelölésére használt kifejezés a „cor”. A szív itt a szellemi élet centrumaként jelenik meg, fordításának további jelentésárnyalatai ezek: érzés, habitus, gondolkodásmód, szellemiség. A „cor” szóval Kálvin tehát az ember emocionális jellegét hangsúlyozza, azt, mely az ember életvezetését határozza meg.¹⁷

A fentiekből következően az egyházi jellegű pedagógiai profil abból indul ki, hogy a nevelés eredményessége nem függhet ismeretelméleti minőségektől. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy az ismeret aktualizálása, átadásának módszertana másodlagos jelentőségű lenne, sokkal inkább azt, hogy az ismeret az információ és a tapasztalat kölcsönhatásában formálódik ki.

Az ismeret a személyes tapasztalathoz fűződő érzelmi kötődés révén, az akarat döntés bázisán lesz sajátunkká. Ebben a kontextusban lesz megkerülhetetlen az ősi kép,¹⁸ mely az értelem valódi helyszínéként a szívet, vagyis a személyiség érzelmi centrumának archetípusát jelöli meg. Ez az ősi ismeretszerzési út ma sincs elzárva előlünk: mind több mint három évtizedes érzelmi intelligencia (EQ) fejlesztési tapasztalatom, mind saját életutam azt a meggyőződésemet támasztja alá, hogy az ember teremtettségénél fogva képes arra, hogy érzékenyen reagáljon, vagyis tapasztalati szinten realizálja az őt körülvevő látható és láthatatlan világ érzelmi üzeneteit. Az e fajta érzékenységnek a működését azonban csak akkor értjük meg, ha kiszabadítjuk abból az információs társadalmunk sugallta hamis képből, mely az ismeretet az információ közlésével és tárolásával teszi egyenértékűvé.

¹⁶ „Nec satis fuerit mentem esse Dei Spiritu illuminatam, nisi et eius virtute cor obfirmetur ac fulciatur.” Uo. III, ii, 33.

¹⁷ Johan Hendrik Breytenbach: *Gebet und Leben Eine systematisch-theologische Untersuchung von Calvins Theologie des Gebetes in der Institutio von 1559 und in seinem Psalmenkommentar*, Evangelisch-theologischen Fakultät der Eberhard-Karls-Universität, Tübingen 2014, 198. (Az idézetet fordította: Hecker-Réz Róbert.)

¹⁸ „A héber לב szó [...] az érzelmi impulzusok és akarat helyén túl mindazokat a funkciókat magában foglalja, melyeket mi általánosságban az agy kognitív funkcióival azonosítunk: az ismeretszerzést, a bölcsességet, a megismerést, a tudatot, a belátást, az emlékezést, a tudást, a gondolkodást, a véleményformálást, a tájékozódást. A kognitív folyamatok és az akarat funkciói közötti átmenet cseppfolyós, aminek következtében az ismeretszerzés az Ószövetségben soha nem írható körül tisztán intellektuális folyamatként. Sokkal inkább az ismeretszerzés a szív akaratával kéz a kézben halad, és a gyakorlati életvezetésre irányul.” Alexander Achilles Fischer: *Erkennen, Erkenntnis*, (AT) 2007, <https://www.bibelwissenschaft.de/wibilex/das-bibellexikon/lexikon/sachwort/anzeigen/details/erkennen-erkenntnis-at/ch/6d3361f7b0a06723a9e61081794036ab/> (Letöltés: 2019. július 2.)

A cselekvőképesség fogalmának pontosítása

A cselekvőképesség fogalma a kreativitás eredményeként ábrázolható. Csíkszentmihályi Mihály így fogalmaz:

Azt a mélyről föltörő érzést, hogy valami nálunk sokkal nagyobbak lehetünk részei, valószínűleg csak a szexuális kapcsolatban, a sportban, a zenében vagy a vallásos rajongásban lehet átélni – de ezek az érzések illékonyak, és nem hagynak bennünk maradandó lenyomatot. A kreativitás azonban ezen a lenyomaton túl olyan eredményt hagy ránk, mely az élet gazdagságához és sokszínűségéhez járul hozzá.¹⁹

A cselekvőképéséget munkáló kreativitás működését két egymáshoz viszonyuló, egyúttal egymásnak feszülő személyiségelem segítségével írom le, melynek középpontjában a nyugalmi állapotot kívánó értelem foglal helyet. Ez a két egymással folyamatos kölcsönhatásban lévő alkotóelem személyiségünkben az akarat és az érzelmek birodalma. A kettő ellentmondásait, az ebből fakadó belső feszültségeket oldja fel a kreativitás, megőrizve a személyiség cselekvőképességét, vagyis belső nyugalmi állapotát.

A kreativitás érzelmi komponensei²⁰

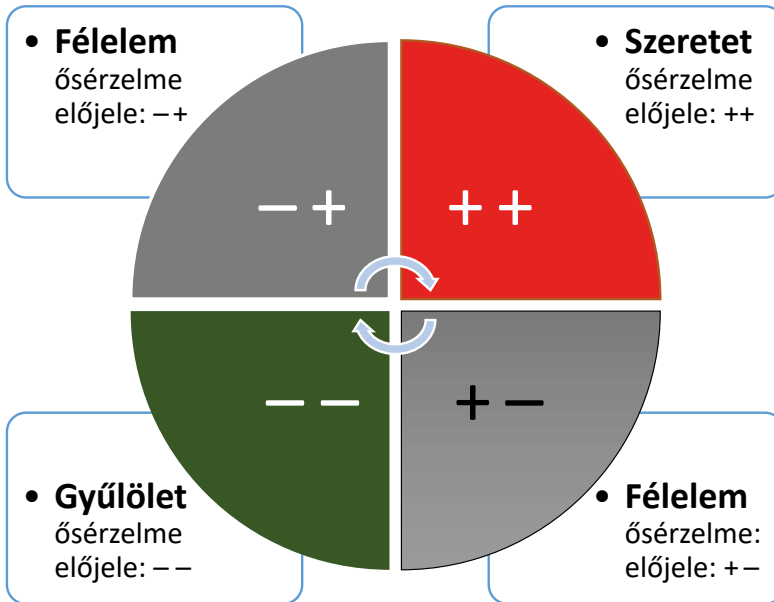
Az autokeirikus²¹ szemléletű EQ-értelmezés paradigmaábrája egy 2012 óta zajló kutatási program összegzéseként a klasszikus koordinátarendszer struktúrájába beillesztve mutatja be a kreativitást munkáló érzelmi energiák kölcsönhatását. Ez a modell három ún. őserzelem dinamikus áramlására vezeti vissza az érzelmi energiák hatásmechanizmusát: a szeretet kreatív és teremtő, a félelem mediális-közvetítő, valamint a gyűlölet destruktív és pusztító jellegű dinamikájára. Ez az áramlás a levegő áramlásához hasonlatosan kétféle irányú lehet: a „fölfelé mutató” a személyiség kiteljesedését, vagyis a szeretet egyre kreatívabb,

¹⁹ Csíkszentmihályi Mihály: *FLOW und Kreativität Wie Sie Ihre Grenzen überwinden und das Unmög-liche schaffen*, Cotta'sche Buchhandlung Nachfolger GmbH, Stuttgart, 2014, 8. (Az idézetet fordította: Hecker-Réz Róbert.)

²⁰ Az alfejezetben összefoglaltak az október 25-i alkalmon hangzottak el.

²¹ A kifejezés görög eredetű, szógyöke autokheiros, magyarul saját kezűleg. A Bibliában egyetlen helyen, még-pedig az ApCsel 27, 19-ben szerepel. Az autokeirikus látásmód éppen az említett bibliai részben olvasható történet logikáját kívánja leképezni: sorsunk hajójából először ki kell dobálnunk az általunk elképzelt nyereség vágyálmait, aztán a megszokott életmintákat és tájékozódási pontokat, végül a biztonságot nyújtó menekülési útvonalakat ahhoz, hogy egy egészen új, az érzelmi kompetenciákat közvetítő, inspirációra kinyíló életút elkezdődhessen.

újja és újat teremtő érzelmi energiáit jeleníti meg; a „lefelé húzó” a személyiség leépülését, vagyis a félelem és (ön)gyűlölet érzelmi koalíciójában egyre inkább elhatalmasodó ön-, és közösségpusztító, romboló érzelmi energiákat ábrázolja. A modellben a félelem ősergiája mediális jellegénél fogva mind a szeretet (pl. amikor valakit félték), mind a gyűlölethez (pl. amikor valakire féltékeny vagyok) kapcsolódhat.

1. ábra. Az autokeirikus őserzelemtriád

Az autokeirikus látásmód a cselekvőképességet munkáló kreativitást a szeretet kreatív érzelmi energiáinak hasznosítása révén kívánja munkálni. A pedagógiai tevékenység fókuszába éppen ezért a kreativitást, ezen belül pedig a kreativitásra inspiráló szeretet érzelmi energiáira való intuitív ráérzőképesség fejlesztését helyezi. Mindezt a meggyőződéssel tesszük, hogy a Minden Szeretet Atyja beteljesíti ígérését, és a szeretet kreatív energiáira egyre érzékenyebben ráérzők esetében is valósággá válik Mesterünk szava: „Mert aki kér, mind kap; és aki keres, talál; és a zörgetőnek megnyitattik.” (Lk 11,10.)

Erre a típusú érzékenyítésre kidolgozott metodika az autokeirikus EQ-fejlesztés pedagógiai rendszere, mely reménység szerint a pedagógusok továbbképzési rendszerében is megjelenve református egyházi iskoláinkban is egyre inkább teret nyer.

KONFLIKTUSKEZELÉS ÉS ÖNISMERET A PEDAGÓGUSI MUNKÁBAN²²

A pedagógusi munka egy összetett hierarchiával átszőtt térben zajlik, amely nagyon sokféle konfliktus színtere lehet.²³ Személyes érzékenységtől függ, hogy a konfliktusok milyen hatással vannak az ember munkahelyi közérzetére, és ezen keresztül általános életminőségére. Ha az ember a konfliktusokat nehezen éli meg, az rányomhatja bélyegét a munkahelyén megélt egyéb eseményekre is, és így könnyen kiégéshez vezethet.

Ugyanakkor egy jól megoldott konfliktus az énhatékonyság érzésével járhat. Egy nehéz helyzet során a felek érezhetik azt is, hogy végül mindenki számára előnyös megoldás született, és így előrébb jutottak szakmai szempontból, emellett pedig a személyes kompetenciájuk, és talán önismeretük is fejlődött – ez pedig akár a kiégés elkerülésében is segíthet.²⁴ A kérdés tehát nem az, hogy kialakulnak-e konfliktusok a pedagógusi pálya során, hiszen erre a válasz egyértelmű – azonban hatalmas különbségek lehetnek a konfliktusok rendezésének módjában, valamint abban, hogy az ember mindezt hogyan éli meg.

A kiégés vagy a kiégés megelőzése, illetve az énhatékonyság érzése és a személyes jóllét ugyanis nem csak azon áll vagy bukik, hogy az ember objektíven mérve mennyire sikeres, mennyit keres vagy hol áll a társadalmi ranglétrán és a munkahelyi hierarchiában. Nagy mértékben múlik a személyes sikeresség szubjektív megélésén is, azaz, hogy az ember hogyan értékeli saját magát, a saját személyes fontosságát és hatékonyságát a munkahelyen megélt helyzetekben.²⁵

Ezért a júniusi lelki egészségnap *Konfliktuskezelés és önismeret a pedagógusi munkában* című szekcióelőadásának fontos eleme volt, hogy közösen elevenítsünk fel olyan szituációkat, amelyek megoldása sikeres volt, és elemezzük, hogy mely kompetenciák segítettek hozzá az adott konfliktus sikeres kezeléséhez, ezzel is erősítve a résztvevők személyesen megélt énhatékonyságát, valamint táplálkozva egymás tapasztalataiból, tanulásaiból.

A pozitívan zárult helyzetek mellett előkerültek azok a megélések is, amikor a résztvevők úgy látták, hogy nem tudtak kellő hatékonysággal jelen lenni bizonyos konfliktusokban. Megosztották az ezekkel kapcsolatos nehéz érzéseket, és az empátia kifejezése után a csoporttagok kölcsönös támogatásával együtt átgondoltuk, hogy milyen pozitív hozadéka lehet mégis a helyzetnek, miben lenne

²² Hodossi Nóra e témában tartott szekcióelőadása a június 19-i alkalmon hangzott el.

²³ Birloni Szilvia – Sík Eszter: *Iskolai konfliktusok*, Szombathely, OFI Human Profess Kft., 2013.

²⁴ Deutsch Szilvia – Fejes Enikő – Kun Ágota – Medvés Dóra: A jóllétet meghatározó tényezők vizsgálata egészségügyi szakdolgozók körében, *Alkalmazott Pszichológia*, 15. évf., 2015/2, 49–71.

²⁵ Andrea E. Abele – Daniel Spurr: The longitudinal impact of self-efficacy and career goals on objective and subjective career success, *Journal of Vocational Behavior*, Vol. 74, 2009/1, 53–62.

képes az adott résztvevő most már máshogyan tekinteni rá, nagyobb önbizalommal, hatékonysággal szembenézni vele, vagy akár szükség esetén hamarabb kilépni belőle.

A résztvevők utólagos visszajelzése alapján az interaktív szekcióelőadás legfontosabb nem specifikus hatása a kapcsolódás, *bajtársiasság* megélése volt. A résztvevők felismerhették, hogy – bár sokszor egyedül érzik magukat a munkájuk során – valójában sok munkatársuk hasonló érzésekkel küzd és hasonló helyzeteket él meg. Különösen fontos volt ez a hittanoktatók esetében, akik sokszor megélik, hogy nem tudnak olyan szorosan kapcsolódni az iskolai tantestülethez, mint más kollégák, így kiemelten fontos számukra a hasonló cipőben járó munkatársakkal való találkozás.

ASSZERTÍV KOMMUNIKÁCIÓ A PEDAGÓGUSI MUNKÁBAN²⁶

Az asszertív kommunikáció az elmúlt évtizedek sokat kutatott „szuperképessége”. Bár valójában teljesen hétköznapi dologról van szó, mégis sokszor valóban úgy érezzük, hogy szuperhősnek kell lenni ahhoz, hogy képesek legyünk rá. Hiszen a legfontosabb alapja az, hogy egyszerre képviseljük magunkat és a saját érdekeinket megfelelő önbizalommal, mindemellett pedig kellően nagy odafigyeléssel forduljunk a másik ember felé.²⁷ Thomas Gordon elméletében azonban még ennél is tovább megy: hiszen nem mindegy, hogy hogyan képviseljük a saját érdekeinket, és az sem elegendő, ha mi úgy érezzük, hogy figyelünk a másikra: mindezt neki is éreznie kell. Ahhoz pedig, hogy a saját érzéseinket és igényeinket megfelelően képviselhesük, szükség van egy sokszor még nehezebb lépésre: pontosan tisztába is kell kerülnünk ezekkel. Ehhez pedig elengedhetetlen az önismereti munka.

Az elmúlt évtizedek kutatási eredményei megerősítették azt, amit a hétköznapokban mi is érezhetünk: az asszertivitásra való hajlamnak vannak személyiségbeli meghatározói is.²⁸ Azaz, ami az egyik ember számára természetesen és könnyen megy, azért egy másiknak lehet, hogy keményen meg kell dolgoznia. Szerepet játszik benne továbbá a szocializációnk és sok tanult mintánk.²⁹ Mindemellett azonban egyértelműen kimutatható, hogy az asszertív kommunikáció

²⁶ Hodossi Nóra e témában tartott szekcióelőadása az október 26-i alkalmon hangzott el.

²⁷ Thomas Gordon: *T.E.T – Teacher Effectiveness Training*, New York, Peter H. Wyden, 1974.

²⁸ Jodi Sauders Wahba – James C. McCroskey: Temperament and Brain Systems as Predictors of Assertive Communication Traits, *Communication Research Reports*, Vol. 22, 2005/2, 157–164.

²⁹ Peter B. Smith: Communication Styles as Dimensions of National Culture, *Journal of Cross-Cultural Psychology*, Vol. 42, 2011/2, 216–233.

felnőttként is tanulható, fejleszthető, és az ebbe fektetett idő és energia olyan befektetés, ami megtérül mind a munkahelyi elégedettségünk, mind pedig a lelki jóllétünk javulásában is.³⁰

Az *Asszertív kommunikáció a pedagógusi munkában* szekcióelőadás az előzőnél is jelentősen nagyobb számú résztvevővel zajlott, és a nagyobb létszám inkább a játékos témafeldolgozásra, illetve a személyes elmélyülésre és a tapasztalatok megosztására adott lehetőséget. A foglalkozás középpontjában a különböző kommunikációs helyzetek álltak. A korábbi műhelyhez kapcsolódva, érintőlegesen előkerültek a személyes megélésekben, illetve a különböző helyzetekhez kapcsolódó érzésekben megjelenő egyéni különbségek. A nagyobb létszámnak köszönhetően, ennek feldolgozása részben egyénileg, részben pedig egy rávezető játékkal történt. Az elsődleges fókusz nem a belső megélések átkezezésén, hanem a ténylegesen megnyilvánuló személyes hatékonyságon, és az ezzel kapcsolatos kommunikációs formákon volt.

SZORONGÁSAINK ÉS LEKÜZDÉSÜNK LEHETŐSÉGEI³¹

Bár az életét talán mindenki inkább kívánná nyugalmas, örömmel teli, alapvetően rendben zajló eseménysorként megélni, mégis időről időre megerősödhetnek kétségeink, aggodásaink, nyugtalaníthatnak szorongásaink. Ez utóbbi különlegessége abban rejlik, hogy nem feltétlenül csak negatív üzenetet hordoz, inkább megszólítja az egyént, megerősíti abban, hogy az adott mozzanat fontos számára, így annak irányában akár lelki erőforrásainak mozgósítására is képessé teszi. Segít szembenézni terheivel, s akár új megoldások megtalálására is ösztönözhet. Különösen fontos, hogy a pedagógusok a gyermekek számára is segítsenek észrevenni a szorongás bátorító üzenetét, társként segítő kezet nyújtva ne álljanak meg a kívülről megmutatkozó viselkedésnél, hanem tudatosítsák meglévő készségeit, amelyekre ők maguk is erőforrásokként támaszkodhatnak. A lelki egészségnap értékes lehetőséget nyújtott az elmélyüléshez, a szembenézéshez és új kapaszkodók találásához egyaránt.

A program felépítése során a ráhangolódás megsegítésével elsőként a jelenlévők szorongásait szólítottuk meg. A nem könnyű gondolati szálakkal, élményekkel való érintődés támogatásához a képek világa nyújtott kapaszkodót: fák képei

³⁰ Mieko Omura – Jane Maguire – Tracy Levett-Jones – Teresa Elizabeth Stone: Effectiveness of assertive communication training programs for health professionals and students: a systematic review protocol, *JBIC Database of Systematic Reviews and Implementation Reports*, Vol. 14, 2016/10, 64–67.

³¹ Fehér Ágota e témában tartott szekcióelőadása az október 26-i alkalmon hangzott el.

közül választva lehetett kiemelni azt, amelyik magában hordozza a választó belső érzésvilágát, lehetőséget ad ezek gyökere felé tekintésre, egyúttal a fejlődés, a növekedés, az előrehaladás szimbolikájával a szorongató élményeket követő továbblépés „húzóerejét”, a megoldás lehetőségeinek élménysorát is megszólítja.

A szorongató élményekkel való szembenézés, és a kapcsolódó élmény támaszul szolgáló megosztásának lehetősége jelzi számunkra, hogy „csak a mélypontok készítetnek arra, hogy a fájdalmasan hozzáférhető, mély bugyrokából előhívjuk a rejtett tartalékokat [...] Meg kell élni a szenvedést, és el kell jutni a mélypontra, a gödör aljára ahhoz, hogy az ember képes legyen onnan elrugaszzkodni”.³² Ez a folyamat segít megtapasztalni azt is, hogy a személy tulajdonképpen valóban képes volt átélni a helyzetet, és a teher pozitív erőforrásokká formálható. A pozitív adaptáció „olyan ugródeszkához hasonlítható, amely a túlélőt a funkciók korábbiánál magasabb szintjére repíti, vagyis azt jelenti, hogy a személy nyert valamit a trauma által, és nem azt, hogy valamit elveszített ugyan, de felépült (azaz homeosztatikusan visszatért az alapszintre), vagy hogy semmit sem veszített, vagyis a traumához rugalmasan viszonyult”.³³

Természetesen a személyes szorongások megnevezésén túl a szekcióelőadás fontos feladatát jelentette a megküzdés megragadása is. Eszközként mesei képek álltak rendelkezésre, hiszen a mesék világa ugyancsak hordoz feszültséget, konfliktust, ám egyúttal a megoldás lehetőségét is felmutatja. A mesei képek szimbolikáját olyan idézetek egészítették ki, amelyekhez egyéni kapcsolódás illesztésével minden résztvevő átgondolhatta a saját szorongató élethelyzetét ismét, az újabb gondolati szál pedig újabb kapaszkodót vagy akár a megoldás lehetőségét is jelenthette. Nagy segítséget adott a műhelyre érkezők számára saját útjuk bejárásában a jelenlévők kapcsolódása is, hiszen természetesen bárki megfogalmazhatta saját asszociációit a többiek képéhez és idézetéhez kapcsolódóan is.

A lelki egészségnap elmélyülésre lehetőséget adó küldetése nagy segítséget nyújtott abban is, hogy a korábbi hasonló élmény felidézésével az akkor megoldást jelentő továbblépési lehetőségek is kimondásra, ezzel megerősítésre kerülhessenek. Az egyén által már ismerős, egyúttal eredményesnek bizonyuló megoldásmódot megtámogatva pedig sokkal értékesebb üzenet is átadhatóvá vált: már saját maga is rendelkezik olyan készséggel, amely a hasonlóság nyomán akár a jelenlegi teherben is kapaszkodót nyújthat, csak a szorongató gond érzése nem láttatta ezt számára.

³² Almási Kitti: Kiút a zsákutcából, in Almási Kitti – Bagdy Emőke – Bőjte Csaba – Szendi Gábor (szerk.): *Veszteségből nyereség, vereségből győzelem. A lelki megküzdés útjai*, Budapest, Kulcslyuk, 2013, 22.

³³ Linley, P. A.: Trauma és pozitív alkalmazkodás, in Kulcsár Zsuzsanna (szerk.): *Teher alatt... Pozitív traumafeldolgozás és poszttraumás személyiségfejlődés*, Budapest, Trefort, 2005, 297.

A közössé tétel így további személyes felvetésekkel gazdagította a tartalmi mélyítést, egyúttal kiváló lehetőséget nyújtott abban, hogy a személyes érintődésen túl a szakmai, pedagógusi élmények is tudatosan befűzhetőek legyenek. A találkozás fő küldetése volt a pedagógusi eszköztár gazdagítása is, hogy az esetleges megakadások, nehezebb gyakorlati helyzetek okozta szorongás helyét a tudatosítás és a továbblépés irányainak közös megtalálása vehesse át. A résztvevők által említett élmények köréből így megmutatkoztak a teljesítményhelyzetben való helytállás sajátosságai, a gyermekekkel való személyes pedagógusi kapcsolatteremtés lehetőségei, a gyermeki viselkedés formálásának eszköztára és a gyermekek szüleivel való kapcsolatban szerepet kapó pozitív megerősítés szerepe.

Összességében a lelki egészségnap szorongáshoz kapcsolódó témaszála felhívta a figyelmet arra, hogy támogató kapcsolatban, ahol ismét van lehetőség a bizalmat átélni, és az élményről beszámolva azzal szembenézni, az lassan átértekelhetővé is válik, és lassan a kapcsolódó negatív érzelmektől is egyfajta megtisztulás következhet be.³⁴ George Bonanno megfogalmazása alapján az ember „testi-lelki szenvedés, illetve nehéz élethelyzetek átélése után gyorsan vissza tudja nyerni lelki egyensúlyát”.³⁵ A reziliens emberek alapvetően nyitottak, rugalmasak, a nehéz helyzetekre, fenyegetésekre is tudnak pozitív érzésekkel válaszolni és hálát érezni.³⁶ Mindez azt is magában rejt, hogy az egyén képes átmenetinek tekinteni a rossz dolgokat, és azokat nem általánosítja sem önmagára, sem a világra nézve.

A nehéz, szorongató élethelyzeteket egyfajta kihívásnak tekintve, abba bevonódva és egyúttal előretékelve – mindez olyan belső erőforrásokat hívhat elő, amelyek akár egy korábbinál magasabb szintű egyensúly elérését is lehetővé teszik. „A krízisek az élet által felkínált lehetőségek önmagunk megváltoztatására. Még tudnunk sem szükséges, mi az, ami megújulásra vár; csak késznek és bizakodónak kell lennünk.” Luise Rinser gondolata különleges üzenetet hordoz mindannyiunknak, kiemelten gyermekek nevelői, pedagógusai számára.³⁷

A pedagógusok hivatása eredendően magában rejtja a támasz nyújtásának képességét, különösen abban az érzékeny időszakban, amikor a gyermekek személyiségének formálódása a legintenzívebb. Jelentős szerepe van ezért a gyer-

³⁴ Perczel-Forintos Dóra: „A pillanatban megrekedve”, *Psychiatria Hungarica*, 15. évf., 2000/3 318–325.

³⁵ Szendi Gábor: Veszteségből nyereség, vereségből győzelem, in Almási Kitti – Bagdy Emőke – Bőjte Csaba – Szendi Gábor (szerk.): *Veszteségből nyereség, vereségből győzelem. A lelki megküzdés útjai*, Budapest, Kulcslyuk, 2013, 124.

³⁶ Uo., 111–150.

³⁷ Monika Gruhl: *A kejlfejlancsi-stratégia. Krízishelyzetek legyőzése*, Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2013, 11.

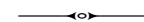
mekek nevelőinek abban, hogy úgy nyújtsanak kapaszkodót számukra, hogy ezzel együtt hosszabb távon is erősítsék belső erőforrásaikat, tudatosan is fejlesszék a gyermekek lelki ellenálló képességét. Természetesen mindez akkor a leghatékonyabb, ha a pedagógus önmaga is hordozza ezeket a képességeket. A lelki egészségnap lehetőséget nyújtott a személyes és a szakmai élethelyzetek élményeinek újraélésére, ezáltal a résztvevők lelki erőforrásainak meggazdagításához is hozzájárulhatott.

IRODALOM

- ABELE, Andrea E. – SPURK, Daniel: The longitudinal impact of self-efficacy and career goals on objective and subjective career success, *Journal of Vocational Behavior*, Vol. 74, 2009/1, 53–62.
- ALMÁSI Kitti: Kiút a zsákutcából, in Almási Kitti – Bagdy Emőke – Böjte Csaba – Szendi Gábor (szerk.): *Veszteségből nyereség, vereségből győzelem. A lelki megküzdés útjai*, Budapest, Kulcslyuk, 2013, 9–38.
- ANTALKA Ágota: *A tanári kiegész feltérképezése Kovászna megye középiskolai tanárainak körében*, doktori disszertáció, Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar Neveléstudományi Doktori Iskola, 2015.
- BIRLONI Szilvia – SÍK Eszter: *Iskolai konfliktusok*, Szombathely, OFI Human Profess Kft., 2013.
- BORBÁTH Katalin: Gondolatok a tanár mentális jóllétének aspektusairól és azok hatásairól, *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat*, 2020/2, 299–317, <http://ojs.elte.hu/gyermeknevelés/article/view/925/782>
- BREYTENBACH, Johan Hendrik: *Gebet und Leben Eine systematisch-theologische Untersuchung von Calvins Theologie des Gebetes in der Institutio von 1559 und in seinem Psalmenkommentar*, Evangelisch-theologischen Fakultät der Eberhard-Karls-Universität, Tübingen 2014.
- CALVIN, Johannes: *Institutio*, III, ii, 8. Genf, 1559.
- CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály: *FLOW und Kreativität Wie Sie Ihre Grenzen überwinden und das Unmögliche schaffen*, Cotta'sche Buchhandlung Nachfolger GmbH, Stuttgart, 2014, 8.
- FISCHER, Alexander Achilles: *Erkennen, Erkenntnis, (AT)*, 2007. <https://www.bibelwissenschaft.de/wibilex/das-bibellexikon/lexikon/sachwort/anzeigen/details/erkennen-erkenntnis-at/ch/6d3361f7b0a06723a9e61081794036ab> (Letöltés: 2019. július 2.)
- GOMBÁS Judit – TIMÁR Barbara: Pedagógusok lelki egészségének vizsgálata a kiegész mérésén keresztül, *Katolikus Pedagógia*, 2020/1–2, 20–34, https://avkf.hu/wp-content/uploads/2021/09/katped2020_1-2.pdf
- GRUHL, Monika: *A keijfeljancsi-stratégia. Krízishelyzetek legyőzése*, Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2013.

- KOLOSAI Nedda – BOGNÁR Tamás: Pedagógusok mentálhigiénéje, in Bollókné Panyik Ilona (szerk.): *Gyermek-Nevelés-Pedagógusképzés*, Budapest, Trezor, 2007, 33–51.
- LINLEY, P. A.: Trauma és pozitív alkalmazkodás, in Kulcsár Zsuzsanna (szerk.): *Teher alatt... Pozitív traumafeldolgozás és poszttraumás személyiségfejlődés*, Budapest, Trefort, 2005, 296–312.
- MIHÁLKA Mária – PIKÓ Bettina: Pedagógusok étellel való elégedettsége és összefüggése a kiégéssel, valamint a pszichoszomatikus egészség mutatóival, *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 19. évf., 2018/2, 140–157, <http://real.mtak.hu/81390/1/0406.19.2018.006.pdf>
- OMURA, Mieko – MAGUIRE, Jane – LEVETT-JONES, Tracy – STONE, Teresa Elizabeth: Effectiveness of assertive communication training programs for health professionals and students: a systematic review protocol, *JBIC Database of Systematic Reviews and Implementation Reports*, Vol. 14, 10, 2016, 64–67.
- PAKSI Borbála – SCHMIDT Andrea: Pedagógusok mentálhigiénés állapota, *Új Pedagógiai Szemle*, 56. évf., 2006/6, 48–64.
- PAKSI Borbála – VEROSZTA Zsuzsanna – SCHMIDT Andrea – MAGI Anna – VÖRÖS András – ENDRŐDI-KOVÁCS Viktória – FELVINCZI Katalin: *Pedagógus-pálya-motiváció. Egy kutatás eredményei*, Budapest, OH, 2015.
- PERCEL FORINTOS Dóra: „A pillanatban megrekedve”, *Psychiatria Hungarica*, 15. évf., 2000/3, 318–326.
- SAUDERS WAHBA, Jodi – MCCROSKEY, C. James: Temperament and Brain Systems as Predictors of Assertive Communication Traits, *Communication Research Reports*, Vol. 22, 2005/2, 157–164.
- SALAVECZ Gyöngyvér – NECULAI Krisztina – JAKAB Ernő: A munkahelyi stressz és az énhatékonyság szerepe a pedagógusok mentális egészségének alakulásában, *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 7. évf., 2006/2, 95–109.
- SMITH, Peter B.: Communication Styles as Dimensions of National Culture, *Journal of Cross-Cultural Psychology*, Vol. 42, 2011/2, 216–233.
- SZABÓ Éva – JAGODICS Balázs: Erőforrások és követelmények. A tanári kiégés munkahelyi tényezőinek komplex vizsgálata, *Iskolakultúra*, 26. évf., 2016/11, 3–5.
- SZENDI Gábor: Veszteségből nyereség, vereségből győzelem, in Almási Kitti – Bagdy Emőke – Bőjte Csaba – Szendi Gábor (szerk.): *Veszteségből nyereség, vereségből győzelem. A lelki megküzdés útjai*, Budapest, Kulcslyuk, 2013, 111–150.

A TDK-MOZGALOM MINT A KUTATÓI ÉLETPÁLYA EGYIK ALAPPILLÉRE

VERÉB LILLA

A tehetségsegítés és tehetséggondozás mindig aktuális témája a hazai és a nemzetközi oktatáspolitikának és pedagógiának, hiszen folyamatosan új tehetségígéretetek kerülnek a pedagógus szakma képviselőinek látókörébe, akiknek szükségük van az állandó szakmai segítségnyújtásra.

Zsolnai József professzor emeritus – látva a kutatói utánpótlás megoldott és megoldatlan problémáit – úgy vélte, hogy a kutatói utánpótlás nevelésének ügye azoknak az alkotó pedagógusoknak a kezében van, akik maguk is kutatók, és tudják, hogy a tudományos alkotásra törekvés egy lehetőség, mely „elmélyültebb szakmai diskurzusban, szakmai kommunikációban részeltetheti országunkat, nemcsak az európai közösség keretein belül, hanem azon túl is. Hiszen a tudomány mégiscsak valamiféle egyetemességre törekszik [...]”¹

Magyarországon több tehetségsegítő szervezet és projekt működik. A Nemzeti Tehetségsegítő Tanács civil kezdeményezésre létrejött független szervezet, mely koordináló, irányító és szervezési feladatokat lát el a tehetségsegítés területén. A Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége (MATEHETSZ) egy civil egyesület, mely a korábban említett Nemzeti Tehetségsegítő Tanács jogi képviselőjét is ellátta. A Nemzeti Tehetségpont és az Európai Tehetséggözpont a MATEHETSZ szervezeti egységei. A Nemzeti Tehetség Program keretén belül több tehetségsegítő projekt is megvalósult, ilyen például a Tehetségek Magyarországa (a jelenleg is futó EFOP-3.2.1-15 projekt), a Tehetséghidak Program (TÁMOP 3.4.5) és a Magyar Templeton Program.²

A fent említett tehetségsegítő szervezetek tagjai és a tehetségsegítő projektek munkatársai (akik lehetnek tanítók, tanárok és oktatók is) azon munkálkodnak, hogy egy tehetségbarát társadalmat hozzanak létre, ami szakmai és társadalmi összefogással segít felkutatni, majd fejleszteni a tehetségeket, és segíti a tehetséges fiatalok produktumainak a hasznosulását és erőforrásaik bővítését.

¹ Zsolnai József: Kutatói utánpótlás már tízéves kortól, *Magyar Tudomány*, 2004/2, 248.

² <https://tehetseg.hu/szervezetek-es-projektek> (Letöltés: 2021. január 13.)

Magyarországi viszonylatban a kutatás mint tevékenység már az alapfokú közoktatási intézményekben is fellelhető. Zsolnai József már az 1970-es évek elején az általános iskolás gyermekek kutatásra nevelésének lehetőségeiről számolt be: szerinte a gyermek ne csak a tudomány eredményeivel szembesüljön, lássa azt is, ahogy az születik. A Kutató Gyerekek Tudományos Konferenciája (KGYTK) pont erre hivatott. Bár a KGYTK elnevezés csak a kétezres évektől él, előtte már 1998-ban, Zalabéren megszervezték az első versenyt a diákok között.

Ezzel majdnem egyidőben, 2000 óta minden tavasszal megrendezésre kerül a középfokú közoktatási intézmények diákjait érintő Tudományos Diákkörök Országos Konferenciája (TUDOK), melyben a részt vevő előadók középiskolás, tehetséges diákok. A felsőoktatásban szintén megtalálhatók a kutató hallgatók: az Országos Tudományos Diákköri Konferencia (OTDK) célja, hogy a tudomány iránt érdeklődő hallgatók is megmérethessék magukat – de mindezek előtt már intézményi keretek között megrendezésre kerülő konferencián is számot adnak új ismereteikről.

A kutatások alapja mindenkor valamilyen probléma iránti érzékenység, így azok a gyermekek, diákok és hallgatók, akik részt vesznek a tudomány születésében, ahogy azt Zsolnai professzor úr is gondolta, maguk is kutatókká válhatnak. A tehetséggondozásban részt vevő pedagógusok a köz- és felsőoktatás színterein segítik a tanulók csoportjait szakmai professzionalizmusukkal és kutatómódszertani tudásukkal azért, hogy tudományos igényű tanulmányokat tudjanak elkészíteni egy-egy fentebb említett megmérettetésre. Ebben a folyamatban többek közt a felsőoktatási intézmények és azok oktatói is szerepet vállalnak mint a TDK-mozgalom képviselői, így a mozgalom szintén a kutatói utánpótlás egyik színtere lehet.

TÖRTÉNETISÉG ÉS NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

A felsőoktatás tudományos diákköri tevékenysége nagy múltú. Koósné Török Erzsébet történeti összefoglalójából az derül ki, hogy az első tudományos jellegű diákkörök létrejöttéről a 20. századból fennmaradt dokumentumokban írtak, és az 1950–1951-es tanévre datálták. Ebben a tanévben rendezték meg tanár–diák kezdeményezésre az első konferenciákat is az Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Karán, valamint a Veszprémi Vegyipari Egyetemen. Az 1952-es év végére a regisztrált diákkörök száma 97 volt, mintegy kétharmaduk természettudományi és műszaki irányultságú. Hivatalosan az 1952-ben megjelent, a közoktatásügyi miniszter által kiadott 5-0111/1952. elnevezésű, tudományos diákkörökről szóló utasítástól számítják a tudományos diákkörök létrejöttét.

Ezt követően természetesen az évtizedek folyamán újabb – a tudományos diákkörök működését előíró – törvények, rendeletek és szabályzatok születtek.³

Az első országos szintű tudományos diákköri konferencia 1955 áprilisában volt, ahol 109 előadás hangzott el. Ehhez képest napjainkra hatalmas növekedés ment végbe az előadások számának tekintetében. A mozgalom dinamikus fejlődésének bizonyítéka, hogy a 2015-ös XXXII. OTDK-n már 4603 dolgozat és 5163 szerző szerepelt. 1974-ig változó időpontokban tartották az országos konferenciákat, de 1975-től a ma is működő rendszer él, miszerint minden második év tavaszán kerül megrendezésre az esemény. Az utolsó, XXXV. OTDK-találkozón 2021 tavaszán tizenhat tudományterületi szekcióban közel ötezer pályamunkát mutattak be.⁴

A tudományos fórumon részt vevő diákok körének kiszélesítését szolgálta az a döntés, hogy a szabályzatokban megfogalmazott feltételek szerint 2001-től a határon túli egyetemi hallgatók is részt vehetnek a versenyeken, továbbá a legkiválóbbak a tehetséges középiskolás diákok közül megmérettethetik magukat az egyetemisták országos konferenciáján. „A tudományos és művészeti diákköri tevékenység szerepe vitathatatlan, meghatározó, értékes és egyben nélkülözhetetlen része a magyarországi felsőoktatásnak, az egyes intézmények stratégiai célkitűzései megvalósításának, egyben a magyar társadalomnak.”⁵

Az Európai Unió is kiemelten foglalkozik a tehetségigéretekkel és a kutatói utánpótlással. Az EU Fialat Tudósok Versenyét 1988 óta rendezi meg az Európai Bizottság Kulturális Főigazgatósága. A verseny célja előmozdítani a tizenöt–húsz év közötti fiatal tudósjelöltek együttműködését, fejlődését, továbbá a fiatalok figyelmét a tudomány, a technológia és a kutatás-fejlesztés területére irányítani. A nemzetközi versenyt megelőző országos versenyeken évente körülbelül húsz-harmincezer főre tehető a tudósjelöltek száma. Az EU Fialat Tudósok Versenye a hazájukban legjobbnak ítélt fiatalok számára lehetőséget biztosít, hogy bemutassák kutatási eredményeiket, illetve tudományos munkájukat összemérhessék a többi fiataléval.

1989-ben rendezték meg az első döntőt Brüsszelben, 2003-ban pedig Budapest adott otthont a versenynek.

Az Európai Unió Fialat Tudósok Versenyének 15. nemzetközi döntőjét 2003. szeptember 20. és 26. között szervezte meg a Magyar Innovációs Szövetség Budapesten. A budapesti EU Fialat Tudósok Versenyének fővédnöke: dr. Mádl Ferenc köztársasá-

³ Koósné Török Erzsébet: Tehetséggondozás: könyvtáros diáktudósok Könyvtáros hallgatók az Országos Tudományos Diákköri Konferenciákon, *Könyvtári Figyelő*, 2016/4, 500–511.

⁴ www.otdt.hu (Letöltés: 2021. január 13.)

⁵ Koósné: *Tehetséggondozás*, 511.

gi elnök, irányítóttestületi elnöke: dr. Hámori József akadémikus, az MTA alelnöke, szervezőtitkára pedig: dr. Antos László, a Magyar Innovációs Szövetség ügyvezető igazgatója volt.⁶

A Magyar Innovációs Szövetség először az 1991-es évben írta ki az Országos Ifjúsági Tudományos és Innovációs Versenyt, bár a magyarországi verseny csak 1995 óta teljes jogú tagja az EU Fiatal Tudósok Versenyének. A magyar versenyző fiatalok ettől fogva részesülhettek díjazásban, de kétségtelenül az EU-s versenyek mintájára megrendezésre kerülő 1991/92 évi I. Országos Ifjúsági Tudományos és Innovációs Verseny adott lehetőséget arra, hogy Magyarország is csatlakozzon az EU-versenysorozatához.

TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRÖK A FELSŐOKTATÁSBAN

A felsőoktatásban működő tudományos diákkörök a nemzeti felsőoktatási törvényben és a nemzeti felsőoktatási kiválóságról szóló kormányrendeletben is nevesített állami tehetséggondozási formák. Ilyen tehetséggondozási formák még a felsőoktatásban a szakkollégiumok és a doktori képzések is.

A tudományos diákkörökhöz kapcsolódóan az Országos Tudományos Diákköri Tanács és Titkársága (OTDT) feladata, hogy segítse és támogassa a különböző felsőoktatási intézményekben folyó hallgatói tudományos diákköri mozgalmat azzal, hogy összehangolja és képviseli a résztvevők érdekeit. A Diákköri Tanács konferenciákat szervez, fórumoknak és szakmai tanácskozásoknak ad teret és lehetőséget. Feladata „a diákköri tevékenység kereteinek kialakítása és minőségbiztosítása, az OTDT mellett működő szakmai bizottságok működési feltételeinek megteremtése, kiadványok szerkesztése és kiadása, különböző elemzések készítése, hivatalos adatok, eredmények közzététele. A Tanács szerepét, működését a nemzeti felsőoktatási törvény rögzíti.”⁷ Az Intézményi Tudományos Diákköri Konferencia (ITDK) arra nyújt lehetőséget, hogy az egyes intézményekben a hallgató–oktató közös munkájának számot adó dolgozatok, kutatási eredmények bemutatásra kerülhessenek. Ezeket a konferenciákon a hallgatók oktatók (szakmai zsűri) jelenlétében meghallgathatják egymás előadásait, prezentációit, így szerevezve tapasztalatot és gyakorlatot a tudományos előadások terén, mind az írásbeli, mind a szóbeli kommunikációban. Ezt követően a szakmai zsűri értékeli a munkájukat és az értékelésektől függően továbbme-

⁶ Pakucs János: 15. EU Fiatal Tudósok Versenye, *Magyar Tudomány*, 2004/2, 249–251.

⁷ Koósné: *Tehetséggondozás*, 500–511.

hetnek az Országos Tudományos Diákköri Konferenciára (OTDK). Az OTDK minden páratlan év tavaszán megrendezésre kerülő konferencia, mely lehetőséget kínál arra, hogy a hallgatók országos szinten is bemutathassák pályamunkáikat. Ezek a pályamunkák már az ITDK-n részt vettek, ahol javaslatot kaptak az országos bemutatásra. Az OTDK-n való részvétel ösztönzőleg hat a hallgatók kutatási tevékenységeire, és fontos megemlíteni, hogy a doktori képzésre történő jelentkezés egyik feltétele is lehet az OTDK-n való részvétel, ahol az oktatói, kutatói utánpótlás folyik. Ez a konferencia

a magyar felsőoktatás rangos és elismert, egyben a legnagyobb tudományos rendezvénysorozata, melynek fővédnökei az Emberi Erőforrások Minisztériuma minisztere és a Magyar Tudományos Akadémia elnöke. Az országos konferenciákat az OTDT előírásai, illetve hozott döntései alapján a tudományterületi bontásban működő OTDT szakmai bizottságok rendezik a helyszínt is biztosító felsőoktatási intézményekkel, illetve azok karaival közösen. A rendezés jogának megszerzése elismerés és nagy lehetőség az intézmények számára.⁸

Konczosné Szombathelyi Márta szerint a tudományos diákkörök célja, hogy a felsőoktatásban részt vevő hallgatók megismerjék a tudományos kutatómunka alapjait és módszereit, bekapcsolódjanak egy-egy szakterület kutatásaiba, valamint a tudományos életbe. A tudományos diákkör olyan – a hallgatói kutatómunkát elősegítő, ennek nyilvánosságot is biztosító – önképzőkori forma, mely folyamatos műhelymunkát jelent, és hallgató–oktató kapcsolaton alapul. Az oktató itt mentorként, segítőként munkálkodik, tehát a hallgatók tudományos diákköri munkája oktató(k) vezetésével történik, ami arra hivatott, hogy az adott tudományterületet a hallgató mélyebben megismerje, továbbá elsajátítsa a kutatási módszereket. A Tudományos Diákköri Konferenciák (TDK) keretein belül a hallgatók a tudományos igénynek és a formai követelményeknek megfelelően dolgozatban foglalják össze új ismereteiket, majd előadás formájában bemutatják. Ez a hallgatók számára nem kötelező, a tanulmányi alapfeladatukat meghaladó és kiegészítő tevékenység.⁹

A tudományos diákköri tevékenység a tudományos utánpótlás és tudományos nevelés, valamint a tehetséggondozás egy formája. „Az Országos Tudományos Diákköri Konferenciák (OTDK) mozgalma a felsőoktatásban bekövetkezett vál-

⁸ Uo., 501.

⁹ Konczosné Szombathelyi Márta: Tehetség- és motivációs modell kidolgozásának kérdései a Tudományos és Művészeti Diákkör kapcsán, in Dr. Mészáros Attila (szerk.): *A felsőoktatás tudományos, módszertani és munkaerőpiaci kihívásai a XXI. században*, Győr, Széchenyi István Egyetem, 2014.

tozások nyomán átalakulóban van, érintkezési felületeket alakítva ki a mesterképzésekbe és a doktori iskolákba történő felvételi rendszer kritériumaival.¹⁰ Az OTDK-n megjelenő hallgatók eredményes szereplése növeli a felsőoktatási intézmények elismertségét, vonzóvá teszi azokat más egyetemek hallgatói számára a hazai felsőoktatásban.

A tudományos [...] diákköri munka része a magyar felsőoktatási intézmények oktatási, tudományos [...] tevékenységének. Az arra vállalkozó [...] hallgatókat önálló, a kötelező tananyagot túli szakmai teljesítményre ösztönzi, és elfogadtatja a hallgatókkal azt, hogy a diákköri munka része a szakmai sikereiknek, a szakma minél tökéletesebb elsajátításának – diplomájuk értékét növelve –, karrierjüknek, életútjuknak.¹¹

Mindezek mellett az oktatók szerepe és fontossága ebben a folyamatban is kiemelkedő, hiszen a hallgatók mellett a tudományos diákkörök szereplői az oktatók is.

OKTATÓK TDK-S TEVÉKENYSÉGE MINT TÁRSADALMI HASZON ÉS A MINŐSÉG MEGHATÁROZÓJA

A tudományos diákkörökben szerepet vállaló oktatók munkáját akár önkéntes munkának is felfoghatjuk, hiszen az oktatók e tevékenysége – mint a hallgatóké is – alapfeladatukat meghaladó és kiegészítő tevékenység is lehet, amennyiben azt nem tartalmazza a munkaköri leírásuk.

Bartal Anna Mária és Kmetty Zoltán meghatározása szerint¹² az önkéntesség olyan tevékenység, melyet nem ellenszolgáltatásért végzünk, de a kiadások megtérítése vagy akár a jelképes fizetség megengedhető. Továbbá ez a tevékenység más személy vagy a társadalom hasznára kell irányuljon, illetve úgy vélik, hogy ennek a tevékenységnek szervezett keretek között kell folynia, és úgynevezett tervezett segítségnek kell lennie, mivel a részt vevő személyek a szabadidejükből áldoznak rá időt. Ezen meghatározás mentén tehát az oktatók TDK-hoz kapcsolódó munkája önkéntességként is értelmezhető, ahol a haszon az új ismeret

¹⁰ Kaiser Tamás: Fiatal Kutatók Színrelépése: tehetséggondozó műhelyek a Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Karán, *Iskolakultúra*, XX. évf., 2010/12, melléklet, 3.

¹¹ Konczosné: *Tehetség- és motivációs modell*, 77.

¹² Bartal Anna Mária – Kmetty Zoltán: *A magyar önkéntesek motivációinak vizsgálata, és a Magyar Önkéntes Motivációs Kérdőív (MÖMK) sztenderdizálásának eredményei*, Budapest, Szociális és Munkaügyi Minisztérium, 2010.

szerzésének és átadásának segítése, és munkájuk szervezett keretek között zajlik, hiszen a felsőfokú oktatási intézményekhez köthető.

Ez a tevékenység a társadalmi integráció vagy beilleszkedés elősegítésének egyik eszköze is lehet, hiszen a tevékenység végzésével az egyének hozzájárulhatnak egy összetartó társadalom kialakulásához úgy, hogy a bizalom és a szolidaritás mellett megteremtik a társadalmi tőkét. A tudományos diákkörök léte egy lehetőséget teremt eltérő korú, nemzetiségű, gazdasági háttérű vagy akár más vallású emberek számára – akár a hallgatók, akár az oktatók oldaláról figyeljük a kérdést –, hogy hozzájárulhassanak a társadalom pozitív irányú változásához. Emellett persze megjelenik az egyéni haszon is, mert az egyének gyakorlatot szereznek a tudomány világában, a szakmaiságban és új ismeretségekre is szert tehetnek.

Az önkéntesség egyéni és társadalmi hasznait Fényes és Kiss¹³ taglalják bővebben. Ez véleményünk szerint adaptálható a tudományos diákköri munkákra is, hiszen szerintük egyéni haszon – a fentebb említetteken túl –, hogy az egyén számára a tevékenység végzése egzisztenciális és mentális stabilitást biztosít; de egyéni haszon az önmegvalósítás, az önkifejezés, valamint a tanulás folyamata is. Társadalmi haszon – a társadalmi integráción túl – például a társadalmi tőkeképződés: a formális és informális kapcsolatok építése és gazdagítása, melyre szintén hivatottak a tudományos diákkörök.

Polónyi István szerint a társadalmi, politikai, kulturális és gazdasági növekedés feltétele, hogy az emberi erőforrások fejlődjenek, mely fejlődés a modernizálódást jelzi. E fejlődés alatt azt értjük, hogy a tudás, a szakértelem és a társadalom tagjainak teljesítménye növekszik az adott társadalomban. A fejlődés különbözőképp mehet végbe: például a közoktatásban, a felsőoktatásban, a különböző tanfolyamokon és önképző körökben – és ily módon a tudományos diákkörökben is. E területek segítenek az embernek, hogy teljesebb és gazdagabb életet élhessen azáltal, hogy személyes és társadalmi haszonra tesz szert.¹⁴

Schultz szerint az emberi tőke csak az emberekbe történő befektetéssel szerezhető meg. Az emberi tőkéből származhatnak magánhasznok és társadalmi hasznok is, mint ahogy már a fentiekben említettük. A magánhasznok ösztönzőleg hatnak, és rábírják az egyént arra, hogy a saját emberi tőkéjébe fektessen be, ugyanakkor persze a társadalmi hasznok is ösztönzően hatnak.¹⁵ Polónyi szerint az emberi tőke nem látható, csak a hatása észlelhető, mely hatás két formája a belső és a külső. Az emberi tőke belső hatása az, amit az ember meg-

¹³ Fényes Hajnalka – Kiss Gabriella: Az önkéntesség szociológiája, *Kultúra és Közösség*, 2011/1, 35–48.

¹⁴ Polónyi István: *Az oktatás gazdaságtana*, Budapest, Osiris, 2012.

¹⁵ Uo.

tanul, például az iskolázottság, a munkahelyi továbbképzés, a munkatapasztalatok, amelyektől növekszik az egyén magánhaszna. Az emberi tőke külső hatásai pedig pozitív hatással vannak a gazdasági növekedésre, mert az emberi tőke növeli a munka és a munkaerő, valamint a fizikai tőke termelékenységét is.¹⁶

Schultz az emberi képességeket növelő tevékenységeket öt fő kategóriába sorolja:

- 1) az egészségügyi létesítmények és szolgáltatásaik, melyek befolyásolják az emberek élettartamát, erejét, állóképességét, vitalitását és életképességét is;
- 2) a munka közbeni képzés;
- 3) a formális, szervezett elemi, közép- és felsőfokú oktatás;
- 4) a felnőttképzési programok;
- 5) az egyének és a családok vándorlása annak érdekében, hogy az érintettek változó munkalehetőségekhez alkalmazkodni tudjanak.¹⁷

A tudományos diákkörökben megmutatkozó konzulensi vagy opponensi munka is besorolható azon tevékenységek közé, amelyek az emberi képességeket növelik, valamint hogy ezen tevékenységek végzése egyéni és társadalmi haszonnal is jár, melyek ösztönzőleg hatnak az egyénre, csoportokra és közösségekre.

A Károli Gáspár Református Egyetem 2018-ban esedékes foglalkoztatási követelményrendszere az oktatói munkakörben írja le a tudományos diákköri konzultációt, valamint ugyanitt, az egyéb oktatási tevékenységek közé sorolja a tudományos diákkör vezetését, illetve a tudományos diákköri dolgozatok értékelését. Ezen szabályzat szerint az oktató a hallgatókkal való foglalkozással és tudományos kutatással le nem kötött munkaidejében munkaköri feladatként (egyéb közéleti tevékenységként) például megbízható a tudományos diákköri felelősi feladatokkal. Az adjunktusi, tudományos munkatársi, valamint a nyelvtanári munkakörben foglalkoztatott oktatóval szemben elvárás, hogy TDK-dolgozatot készítő hallgatók munkáját segítse, illetve az oktató értékelési/minősítési szempontjai közé tartozik a TDK-ban való részvétel.

Attól függetlenül, hogy a TDK-s tevékenységet önkéntes tevékenységként értelmezzük-e, hatása a társadalom különböző szintjein is megjelenhet: hatást gyakorolhat a környezetre, és ez természetesen visszahat a tevékenység végzőjére is.

Amennyiben a tudományos diákköri munkát elhelyezzük az intézménygazdálkodás és a menedzsment szintjén, akkor hamar szembesülünk azzal, hogy az oktató és annak tevékenysége a felsőoktatás minőségbiztosításának egyik meghatározó szereplője.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Uo.

A Cziráki–Szendrő szerzőpáros szerint a tudományos diákkörök léte a bizonyíték arra, hogy a felsőoktatás szereplőinek van igénye a tehetséggondozás ezen formájára: mind az intézmények (tehetségigéreték felismerése, segítése), az oktatók (szakmai elismerés), mind a hallgatók (karrierépítés) részéről. Azonban a legnagyobb igénye a társadalomnak van a tehetséggondozás ezen formájára, a tehetség ugyanis az a folyamatosan újatermelődő érték, amely meghatározhatja a nemzet jövőjét.¹⁸

A felsőoktatás minőségbiztosítási rendszerének két meghatározó eleme a kormányzati minőségpolitika és az intézmények minőségbiztosítási rendszere.

A felsőoktatás minőségértelmezései többfélék lehetnek. Polónyi szerint a legjobban elterjedt a termelés- vagy folyamat alapú megközelítésre épül, amely szerint a felsőoktatási szolgáltatás specifikumai – például a szakok, a tantervek tartalmi, az oktatók tudományos munkássága, az oktatók minősítése – adják a biztosítékot a minőségre. Emellett teret nyer a felhasználói követelményeknek való megfelelés, azaz a hallgatóknak, illetve a végzett hallgatókat alkalmazó gazdasági szférának való megfelelés. Ugyanakkor ezek a szereplők a felsőoktatás fogyasztói is, ahol a felsőoktatás nemcsak oktatási szolgáltatás, hanem a kutatás – fejlesztés – innováció együttes képviselője is.¹⁹

A felsőoktatás minőségfejlesztésének egyik intézményi szintű feladata a humán erőforrás-menedzsment. Kerekes Gábor és munkatársai szerint a felsőoktatásban az oktatóknak, kutatóknak és a munkatársaknak fontos szerepük van az intézmény szolgáltatásainak létrehozásában.²⁰ Amennyiben ezt közgazdasági szemléletmóddal figyeljük, a felsőoktatási intézmények termelő tőkéje leginkább a munkatársaik humántőkéje, ezért a humán erőforrás-menedzsment a szervezet sikerességének szempontjából kiemelkedő jelentőségű.

A humán erőforrás-menedzsmenthez kapcsolódik két irányelv, mely kapcsolatba hozható a tudományos diákkörökben vállalt munkájukkal:

Fontos, hogy akik oktatnak, teljes mértékben ismerjék és értsék az oktatott tárgyat, rendelkezzenek azokkal a képességekkel és tapasztalattal, amely szükséges a tudást és a megértést hatásosan továbbítani a hallgatók felé az oktatás széles spektrumában,

¹⁸ Cziráki Szabina – Szendrő Péter: A tudományos diákkörök szerepe a tehetséggondozásban, *Educatio*, 2009/2; uő: A TDK szerepe, szervezeti keretei és jövője a felsőoktatási tehetséggondozásban, *Felsőoktatási Műhely*, 2012/4.

¹⁹ Polónyi István: A felsőoktatás minősége és a gazdasági szféra elvárásai – egy empirikus vizsgálat, in uő (szerk.): *A felsőoktatás minősége*, Budapest, Felsőoktatási Kutatóintézet, 2006.

²⁰ Kerekes Gábor – Molnárné Stadler Katalin – Orosz Lajos – Pintér Csaba: *Felsőoktatási minőségfejlesztési kézikönyv*, Budapest, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, 2012.

és hozzáférjenek a saját teljesítményükről kapott visszacsatolásokhoz. [...] Az oktatók számára lehetőséget kell adni, és biztatni kell őket tanítási, előadói és tutori képességeik fejlesztésére, bővítésére.²¹

Kerekes Gábor és mtsai a tanszékek jó működésének fontosságát is kiemelik, miszerint a tanszékvezető feladata, hogy olyan alkalmat adjon az oktatóinak, ahol az oktatók és a hallgatók közös tudást, értékrendet alakíthatnak ki. Ez a fajta együttműködés egyaránt kihat az oktatói és a hallgatói munkára is. Továbbá a szerzők szerint kellenek olyan helyzetek is, ahol az oktatók egymás között meg tudják osztani a tudásukat, hiszen ez egyben a pedagógiai kultúra és módszertan fejlesztése is lehet, mely pozitív irányba befolyásolja a hallgatók tanulási eredményeit.²²

ÖSSZEZÉS

A korábbiakban kísérletet tettünk arra vonatkozóan, hogy röviden bemutassuk az egyik legismertebb tehetséggondozási formát, a TDK-mozgalmat. Hazai és nemzetközi kontextusban is elhelyeztük a tehetséggondozás mai, TDK-hoz kapcsolódó lehetőségeit, majd néhány alapfogalom és a TDK történetébe igyekeztünk betekintést nyújtani. Kiemelten foglalkoztunk a felsőoktatásban fellelhető tehetséggondozási formák közül a TDK-val, majd igyekeztünk azt elhelyezni, értelmezni mint társadalmi haszon, valamint mint a felsőoktatás minőségének meghatározója. A fenti sorok megírásának elsődleges célja az volt, hogy gondolatindítóként szolgáljon az olvasónak, hogy – főként – oktatói oldalról is szót ejtsünk a TDK-hoz kapcsolódó tevékenységek végzésének fontosságáról, mely kétség kívül értéket teremt.

IRODALOM

BARTAL Anna Mária – KMETTY Zoltán: *A magyar önkéntesek motivációinak vizsgálata és a Magyar Önkéntes Motivációs Kérdőív (MÖMK) sztenderdizálásának eredményei*, Budapest, Szociális és Munkaügyi Minisztérium, 2010.

CZIRÁKI Szabina – SZENDRŐ Péter: A tudományos diákkörök szerepe a tehetséggondozásban, *Educatio*, 2009/2, <http://www.edu-online.eu/hu/letoltes.php?fid=tartalomsor/1388> (Letöltés: 2018. február 12.)

²¹ Uo., 201.

²² Kerekes és mtsai: *Felsőoktatási minőségfejlesztési kézikönyv*.

- CZIRÁKI Szabina – SZENDRŐ Péter: A TDK szerepe, szervezeti keretei és jövője a felsőoktatási tehetséggondozásban, *Felsőoktatási Műhely*, 2012/1, https://www.felvi.hu/pub_bin/dload/felsooktatasi_muhely/FeMu/2012_4/Felsooktatasi_Muhely_2012_4_73-54.pdf (Letöltés: 2018. február 12.)
- FÉNYES Hajnalka – KISS Gabriella: Az önkéntesség szociológiája, *Kultúra és Közösség*, 2011/1, 35–48.
- KAISER Tamás: Fiatal Kutatók Színrelépése: tehetséggondozó műhelyek a Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Karán, *Iskolakultúra*, XX. évf., 2010/12, melléklet, http://real.mtak.hu/57818/1/EPA00011_iskolakultura_2010-12_szeperatum2.pdf (Letöltés: 2018. február 11.)
- Károli Gáspár Református Egyetem (2018): Szervezeti és Működési Szabályzat – II. Foglalkoztatási Követelményrendszer, <http://www.kre.hu/portal/index.php/home/szabalyzatok.html?download=3:i-szervezeti-es-mukodesi-rend-2017-12-18> (Letöltés: 2018. február 12.)
- KEREKES Gábor – MOLNÁRNÉ STADLER Katalin – OROSZ Lajos – PINTÉR Csaba: *Felsőoktatási minőségfejlesztési kézikönyv*, Budapest, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 2012, http://ofi.hu/sites/default/files/attachments/felsooktatasi_minosegfejlesztési_kezikonyv_1.pdf (Letöltés: 2018. február 11.)
- KONCZOSNÉ SZOMBATHELYI Márta: Tehetség- és motivációs modell kidolgozásának kérdései a Tudományos és Művészeti Diákkör kapcsán, in Dr. Mészáros Attila (szerk.): *A felsőoktatás tudományos, módszertani és munkaerőpiaci kihívásai a XXI. században*, Győr, Széchenyi István Egyetem, 2014, https://www.researchgate.net/profile/Janka_Hujak/publication/307633289_Business_school_accreditation_systems_as_mechanisms_for_providing_quality_service/links/57cdd96408ae83b37460e6f5/Business-school-accreditation-systems-as-mechanisms-for-providing-quality-service.pdf 68–82. (Letöltés: 2018. február 11.)
- KOÓSNÉ TÖRÖK Erzsébet: Tehetséggondozás: könyvtáros diáktudósok. Könyvtáros hallgatók az Országos Tudományos Diákköri Konferenciákon, *Könyvtári Figyelő*, 2016/4, 500–511, http://epa.oszk.hu/00100/00143/00338/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2016_4_500-511.pdf (Letöltés: 2018. február 12.)
- PAKUCS János: 15. EU Fiatal Tudósok Versenye, *Magyar Tudomány*, 2004/2, 249–251, <http://www.matud.iif.hu/04feb/015.html> (Letöltés: 2018. február 12.)
- POLÓNYI István: *Az oktatás gazdaságtana*, Budapest, Osiris, 2012.
- POLÓNYI István: A felsőoktatás minősége és a gazdasági szféra elvárásai – egy empirikus vizsgálat, in uő (szerk.): *A felsőoktatás minősége*, Budapest, Felsőoktatási Kutatóintézet, 2006, http://www.hier.iif.hu/hu/konf/Felsooktatasi_POLONYI.pdf (Letöltés: 2018. február 11.) www.otdt.hu (Letöltés: 2021. január 13.)
- ZSOLNAY József: Kutatói utánpótlás már tízéves kortól, *Magyar Tudomány*, 2004/2, 242–248, http://epa.oszk.hu/00600/00691/00002/pdf/EPA00691_magyar_tudomany_2004-02_242-248.pdf (Letöltés: 2018. február 12.); <https://tehetseg.hu/szervezetek-es-projektek> (Letöltés: 2021. január 13.)

A SÃO PAULÓ-I MAGYAR REFORMÁTUSOK VALLÁSGYAKORLÁSÁNAK SZÍNTEREI ÉS LELKI VEZETŐI

—◀▶—
BÍRÓ ANNA

Ha a Google keresőbe a „Praça Rev. János Apostol” kifejezést írja be a felhasználó, a világháló azonnal egy távoli világ magyar viszonylatban is apró terére röpíti. Egészen pontosan Brazília meghatározó metropoliszába, São Paulóba, azon belül is a Lapa negyedbe. Gépen keresztül talán kevésbé izgalmas a keresés, azonban fizikai valójában rátalálni erre a terecskére hatalmas élmény egy magyar számára. A tér nevének jelölésére szolgáló utcatáblán kívül a tér mellett ott áll az Igreja Presbiteriana Independente da Lapa elnevezésű templom, mely hasonlóságot mutat a Kalotaszegen fellelhető templomok stílusával. Így joggal merül fel a kérdés, hogy vajon kik építették, kik tervezték ezt a kakasos toronydíszű templomot, amely eltérő karakterével kiemelkedik a város általános képéből.

E templom egykori tulajdonosait, gyülekezetét kezdtem vizsgálni 2015 tavaszán.¹ A templomban megőrzött dokumentumokat, iratokat, fényképeket kellett rendeznem, amit számos beszélgetés követett a templom múltjáról a gyülekezet egykori tagjaival. Két interjú is készítettem olyan személyekkel, akik gyermekként még a templomlátogatók körébe tartoztak és aktívan részt vettek a gyülekezet életében. A brazíliai magyar közösség önreflektív írásain, a Magyarországon fellelhető szakirodalmon és a korabeli újságcikkeken túl a Ráday Levéltárban kerestem anyagokat a múlt feltárásához. Forrásként ezeket kiegészítették egykori tagok naplóbejegyzései, melyek részben a Déri Múzeumban találhatóak, részben magántulajdonban.

Célom nem csupán a templom, hanem egyúttal a benne élő gyülekezet múltjának feltárása is volt, különösképp lelkivezetőinek bemutatásával. A lelkivezetők akarva-akaratlanul is előtérben vannak, szerepük a gyülekezet szempontjából meghatározó. Elengedhetetlen a lelkivezetőnek a csoporthoz való alkalmazkodása, ugyanakkor attitűdje révén a gyülekezet is formálódik, kölcsönösen hatnak egymásra.² Így, ha a gyülekezetet szeretném közelebbről látni és láttatni, a veze-

¹ KCSP ösztöndíjasaként voltam a Brazíliai Magyar Segélyegylet szolgálatában.

² Siba Balázs: *Pasztorálteológia*, Budapest, KRE–L'Harmattan, 2018, 189.

tőjét is meg kell ismerni. Mindemellett a múlt vizsgálatán túl érdekes röviden kitekinteni a gyülekezet jelenlegi életére – ha egyáltalán még élőnek mondható. A közösségek, így a gyülekezetek fennmaradása szempontjából előnyös, ha van közös terük, hiszen ez elősegíti a kollektív emlékezetet, erősíti ezen emlékek fennmaradását, lehetővé teszi az interakciók megsokszorozódását, a csoport integrációja tehát növekszik.³ Ezért a vizsgálódás során arra jutottam, hogy a gyülekezet életét e színterek alapján elemzem. Három nagy szakasz állapítható meg ebből a szempontból. Egyrészt jól elkülöníthetőnek találtam a térnélküli állapotának időszakát, mely időszakban még templom nélküli a gyülekezet. A következő időszak a „kakasos templom” terének időszaka, amely a gyülekezeti élet virágkorának tekinthető, ahol a simmeli „ház” fogalma szerinti tér megjelenik: olyan épület jön létre, amely mint lokalizáció támogatja a csoport – jelen esetben a református gyülekezet – tagjait abban, hogy a közöttük kiépülő viszonyok elmélyülhessenek, illetve az egyes emberek integrációja megtörténhessen a csoportba.⁴ Végül az utolsó időszak, amit meghatároztam, az „elveszett tér” időszaka, mely jelenleg is fennáll: a templom – ahogy ők maguk mondják – „elveszett”, már nem a magyar közösség tulajdonát képezi.

A TÉRNÉLKÜLI IDŐSZAK

Az egykori „kakasos templomban”, azaz az Igreja Presbiteriana Independente da Lapa templomában található egy régi fényképből, tárgyakból, levelekből létrehozott kiállítás, mellyel a gyülekezet életének egy-egy szeletét, emlékeit mutatják be a templom jelenlegi használói. A Museo Ötvös Lajos névre keresztelt szoba 2015-öt követően jött létre a templomon belül, névadója a térnélküli időszak egyik főszereplője volt. Ötvös Lajos 1896. január 14-én született Gáborján. A birtokos család Érmihályfalván élt, ahonnan feleségével, Hollecz Gizellával és két éves gyermekükkel, Mátyással 1925-ben költöztek Brazíliába. Katonatisztként szolgált az első világháborúban, megjárta Doberdót, majd Trianont követően úgy döntöttek, hogy eladják vagyonukat, és elköltöznek Európából, mert ahogy ő mondta: „Itt még testvér-testvér ellen fog fegyvert tartani”. Eleinte az Egyesült Államok volt az úti cél, egy Brazíliát propagáló könyvecske hatására azonban inkább Brazíliát választották.⁵ A Brazíliába való letelepedési szándékot az is előre mozdította, hogy az Amerikai Egyesült Államok „bezárta kapuit”: 1921. május 19-én kiadtak egy törvényt, amellyel a bevándorlók számát igyekeztek

³ Berger Viktor: *Térré szőtt társadalom*, Budapest, L'Harmattan–Könyvpont, 2018, 97.

⁴ Uő: Georg Simmel térelmélete(i), *Szociológiai Szemle*, XXVI. évf., 2016/2, 12.

⁵ Ötvös Lajos leszármazottjával készített interjú alapján.

korlátozni, ráadásul az 1924. évi bevándorlási törvény, az *Immigration Act* még tovább szűkített a kereteken.⁶ A kelet-európai területekről érkező bevándorlók komoly hátrányból indultak. Végül az Ötvös család is São Paulóban találta meg a számítását. Ötvös Lajos 1926-ra megalapította képgalériáját, illetve képkerepező műhelyét az Avenida Paulista és a Rua da Consolação utca sarkán, mely manapság is frekventált helye a városnak. Számos magyar kezdett el hozzájuk járni. A családi legendárium szerint egyszer bement az üzletbe egy szerény öltözetű családapa, hogy segítséget kérjen, mert a kislánya beteg lett, és nem tudtak senkihez fordulni. Akkor még csak néhány hete érkeztek meg Brazíliába: nem beszéltek a nyelvet, nem voltak okmányaik, és így a városi kórházba sem tudták elvinni a gyermeket. A beszélgetés folyamán kiderült, hogy a család református volt, és egy olyan negyedben laktak, ahol sok református család élt rajtuk kívül. Ötvös az üzleti kapcsolatainak köszönhetően könnyedén tudott segíteni, a kislány meggyógyult. Majd azt ajánlotta, hogy ha bárkinek bármire szüksége lenne, forduljanak a belvárosban megalakult bencés közösséghez. A férfi elmondása szerint a bencések a katolikus hívekkel foglalkoztak elsősorban, ezért fordultak inkább hozzá.⁷

A történet azonban így nem pontos. A kilencszázhuszas évek végén egy szaléziánus atya, Czezarovics Balázs szolgált Brazíliában, de őt nem a magyar hívek szolgálatára hívták el, majd Bali Béla rendtársa követte Brazíliába.⁸ Őt szintén nem kifejezetten a magyarság lelkiatyjának szánták, azonban jó kapcsolatot alakított ki a helyi magyarokkal, de betegsége miatt gyorsan visszatért Magyarországra.⁹ A következő szerzetes, aki valóban bencés volt, Szelecz Arnold, de ő csak 1931 márciusában utazott Brazíliába, és a német tagokból álló Szent Benedek-kolostorban talált otthont.¹⁰ Pontos képet tehát nem kaphatunk arról, hogy valóban mi történhetett az interjúalanyom által elmondott esetben, mindenesetre Ötvösben ezen a ponton az fogalmazódott meg, hogy a reformátusok saját sorsukra vannak hagyva, árvák. Így elindult felkutatni a családokat, hogy gyülekezetté kovácsolja össze őket. Küldetésének híre szájról szájra terjedt. Közben 1927 októberében írt a magyarországi Egyetemes Konventnek, hogy lelkésztkérjen a hívők részére, de interjúalanyom szerint azt a választ kapta, hogy ez csak akkor lesz lehetséges, ha előbb létre jön egy gyülekezet. Mindazonáltal 1927-ben megtartják az első kiscsoportos karácsonyi istentiszteletüket a saját házukban,

⁶ Frank Tibor: *Kettős kivándorlás. Budapest – Berlin – New York (1919–1945)*, Budapest, Gondolat, 2015, 137–143.

⁷ Ötvös Lajos leszármazottjával készített interjú alapján.

⁸ Hets Aurelián: Magyar bencések a misszióban, *Szolgalat*, 45. szám, 1980/1, 44.

⁹ Soós István: Halottaink, *Szolgalat*, 39. szám, 1978/3, 98.

¹⁰ Hets: *Magyar bencések*, 45.

illetve későbbiekben a város különféle pontjain. Felesége a Nőegyletet és a Szeretőkört kezdi el vezetni, mely árvákat és rászorultakat segít. 1928-ban Ötvös az Előkészítő Bizottság Vezetője lett.

A São Pauló-i egyházi szervezkedés fáradhatatlan, lelkes úttörője Ötvös Lajos, a jugoszláviai reformátusok *Magvető* című folyóiratának olvasása¹¹ közben jött rá, hogy a presbiteriánusok a hazai reformátusokkal közös világszervezetben élnek, és testvérelekezetet. Addig nem tudtak itt élő véreink vallásilag eligazodni, mert a protestáns templomokon álló kultúra „Culto evangelico-t” – evangélikus istentisztelet – lutheri egyházak megjelölésének vették, holott éppen a reformáció kálvini iránya az elterjedt Brazíliában.¹²

1. kép. Emléktábla a templomban (a szerző saját fotója)

Ötvös tehát testvéri kapcsolatot kezdett ápolni Reverendo Miguel Rizzo Júnior protestáns lelkésszel. Aminek következtében 1930 karácsonyán a Rua Helvetia 106. szám alatt, az Igreja Presbyteriana Unida protestáns templomában az első

¹¹ A gyülekezet építésének kezdetén.

¹² Boglár Lajos: *Magyar világ Brazíliában. A múlt századtól 1942-ig*, Budapest, Magánkiadás, 1996, 58.

úrvacsoraosztással egybekötött istentiszteleten ünneplik a Megváltó érkezését több mint száz magyar család részvételével. A családok nagy része Vila Anastácio és Lapa városrészben élt. De volt, aki több órát is utazott az agglomerációból, hogy részt vehessen az istentiszteleten.¹³

Közben magyarországi megbízatás nélkül Ürmössy Sándor, egy észak-amerikai presbiteriánus lelkész érkezett a brazíliai magyar református hívekhez, azonban személyi ellentétek miatt szakadás következett be, így Ürmössy megalapította a Brazíliai Első Magyar Független Református Egyházközséget, amelynek gondnoka Almássy János volt.¹⁴ 1931. június 21-én, még Ötvös Lajos vezetésével megalakult a São Pauló-i Magyar Protestáns Kör. 1931. július 5-én Ötvös Lajos kérvényt nyújt be a Magyar Királyi Külügyminisztériumhoz, ismételten lelkészt kérve. Folyamatosan vezetett naplójában a református hívő családok száma már meghaladta az ezret.¹⁵

Végül az Egyetemes Konvent a Debrecenben végzett Apostol Jánost nevezi ki brazíliai lelképásztornak. Apostol János 1932 októberében érkezett meg São Paulóba.¹⁶ Munkáját „1932. október 31-én, a hétköznapra eső reformáció emlék-ünnep estéjén kezdte meg, s ezt számítja a São Paulóban székelő Brazíliai Magyar Református Keresztyén Egyház hivatalos működése kiindulópontjának.”¹⁷ Erről a *Reformátusok Lapja* így közvetít: „Brazíliában élő református magyarok lelkigondozására egyetemes konventünk Apostol János lelkészt küldötte ki, aki már meg is érkezett, és São Paulóban megkezdte lelképásztori munkáját.”¹⁸ Munkája Magyarországon hamar lelkesedést vált ki:

Örvendtes, hogy kint levő református testvéreinkben felébredt a felelősség a lelki dolgok iránt. Megható leveleket írtak haza hivatalos hatóságainkhoz és a zörgetésnek meg is lett az eredménye. A múlt év október 30-án megérkezett São Paulóba az első magyar református lelkész Apostol János személyében. Apostol, nevéhez méltóan, valóban apostoli buzgósággal végzi munkáját. Karácsonykor 500-nál többen jelentek meg általa tartott istentiszteleteken. Jó viszonyban van a helybeli spanyol protestáns lelkésszel, aki évek óta szeretettel segíti a magyar reformátusok gyülekezeti szervezkedését.¹⁹

¹³ Ötvös Lajos leszármazottjával készített interjú alapján.

¹⁴ Boglár: *Magyar világ Brazíliában*, 58.

¹⁵ Ötvös Lajos leszármazottjával készített interjú alapján.

¹⁶ Boglár: *Magyar világ Brazíliában*, 58–59.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Hírek, *Reformátusok Lapja*, 19. évf., 4. szám, 1933. január 22., 15.

¹⁹ Dr. Pongrácz József: Református magyarok Délamerikában, *Dunántúli Protestáns Lap*, 44. évf., 1933/14, 1.

A KAKASOS TEMPLOM TERÉNEK IDŐSZAKA

Ezzel új fejezet kezdődött a brazíliai reformátusok életében. A gyülekezet lelkivezetését, a református hívek gondozását Apostol János vette át, akinek ebben az átmeneti időszakban nemcsak a gyülekezet építésének feladatában, de magában a templomépítésben, illetve az építkezés szervezésének munkájában is el kellett mélyülnie.

Apostol János Kunszentmiklóson született 1903. április 9-én. Édesapja Apostol Pál lelkész, gimnáziumi vallás tanár, édesanyja Kovács Lenke volt.²⁰ Mindkét szülő „baranyai paptanító” család leszármazottja. Középkiskolába Kunszentmiklóson járt, majd a Budapesti Református Teológiai Akadémián kezdte meg felsőfokú tanulmányait, végül a Debreceni Tisza István Tudományegyetemen szerzett lelkészi oklevelet. A Soli Deo Gloria mozgalom alapítótagjai között volt. 1925-ben az Egyesült Államokban folytatta tanulmányait. Princetonban ösztöndíjasként „Master of Theology”²¹ diplomát szerzett 1926 májusában. Szintén 1926-ban letette az amerikai lelkészi vizsgát, és 1926. április 14-én lelkésszé szentelték. 1926-ban New Yorkban hirdette az igét, majd 1927-től a Presbyterian Church in Canada megbízásából Calgaryban kezdte meg egyházszerző munkáját, a magyar felmenőkkel rendelkező reformátusokat kovácsolva gyülekezeté, hirdetve köztük az igét. A következő évben egy kisebb kitérőt követően visszatért Magyarországra.²² A Dunamelléki Református Egyházkerület szolgálatában több gyülekezetben²³ is megfordult mint „segéd-, vallásoktató vagy helyettes lelkész”.²⁴

Magyarországon könyvkiadással is foglalkozott, ő adta ki Ecsedy Aladár *A jó pásztor* című könyvét.²⁵ Később, már São Paulóban, időlegesen ő jelentette meg a *Magyar Vallás*, illetve a *Harangszó* című lapokat, sőt a közösségnek még könyvtára is volt,²⁶ melynek állománya többek között Magyarországról származott. A lehetőség, hogy missziói munkáját São Paulóban megkezdje, még könyvkiadói időszakában érkezett, korán kiderült azonban, hogy feladatai nem korlá-

²⁰ Apostol Pál gyászjelentése, in *Gyászjelentések*, Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtára, Református Gyűjtemények.

²¹ Teológiai magántanári fokozatú oklevél.

²² Lehetősége volt eljutni a következő országokba: Hawaii, Japán, Kína, Szingapúr, Ceylon, Egyiptom, Szentföld, Szíria, Libanon, Görögország.

²³ Tahitótfalu, Nagykőrös, Pesterzsébet, Pestlőrinc és Pécel.

²⁴ Nagy Attila: In Memoriam. Apostol János lelképásztor 1903–1991, in Dr. Bertalan Imre és mtsai. (szerk): *Bethlen Évkönyv, 1991–1992*, Ligonier, Pennsylvania, Bethlen Otthon, 286–287.

²⁵ Fukász László: Ecsedy Aladár „lélekmentő” gyerekmisziója, *Sárospataki Füzetek*, 24. évf., 2020/3, 181.

²⁶ Pongrácz Attila: Magyar egyházi élet Brazíliában – a Sao Pauló-i magyar egyházak 1945–1990, *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, 20. évf., 2008/3–4, 111.

tozódnak a városra. Itt érdemes megjegyezni, hogy Brazília első magyarok által épített református temploma vidéken, Árpádfalván²⁷ épült fel 1935-ben. „[...] Árpádfalván felépült az első magyar református templom. Az első misszionárius, Apostol János vezette a templom építését s ő volt, aki felszentelte azt Isten dicsőségének szolgálatára. A templomszentelésen a más felekezetű magyarok is örömmel és hálaadással vettek részt a reformátusok örömnepében.”²⁸ Az áldásos munka tovább folytatódott, hiszen 1937-ben a São Paulo-i magyarok megtartották református nagygyűlésüket, melynek eredményeként a templom alapkövét, a már előzetesen meglévő telken, „nagy ünnepség keretében” szeptember hónap 26-án letették. A templomot 1941 decemberében avatták fel. A templomépítés anyagi fedezetét magyarországi támogatásból²⁹ és a gyülekezet adományaiból adták össze, amihez az önkéntes jelentkezők fizikai munkája is hozzájárult. A templom Francisco Beck okleveles építésmérnök tervei alapján készült.³⁰ A templombelső kialakítása jól mutatja, hogy az igehirdetésen túl közösségi programok számára is épült. A főhajóból felfelé a karzatra juthatunk, ahol a harmóniumot helyezték el, lefelé pedig egy színháztermet alakítottak ki, ahol számos ünnepséget és színházi előadást tartottak. Az udvaron létrehozott fedett teraszos tér alkalmas közösségi ebédekre, mozgásos tevékenységekre, melyet a református cserkészek szívesen használtak ki. Lelkészlak szintén épült a templomhoz. A magyar református identitást erősítő jelképek, a kakasos toronycúcsdísz és a bejáratnál a református címer, a reformátusok jelmondatával még most is látható a templomon. A címeren a római levél felirata portugálul olvasható. A templom felavatásakor ifj. Horthy Miklós idézte a református közösség jelmondatát (Róm 8,31) a templom bejáratánál, aki – ahogy az újságcikk írója állítja – mint „református ember jelent meg az ünnepen...”, de mint követ is jelen volt.³¹ Magyarországról Dr. Ravasz László rádión keresztül küldte áldását a hívek számára. „A világ magyarságához szólva kiemelte, hogy ez a templom magyar otthon, amely minden magyaré, s benne a magyar vallás, a magyar igehirdetés, a magyar testvériség – minden magyar javára kell, hogy munkálkodjék.”³²

Apostol Jánosnak számos segítője akadt missziója során, mindenekelelt felelősége, Keck Hermina, aki az ifúsági munka mellett a nőszövetségben is tevékeny-

²⁷ „Colonia Árpád – magyarosan Árpádfalva – 1924-ben alakult. A vasúti síneket akkor már lefektették, s a vonat is közlekedett hetente egyszer-kétszer. A föld magántulajdonban volt.” Kordás Ferenc: Árpádfalva: magyar falu a brazil őserdőben, *Forrás*, 18. évf., 1986/9.

²⁸ *Amerikai Magyar Reformátusok Lapja*, 37. évf., 8. szám, 1936. február 22., 8.

²⁹ Magyarországi Reformált Egyház Egyetemes Konventjének Jegyzőkönyve, 1942. május 6–7.

³⁰ Boglár: *Magyar világ Brazíliában*, 59.

³¹ Budapestről rádión küldte áldását Ravasz püspök a saopauloi ref. templomra, *Délamerikai Magyarság*, XIII. évf., 1826. szám, 1941. december 13., 9.

³² Uo.

kedett, illetve kulturális és szociális területen is aktív volt.³³ Számos lelkész, segédlelkész, kántortanító és diakonissza is segítette a gyülekezet fejlődését az évtizedek során.³⁴

2. kép. Címer a templom bejáratánál (a szerző saját fotója)

Az ifjúsági munkát próbálták kiemelten kezelni. 1956-ban egy tengerparti üdülőt vásároltak Itanhaemon, hogy itt táborozhassanak, ismerkedhessenek a magyar hagyományokkal a fiatalok. Már a hetvenes évek kezdetétől a fiatalabb korosztály magyar nyelvi nehézségei miatt portugál nyelven folyt a

³³ Nagy: *In Memoriam*, 287.

³⁴ Uo. Vö. Pongrácz Attila: *A São Pauló-i magyarság 1945–1990*, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Történettudományi Doktori Iskola, 2009, 131.

délelőtti, „ifjúsági istentisztelet”, a vasárnapi iskola, illetve konfirmációs felkészítés. A vasárnap délutáni istentisztelet azonban továbbra is magyar nyelven folyt.³⁵ Az ifjúságot szerették volna fiatalabb lelkipásztor segítségével is megszólítani, így 1975-ben megérkezett Brazíliába Csákány István és felesége Adrienne, mindketten lelkészek voltak. Isten hívásaként élték meg a brazíliai felkérést, és elfogadták a missziói szolgálatot, illetve a „szerény, de tisztességes” megélhetést.³⁶ A lelkészpár munkája azonban gyorsan véget ért a férj tragikus halálával – Csákány István mentés közben vízbefulladt.³⁷

3. kép. Apostol János tér utcatáblája (a szerző saját fotója)

Ugyanakkor nem bizonyult elégségesnek a portugál nyelvre való áttérés, a betöltetlen helyre nem sikerült új lelkészt találni. 1983-ban a nagykövetségi jelentés azt írja, hogy a református gyülekezet „kiöregedési gondokkal küzd”, a lelkész idős, az istentiszteleteken kevesen vannak, a fiatalokat nem tudja megszólítani. A „korszak végére egy fokozatosan csökkenő aktivitású közösséget találunk,

³⁵ Nagy: *In Memoriam*, 290.

³⁶ Fekete Ágnes beszélgetése Csákányné Sebor Adrienne-nel, <https://csendember.hu/2015-01-14-2/> (Letöltés: 2022. január 10.).

³⁷ Dr. Haraszti Sándor dél-amerikai egyházlátogatásai, *Californiai Magyarság*, 1977. január–december, 55–56. évf., 24. szám, 1977. június 17., 9.

aminek a legfőbb oka a vezetőség elöregedése és az ebből adódó generációs problémák megjelenése.”³⁸ Végül ötvenkilenc dél-amerikai év után, 1991. július 15-én, Apostol János megtért Teremtőjéhez.³⁹

AZ „ELVESZETT” TÉR IDŐSZAKA

2014-ben láttam először a brazíliai magyar reformátusok egykori templomát. Ötvös Lajos egyik unokája mutatta meg, aki sokat mesélt a templomhoz fűződő élményeiről. Ő használta először a kifejezést, hogy a „templom elveszett”, már többé nem a magyar közösség tulajdona. A miértekre nehezen kaptam érthető választ.

Eleinte nagyon sokan voltak, de idővel, és gondolom, ahogy romlott a magyar nyelvtudás, meg a vegyes házasságok révén, meg az emberek élete is változott, sokan eltávolodtak a templomtól. Maradt egy pár hű törzscsalád és sok idős. A kis közösség már nem tudta fenntartani az ingatlant, kellett valamit csinálni. Így adták el más egyháznak, de azzal a feltétellel, hogy időnként tudjanak ott tartani magyar istentiszteletet.⁴⁰

A másik interjúalanyom hasonló, azonban kicsit elkeseredettebb választ adott:

a presbiterek eladták a templomot egy brazil egyháznak, mondván hogy végrendeletben hagyta Apostol, hogy halála után, amikor már nem lenne magyar gyülekezet, a templomot „adják át” a brazil egyháznak. Ezt a magyar kolónia és a református hívek csak több hónap után tudták meg. Néhányan rendőrségi vizsgálatot javasoltak, de a végén minden abbamaradt.⁴¹

Arra a kérdésemre, hogy nem lehetett volna-e közösségi térként felhasználni a magyar programokhoz, ezzel hasznosítva a teret, általában azt mondták, hogy ott a Magyar Ház, mely világnézetileg semleges, illetve – a másik magyarázat szerint – a magyarok elköltöztek a lapai részéről, mára nagyon kiesik a városnak azon része számukra, a magyar kolónia tagjai így is naponta több órát a forgalomban töltenek a városi közlekedés lehetetlensége miatt.

Felmerül a kérdés, hogy akkor hol gyakorolják vallásukat a megmaradt református hívek. Egyrészt a Magyar Ház berkein belül működik egy Ökumenikus

³⁸ Pongrácz: *Magyar egyháztörténeti vázlatok*, 112.

³⁹ Nagy: *In Memoriam*, 291.

⁴⁰ Interjúrészlet egy egykori gyülekezeti taggal.

⁴¹ Interjúrészlet egy egykori gyülekezeti taggal.

Bibliakör,⁴² melynek tagjai havonta gyűlnek össze, a csoport tagjai általánosan már hetven éven felüliek. Kiemelt vezetőről 2015-ben nem volt információ, jelenleg Bánffy Ágnes a főkoordinátor, ugyanakkor ez a státus a lelkivezetőnek nem megfeleltethető. Másrészt a magyar bencések aktív tevékenysége São Paulóban ismert, a Szent Gellért-kolostor a Magyar Bencés Kongregáció önálló házaihoz sorolandó.⁴³ Minden hónap második vasárnapján és ünnepekkor (húsvét, Szent István napja, karácsony) a magyar felmenőkkel rendelkező D. Plácido Fernando Farkas Guarnieri a misét celebrál magyar közösség számára a kolostor kápolnájában.⁴⁴ Az ünnepek idején egyéb magyar rendezvény is társul a miséhez, így a reformátusok is jelen vannak ezen alkalmakon.

Ezenfelül a 13. számú Szondi György Cserkészcsapat ökumenikus jelleggel működik, a közösség tagjainak gyermekei itt külön hitoktatásban nem részesülnek, de összejöveteleiken mindig van közös imádság. Ünnepek alkalmával szolgálatot végeznek a gyerekek.

Illetve már a pandémia előtt is volt olyan református hölgy, aki Magyarországról az online is közvetített élő istentiszteletet hallgatta, igaz az időeltolódás miatt olykor neki már reggel 5-kor be kellett kapcsolnia az élő közvetítést. Természetesen ebben a formában nem volt lehetősége a közösség tagjaihoz kapcsolódni.

Végezetül az Igreja Presbiteriana Independente da Lapa, az egykori brazíliai reformátusok otthona, olykor lehetőséget kínál arra, hogy magyarul is megszólalhasson Isten igéje, legalább az igelvasás erejéig. Ugyanakkor magyarul beszélő lelkivezető hiányában magyar nyelvű istentisztelet csak olyan kiváltságos eseményekhez köthető, mint a templom fennállásának kerek évfordulója.⁴⁵

Látható tehát, hogy ismét hiányzik a konkrét tér; lehetőségek ugyan vannak, különféle megoldások léteznek, de ezek már nem olyan konkrét, körülhatárolt zónák, ahol minden szempontból ideálisak a körülmények. Nehezíti a helyzetet a lelkivezetés hiánya is.

Összefoglalva tehát az eddig elmondottakat, a brazíliai magyar reformátusok vallásgyakorlásának története három időszakra bontható. A térnélküliség időszakára, amikor bár egy konkrét teret nem lehet meghatározni, de egy lelkivezető segítségével az egység, a gyülekezet mégis kialakul. A második időszak a „kakasos templom” tere, amelyben a lelkivezetés megmarad, és bővül egy ál-

⁴² Magyarország São Pauló-i főkonzulátusának hivatalos honlapja, <https://saopaulo.mfa.gov.hu/page/braziliai-magyar-egyesuletek> (Letöltés: 2022. január 12.).

⁴³ A Tihanyi Bencés Apátság hivatalos oldala, https://www.tihanyiapatsag.hu/Szerzetesi_kozossegunk/Kapcsolodo_oldalak.html (Letöltés: 2022. január 12.)

⁴⁴ Primeira Missa de Dom Plácido para a Comunidade Húngara (Dom Plácido első szentmiséje a magyar közösségért), <http://www.asg.org.br/Eventos/Acontecimentos> (Letöltés: 2022. január 12.)

⁴⁵ Október 28. – Ünnepi Istentisztelet a Lapai Református templomban, *Híradó*, 13. évf., 62. szám, 2012. december, 7., http://www.ahungara.org.br/hirado/hirado_62/hirado62.pdf

landó térrel, ahol a hitüket és identitásukat egyaránt megélhetik a magyar le- származottak. Az utolsó időszak az „elveszett tér” időszaka, ahol már se lelkivezetés, se konkrét tér nincs. Ugyanakkor erről az időszakról elmondható, hogy a hívek kihasználják az intézményi és szervezeti lehetőségeket, amelyet a szélesebb ér- telemben vett magyar közösség biztosít számukra.

Maurice Halbwachs hívta fel a figyelmet arra, hogy a vallásos közösségeket erősíti, ha van egy központi terük.⁴⁶ Így az, hogy több helyszínen és részben más felekezetűek közegeiben zajlik a São Pauló-i reformátusok vallási élete, a csoport felbomlásához vezethet – a végső szót azonban csak a jövő fogja kimondani.

4. kép. Szent István ünnepség 2015-ben (a szerző saját fotója)

⁴⁶ Berger Viktor: *Térré szőtt társadalom*, L'Harmattan–Könyvpont, Budapest, 2018, 97.

IRODALOM

- BERGER Viktor: Georg Simmel térelmélete(i), *Szociológiai Szemle*, XXVI. évf., 2016/2, 4–28.
- BERGER Viktor: *Térré szőtt társadalom*, Budapest, L'Harmattan–Könyvpont, 2018.
- BOGLÁR Lajos: *Magyar világ Brazíliában. A múlt századtól 1942-ig*, Budapest, Magánkiadás, 1996.
- FRANK Tibor: *Kettős kivándorlás. Budapest – Berlin – New York (1919–1945)*, Budapest, Gondolat, 2015.
- FUKÁSZ László: Ecsedy Aladár „lélekmentő” gyermekmissziója, *Sárospataki Füzetek*, 24. évf., 2020/3, 171–182.
- Dr. Haraszti Sándor dél-amerikai egyházlátogatásai, *Californiai Magyarság*, 55. évf., 1977/24, 9.
- HETS Aurelián: Magyar bencések a misszióban, *Szolgálat*, 1980/1, 42–50.
- KORDÁS Ferenc: Árpádfalva: magyar falu a brazil őserdőben, *Forrás*, 18. évf., 1986/9, 79–91.
- NAGY Attila: In Memoriam. Apostol János lelkipásztor 1903–1991, in Dr. Bertalan Imre és mtsai. (szerk): *Bethlen Évkönyv, 1991–1992*, Ligonier, Pennsylvania, Bethlen Otthon, 286–287.
- PONGRÁCZ Attila: *A São Pauló-i magyarság 1945–1990*, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Történettudományi Doktori Iskola, 2009.
- PONGRÁCZ Attila: Magyar egyházi élet Brazíliában – a São Pauló-i magyar egyházak 1945–1990, *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, 20. évf., 2008/3–4, 103–115.
- PONGRÁCZ József: Református magyarok Délamerikában, *Dunántúli Protestáns Lap*, 1933/14, 1.
- SIBA Balázs: *Pasztorálteológia*, Budapest, KRE–L'Harmattan, 2020.
- Soós István: Bali Béla, *Szolgálat*, 1978/3, 98.

FORRÁSOK

- A Tihanyi Bencés Apátság hivatalos oldala, https://www.tihanyiapatsag.hu/Szerzetesi_kozossegunk/Kapcsolodo_oldalak.html (Letöltés: 2022. január 12.)
- Apostol Pál gyászejelentése*, Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtára, Református Gyűjtemények.
- Brazíliában, *Amerikai Magyar Reformátusok Lapja*, 37. évf., 8. szám, 1936. február 22., 8.
- Budapestről rádióon küldte áldását Ravasz püspök a saopauloi ref. templomra, *Délamerikai Magyarság*, XIII. évf., 1826. szám, 1941. december 13., 9.
- Fekete Ágnes beszélgetése Csákányné Sebor Adrienne-nel, <https://csendember.hu/2015-01-14-2/> (Letöltés: 2022. január 10.)
- Hírek, *Reformátusok Lapja*, 19. évf., 4. szám, 1933. január 22., 15.
- Magyarország São Pauló-i főkonzulátusának hivatalos honlapja, <https://saopaulo.mfa.gov.hu/page/braziliasi-magyar-egyesuletek> (Letöltés: 2022. január 12.)
- Magyarországi Reformált Egyház Egyetemes Konventjének Jegyzőkönyve, 1942. május 6–7.
- Október 28. – Ünnepi Istentisztelet a Lapai Református templomban, *Híradó*, 13. évf., 62. szám, 2012. december, 7., http://www.ahungara.org.br/hirado/hirado_62/hirado62.pdf
- Primeira Missa de Dom Plácido para a Comunidade Húngara (Dom Plácido első szentmiseje a magyar közösségért), <http://www.asg.org.br/Eventos/Acontecimentos> (letöltés: 2022. január 12.)

A HARMADIK MISSZIÓ ÉS AZ ELSŐ – SEGÍTŐ GYAKORLAT A KÁROLI EGYETEMEN

TÓBIÁS LÁSZLÓ

SEGÍTŐ GYAKORLAT A SZÉCHENYI EGYETEMEN

Az önkéntes segítő gyakorlat története a győri Széchenyi István Egyetemen kezdődött, szociális munka szakos hallgatók gyakorlatkövető szemináriumán. A terepintézményekben szerzett gyakorlati tapasztalatok feldolgozásába a hallgatók rendre hozzák a tereptanáraiktól és azok kollégáitól megismert toposzokat, amelyek, mint minden szakmában, a szakmai kultúra részei. A hallgatók – természetesen – nem minden esetben vizsgálják meg ezen állítások valóságtartalmát. Ez sem csak a szociális professzióban van így. A kétezres évek közepén a szociális szakma egyik igen elterjedt toposza volt – a szakmát mindig, hol több, hol kevesebb okkal jellemző önsajnálát részeként is –, hogy bár 1993-ban megszületett a szociális, 1997-ben pedig gyermekvédelmi törvény, a szociális intézmények és a szakemberek magukra vannak hagyva a szociális problémákkal, amelyek pedig a társadalom problémái. Az egészségügyiek, a pedagógusok, a vállalkozók, a polgármesterek ráhagyják a szociális szakmára a bajok kezelését, még ahhoz sem adnak segítséget, pedig a problémák megelőzéséért is sokat tehetnének. A gyakorlatkövető szemináriumon összekötöttük ezeket a tapasztalatokat az elméleti órákon tanultakkal, tettük a dolgunkat. Felismertük a (segítségre való) méltányosság, a méltatlannak ítélet, az áldozathibáztatás jelenségét és még sok egyebet. Beszéltünk arról is, hogy a szociális szakmának fontos funkciója a képviselő, amely ösztársadalmi szinten azon problémák és általuk sújtott emberek láthatóbbá tételének előmozdítását jelenti, amelyekkel és akikkel dolgozunk. És eljutottunk a kérdésig: tudunk-e mi tenni valamit az egyetem világában ezügyben. A tanári kérdésre nem születtek ötletek, válaszok, így az oktató kezdett gondolkodni lehetséges válaszon.

Így született meg a segítő gyakorlat ötlete: adjunk lehetőséget nem szociális szakos hallgatók számára, hogy szerezzenek tudást szociális segítségre szoruló csoportok problémáiról, vegyenek részt laikus segítőkként – ennek megfelelő feladatok megoldóiként – azok kezelésében.

2003-ban számolt be először a magyar kormány az Európai Uniónak a fiatalok önkéntessége magyarországi állásáról. A Gyermek-, Ifjúsági és Sportminisztérium a Demokratikus Ifjúságért Alapítványt kérte fel szakértői anyag kidolgozására, az alapítvány pedig engem a projekt vezetésére. Nem támaszkodhattunk jelentősebb felmérésekre, és nem kaptunk eszközöket, hogy magunk végezzünk ilyeneket. A formális és informális szakmai hálózatok tagjait kértük kérdőívünk kitöltésére, és hólabda módszerrel való továbbadására. Az adatgyűjtés során – bár elértünk más hálózatokat is, mindenekelőtt közösségfejlesztőket, népművelőket, művelődési házakat – csak nagyon kevés kifejezetten fiatalokat vagy fiatalokat is bevonni kívánó önkéntesprogramot találtunk. Leginkább egyetemeken belüli kortárssegítő-csoportokat és alkalmi, egyedi kezdeményezéseket találtunk, ezeket sem jelentős számban.¹ Tehát nem nagyon voltak modellek, a programok a maguk útját járták, alapvetően egyedi innovációként. Az így, kutatóként megszerzett tudásból következett, hogy az oktatói kihívásra pedagógiai innovációval kell válaszolni, amihez az ifjúsági munka, az önkéntesmenedzsment és a szociális szakemberek képzése területéről ismert eszközökkel tudok hozzáfogni.

Valójában az önkéntes segítő gyakorlat nem önkéntes, hanem érzékenyítő program, hiszen a résztvevők kapnak ellenszolgáltatást: krediteket. Ezt az első pillanattól hangsúlyozzuk, mégis sokan – minden érintetti körből – önkéntesprogramnak tartják, nevezik a segítő gyakorlatot. A pontos besorolást a Debreceni Egyetem részvételével megvalósult *Civicus, párbeszéd az egyetem és a helyi közösség között*² című európai projektben kapták meg az ilyen programok: közösségi szolgálat. Az *egyetemek harmadik missziója* gondolat- és tevékenységkörébe illeszkedik a segítő gyakorlatnak az egyetemen kívüli arca; az egyetemen belüli pedig az oktatás, azaz az első misszió. A harmadik misszió gondolata a győri egyetemen előbb jelen volt, minthogy ez a megnevezés terjedésnek indult volna Magyarországon. Szekeres Tamás rektor az egyetem minden belső fórumán való összes megnyilatkozásában felhívott rá, hogy a Széchenyi Egyetemnek minden nap kell valamit tennie a városért. Maga a rektor az ötlet első bemutatásától kezdve támogatta a segítő gyakorlat gondolatát, ami nagyban segítette annak megvalósulását, miként további vezetők, a diákság körében nagy tekintéllyel bíró oktatók támogatása is. Nem szabad megfeledkezni arról, hogy

¹ Hasonló eredményre jutottunk 2007-ben, a második országjelentés szakértői anyagát készítve. Akkor az addigra – a Demokratikus Ifjúságért Alapítvány által másokkal közösen – megalapított Önkéntes Központ Alapítvány volt a szakértői munka gazdája. A két szakértői munkáról – a kormány mint megrendelő számára készült anyagokról – nem született publikáció.

² Lásd Tóbiás László: Hallgatói önkéntesség a Széchenyi Egyetemen, in Dudich Ákos – Földeák András – Galambos Henriette – Kolozsvári Orsolya – Kozma Judit: *A közösségi tanulás kézikönyve*, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2006. Az elméleti tisztázáson túl ez a kötet közölte első publikációnkat a segítő gyakorlatról.

több adminisztratív munkatárs támogatása mennyire fontos volt. A százhuszezer lakosú Győrben sok egyetemi emberről közismert társadalmi aktivitása is. Hálózatok is érzékelhetőek: a hajdani iskolatársak hálózatai mindenekeelőtt, de egyes szolgáltatások körül kialakultak pártolói hálózatok is, nem feltétlenül kizárólag korábbi ellátottakból vagy azok családjaikból. Talán a kórházi gyermekfoglalkozásokat tartó Gézengúz Alapítvány, vagy a korai fejlesztést biztosító Lurkó Alapítvány esetében látható ez legtisztábban. A kezdeményezés hamar és eléggé sokaktól megkapta azt a támogatást, amire szükség volt a tantárgy megszületéséhez.

A tantárgy eszközeiben valójában nem tartalmazott pedagógiai innovációt, legfeljebb, ha egy felet, amennyiben egy létező tantárgyat és annak pedagógiai eszközeit egy másik célcsoport tanulása szolgálatába állította, kiegészítve nem formális képzések eszközeivel. Új pedagógiai cél volt, hogy a nem szociális szakos hallgatók számára kínáltunk reflektált tanulási lehetőséget társadalmi kérdésekről és az azok kezelésében való részvételről. A hallgatók saját segítőmunkájukból tanultak, ami egyúttal megnövelte a város jóléti szervezetei és intézményei segítői kapacitását, tehát harmadik missziós szolgáltatás. Valójában még egy harmadik missziós eredmény született: a fogadó intézmények és szervezetek fogadómenedzsment-kapacitásai is nőttek, egyetemistákkal – tehát nem önkéntesekkel – szerezhettek tapasztalatot nem segítő szakembereknek a tevékenységükbe való beillesztésében, amit – tényleges – önkéntesek fogadásához használhattak.³

A szociális szakokon a képzésben a világon mindenütt a „laikus gyakorlat” az első. A hallgatók az egyetemre érkezve nem rendelkeznek tapasztalattal a szociális segítségnyújtásban, viszont nagyon fontos, hogy mielőbb tapasztalatokat szerezzenek és azokat reflektálják is, tanulói csoportban együtt dolgozva kölcsönös támogatást is nyújtsanak egymásnak a szakmai identitás kialakításához. (Vagy a téves szakválasztás mielőbbi felismeréséhez és a korrigáláshoz.) Tehát a hallgató heti néhány órát egy olyan szociális intézményben tölt, ahol segítséget nyújt egy – legfeljebb néhány – embernek. Ezekben a helyzetekben a tereptanár nincs folyamatosan jelen. Például a hallgató korrepetál egy gyereket a gyermekotthonban, de a tereptanár folyamatosan elérhető a hallgató számára, és feladat, hogy a gyakorlati nap végén a tereptanár konzultációt, elsődleges tapasztalatfeldolgozási támogatást biztosítson. A hallgatói csoportok általában kéthetente vesznek részt tantermi tapasztalatfeldolgozó órán. Ez biztosít első kézből – hallgatótársaktól – tapasztalatokat a csoportok tagjainak, hiszen a

³ Erre a dimenzióra rá is erősítettünk: a Nemzeti Civil Alap támogatásából, a Szociális Projektinkubátor, Közösségi Akció és Kutatás Alapítvány színeiben önkéntesmenedzsment műhelysorozatot, képzést szerveztünk a fogadó szervezetek munkatársai számára. Mi is építettünk egy hálózatot is.

gyermekjóléti-szociális ellátás rengeteg szolgáltatásából személyes tapasztalatot mindenki csak egy intézményben szerezhet. A tanulócsoporthoz a hallgatók lehetőséget és készíttést kapnak arra, hogy saját tapasztalataikat összevegyék társaik tapasztalataival, reflektálják a segítség egyedi és általános sajátosságait.

A győri egyetemen 2005-ben indítottuk be az önkéntes segítő gyakorlatot, melynek felépítésében nagy szerepe volt Pécsi Gertrúdnak. Amikor én elhagytam a győri egyetemet, Nárai Márta vette át a tantárgyfelelősi feladatokat. Nem a kolléganők elkötelezettségén és erőfeszítésén, hanem a mintatanterv-változásokon múlott, hogy sok szak hallgatói számára elérhetetlenné vált a tárgy, így 2019 ősze óta szemeszterenként csak néhány hallgatóval dolgoznak.

SEGÍTŐ GYAKORLAT A KÁROLI EGYETEMEN

2017 szeptembere óta dolgozom a Károli Gáspár Református Egyetemen, legfontosabb feladatomban a szociálpedagógia szak szakfelelősi feladatainak ellátása. A 2019-es év tavaszi szemesztere óta vezetek segítő gyakorlatot, mint szabadon választható tárgyat – az akkori neveiken – a Bölcsészettudományi és a Tanítóképző Kar hallgatóinak, a karok vezetőségeinek támogatásával. A Hittudományi Kar vezetősége üdvözölte a kezdeményezést, de úgy látta, szakjai mintatanterveiben több hasonló is van, így ők nem hirdették meg ezt a tárgyat. A Károli Református Egyetemen tizenkét oktatói héten, heti százhusz perc terepgyakorlat és kéthetente kilencven perc gyakorlatkövető szeminárium teljesítendő, két kreditért.

A segítő gyakorlat terephelyeit első körben a szociális munka szak hallgatóit különböző gyakorlatokra befogadó intézmények közül hívtuk. Bemutattuk a tantárgyat, elmondtuk azt is, hogy ezért a tantárgyért nem tud tereptanári díjat fizetni az egyetem, én is a munkaköri kötelezéseimen túl dolgozom ezzel a tárggyal. Volt olyan terepintézmény, amely nem vállalta önkéntes segítő gyakorlatok fogadását, de ennek egyikük esetében sem a tiszteletdíj hiánya volt az oka. 2021 őszén tehát már nyolcadik félévben fogadtak károlis hallgatókat a református intézményhálózatba kapcsolódó és más intézmények, olyan laikus fiatalok által ellátható segítő tevékenységekre, melyek az egyetemisták világából ritkán látszó, segítségre szoruló csoportokról, magáról a segítsérről és saját magukról való tanulási lehetőséget is biztosítanak a végzőiknek.

1. táblázat: A Károli Gáspár Református Egyetem hallgatóit segítő gyakorlatra fogadó intézmények a 2019 tavaszi szemeszter és a 2021 őszi szemeszter között

A Református Egyházhoz kötődő intézmények	Nem református intézmények
Filadelfia Ház – Fogyatékosokat Segítő Református Központ	Baptista Szeretetszolgálat – Utcafront (szenvedélybeteg hajléktalan emberek szállója)
Kalunba (Magyarországra befogadott menekültek beilleszkedésének segítése; gyerekek korrepetálása)	Csobánka – Csoda Műhely Tanoda ⁴
Református Drogmisszió, Tisztás Drogprevenációs Szolgálat	Kompánia Alapítvány – Kompánia Tanoda
Református Szeretetszolgálat Válaszút Digitális Program, Ózd – online korrepetálás	Óbudai Szociális Szolgáltató Intézmény idősek klubjai
Te+Én Református Közösség Tanodája a Józsefvárosban	„RÉS” Szociális és Kulturális Alapítvány Női Éjjeli Menedékhelye (hajléktalanszálló)
	Újbudai Szociális Szolgálat idősek klubjai

A kezdetektől terepintézményként együttműködő szervezetek mellé később továbbiak csatlakoztak. Volt amelyik szakmai hálózatban hallott a programról, de csatlakozott óraadó oktató is az általa főállásban vezetett intézménnyel. A gyakorlat egyik fő szabálya, hogy önkéntes tevékenységet nem szippantunk be az oktatásba⁵, a hallgatók az általunk kínált gyakorlati helyek közül választhatnak. Egy esetben tettünk kivételt, a Kalunbával. Úgy értékeltük, hogy ez egy nagyon különleges segítői helyzet. A magyar nyelv, a magyar kultúra, a

⁴ Még nem választotta hallgató gyakorlat teljesítésére az intézményt.

⁵ A civil szektor, talán leginkább az ifúsági munka, annak is képzési szegmense részéről a rendszerváltást követő évek óta időről időre megjelenik a gondolat, hogy az egyetemek ismerjenek el képzési (és kimeneti) követelmények teljesítéseként olyan kompetenciafejlődéseket, amiket hallgatóik civil aktivitásokban értek el, mindenekelőtt olyanokat, amelyeket a szervezet tanúsítani is tud, mert a hallgató valamilyen vizsgát tesz a szervezetben, lásd gyerekszervezetek fiatal vezetőinek próbarendszereit. Hivatkoznak külföldi példákat is. A gondolatot én átgondolásra érdemesnek tartom, főleg ifúsági munkásként, de a szociálpedagógusok képzése szempontjából is. Úgy tudom, hogy a civil ötletgazdák nem találtak még olyan kari, összegytemi vezetést, ami befogadta volna szabályaiba ezt az eljárást. Arra biztosan van példa, hogy oktatók tantárgyuk követelménye teljesítéseként elfogadnak külső szervezetben – önkéntesként – szerzett tapasztalatot, kompetenciagyarapodást. Különösen olyan helyzetekben, amikor az oktató valamilyen szerepben maga is részt vesz a civil aktivitásban is.

mindennapok működtetése megismerésében kell segíteni idegen anyanyelvű gyerekeket, fiatalokat, néha szüleiket is, akik hányattatásuk során nem ritkán több országban éltek már éveket, azok nyelvét is tanulva. Különleges ez a helyzet a segítő tanulása szempontjából is. Várakozásunknak megfelelően ma is együtt dolgozunk a Kalunbával.

A 2020 tavaszi félévben betört Covid19-pandémia nagyon megnehezítette a tárgy tartását. A szemeszter még normálisan indult, de márciusban a gyakorlatok jó részét meg kellett szakítani, a terepintézmények a jogszabályok és a fenn tartói utasítások szerint felfüggesztették a gyakornokfogadást. A gyakorlatkövető szemináriumokat online folytattuk, aktuális és általánosabb szociális, egészség-, oktatás-, szociál- és társadalompolitikai kérdéseket igyekeztünk körbejárni, amelyek jórésze kapcsolódott a világban kialakult helyzethez. A szorgalmi időszak közepe felé jártunk, amikor az intézményzárások bekövetkeztek, már kialakultak a szemináriumi munkaformák, melyeket át tudtunk vinni online platformra. És reménykedtünk, hogy visszatérhetnek a hallgatók a gyakorlati helyek valóságos életébe, ám ez nem következett be.

A 2020–21-es tanévben leszűkítettük a választható gyakorlati helyek számát. Úgy ítéltük meg, hogy a zárások az eleve is hátrányos helyzetű gyerekeket sújtják, veszélyeztetik legnagyobb mértékben, ezért rájuk koncentráltunk. Négy olyan szervezetet választottunk, amely gyerekekkel foglalkozik, és eltökélt szándéka volt, hogy az előre nem látható, legnehezebb körülmények között is igyekszik segítségére lenni ellátottjainak. A Kalunba online korrepetálásra állt át, a Református Szeretetszolgálat Válaszút programját pedig – jóval a pandémia előtt – eleve online korrepetálásra, mentorálásra tervezték: debreceni és fővárosi középiskolásokkal és egyetemistákkal kívántak kapcsolatba hozni ózdi gyerekeket, a kétszemélyes helyzetben modellt és támogatót is szeretnének adni, a tantárgyi korrepetáláson túl. A Te+Én Református Közösség Tanodája és a Kompánia Alapítvány Tanodája a személyes kapcsolattartáson alapuló munkát tartotta fenn. A Te+Én józsefvárosi köreiben az iskolákat és a családokat is nagyon megtépázta az online oktatás, az általuk segített gyerekek családjai nagy része nem rendelkezett eszközökkel az iskolával való kapcsolattartáshoz. A tanodába járó gyerekeknek és családjainak még az iskolához kapcsolódó szokásrendjeit is kikezdték az általános iskolazárás hónapjai. Ebből a helyzetből az iskolák sem tudtak kilábalni még a 2021-es év őszi félévében sem, és még inkább igaz ez a tanodára, amely még az iskoláknál is kevesebb eszközzel rendelkezik. A családok egy része az önkéntes segítő gyakornokok által nyújtott erőforrással sem tudott élni. A Kompánia Alapítvány csepeli tanodája helyzete annyiban is más, hogy az intézmény a gyermekvédelmi törvény hatálya alatt működik, és részesül költségvetési finanszírozásban, aminek a szakmai követelményeknek való megfelelés

az egyik feltétele, például több szakembert kell foglalkoztatniuk. E szakemberek karantén idején az iskolákkal és családokkal való kapcsolattartásra koncentráltak, a gyerekekkel való közvetlen foglalkozásra pedig még több egyetemista gyakorlókot és önkéntest fogadott az intézmény. A károlis segítő gyakorlat hallgatói mindként intézményben jelen voltak. Az éppen gyakorlatot teljesítő hallgatókon túl, önkéntesként segítettek olyanok, akik korábban teljesítették a gyakorlatot. Az egyetem online működése idején is tartottuk a gyakorlatkövető szemináriumokat.

2021 őszén a normalizálódás irányába tettünk lépéseket, újra fogadott gyakorlókot a Rész Alapítvány hajléktalan nők számára fenntartott menedékhelye és a Filadelfia Ház – Fogyatékosokat Segítő Református Központ.

A károlis segítő gyakorlattal elindultunk a nemzetköziesítés útján. Első lépésként az észak-komáromi Sellye János Egyetem Erasmus-ösztöndíjjal Budapesten tanuló magyar anyanyelvű hallgatóit fogadtuk a tárgyra. Teológus, szociális és tanárszakos diákok teljesítették eddig a tárgyat. A Covid-pandémia előtt dolgoztunk azon a Nemzetközi Igazgatósággal, hogy lehetővé tegyünk nem magyar anyanyelvű hallgatók számára is a tantárgy felvételét. Egyeztettünk a terephelyekkel, idősellátó intézmények szívesen fogadtak volna hallgatókat, akikkel ellátottjaik idegennyelv-tudásukat gyakorolhatták volna.

A KÁROLIS SEGÍTŐ GYAKORNOKOK MEGKÉRDEZÉSE

A *Szociálpedagógia* folyóirat 2019-ben megjelent, a középiskolai közösségi szolgálatról szóló különszámához készült egy tanulmány a Széchenyi Egyetem segítő gyakorlat programjáról, annak társadalmi felelősségvállalási és pedagógiai dimenzióiról.⁶ Az írás tervében szerepelt hallgatói visszatekintő vélemények vizsgálatának bemutatása is. A hallgatók megkérdezésére sor került, az 1200 e-mail címre elküldött kérdőívet 101 válaszadó töltötte ki, azonban a válaszok feldolgozására csak 2021 végén került sor. Az eredményekről az első konferenciaelőadás az Önkéntesség Magyarországi Éve 2021 Tudományos Konferenciáján hangzott el (Tóbiás László: *Egyetemi kurzusok lehetőségei az önkéntességre való motiválásra*).⁷ Azon az előadáson és íráson dolgozva született a gondolat: érdemes lenne a kérdőív kitöltésére kérni azt a 107 – részben volt – károlis hallgatót, aki a nyolc

⁶ Nárai Márta – Pécsi Gertrúd – Tóbiás László: Önkéntes segítő gyakorlat egyetemisták társadalmi érzékenyítésére, *Szociálpedagógia*, 13. köt., 2019, 139.

⁷ Az előadásból szerkesztett cikk a konferenciakötetben fog megjelenni, 2022 második negyedévében.

félév során teljesítette a segítő gyakorlatot. A Neptunban megadott címükre küldött e-maillal kértük a hallgatókat az online kérdőív kitöltésére.

2. táblázat. A segítő gyakorlatot teljesítő hallgatók létszáma a Károli Gáspár Református Egyetemen a 2019 tavaszi – 2021 őszi félévben

Félév	BTK	TFK	Összesen
2018/19/2	9	5	14
2019/20/1	20	3	23
2019/20/2	16	2	18
2020/21/1	15	7	22
2020/21/2	14	0	14
2021/22/1	15	1	16
Összesen	89	18	107

Az online anonim kérdőívet 16 hallgató töltötte ki, ami megfelel a szokott válaszadói hajlandóságnak, de nem alkalmas statisztikai módszerekkel való feldolgozásra. Erre számítottunk, ezért kibővítettük a kérdőívet, kértük, aki vállalkozna egy csoportos interjúval való részvételre a gyakorlathoz kapcsolódóan, az adja meg nevét. Nyilvánvalóan azok a hallgatók töltötték ki a kérdőívünket – még inkább, vállalkoztak a csoportos interjúval való részvételre –, akik számára pozitív, inspiráló volt a tantárgy. A válaszadók között nincs, aki minden válaszában negatívan értékelte volna a tárgyat, olyanok vannak, akik egy-egy dimenzióban. Minden félévből volt válaszoló, kivéve a 2020 tavaszié, amikor a Covid össze-törtte a gyakorlatokat is. Az online csoportos interjúval 5 nő vett részt, egyikük már befejezte tanulmányait.

A kérdőív tartalmazott olyan kérdéseket is, melyekre szabad szöveges választ kértünk. Mivel a Károli Egyetemen nem telt el hosszú idő a tantárgy teljesítése és a megkérdezés között, a kurzus hatásairól nem várhattunk egyedi narratívákat. Mégis kaptunk két nagyon erős választ: egy tanár szakos válaszoló a tanodamódszer megismerése alapján ilyen intézményben szeretne dolgozni, azt is vállalva, hogy létre is kell hoznia, minthogy ő felvidéki, ott nincsenek ilyen intézmények. A másik hallgató egy alapítvány szervezését határozta el, mely roma kisgyerekek tanulása támogatását végezné.

Minden találkozásban hangsúlyos kérésünk, hogy a hallgatók reflektálják, tudatosítsák tanulási tapasztalataikat.⁸ A hallgatók – pedagógus, bölcsész, leg-

⁸ A gyakorlat végén egy önreflektív kisesszét kell írnia a hallgatóknak, „Segítő kapcsolat részese voltam” címmel. Ezt is a győri szociálismunkás-képzésből hoztuk, Azizi Judit és Dezső Zsuzsa alakította ki.

nagyobb számban pszichológus – ezt a kérdőívben adott válaszaikban meg is tették: a kommunikációt – a kapcsolatteremtést külön is hangsúlyozva –, az önbizalmat, az önreflexiót említették legtöbbször, továbbá a gyakorlati helyen alkalmazott szakmákban, illetve a szemináriumokon a szociálpolitika, a szociális szolgáltatások kérdéseibe való belelátást.

Ahogy Győrben, úgy a tizenhat károlis válaszban sem rajzolódtott ki csomósodás, amikor azt kérdeztük, változott-e a válaszadó társadalmi aktivitása a tantárgy teljesítését követően: előtte aktív volt/nem, utána aktív/nem. Mind a négy lehetséges mintázat jelen van, egyik sem domináns. A válaszolók olyan életrészekben járnak, amikor rengeteg hatás éri őket, nem vártuk, hogy egy kurzus azonosítható rövidtávú változást ér el. A Covid idején még összetettebb rendszereket alkotnak a hatások. Vannak azonban egyedi történetek. Több hallgató maradt kapcsolatban a gyakorlati helyével, egy részük más tevékenységbe is bekapcsolódott. Egy hallgató a gyakorlati hely ajánlásával egy másik szervezetnél kapott munkát, majd két év után utóbbi referenciájával nyert el egy következő állást. A gyakorlat után a gyakorlati helyen – már önkéntesként – a munka folytatása, azaz félbe nem hagyása, motívuma több korrepetitornál megjelent. Tavasz félévben korrepetáló hallgatók mondták, hogy a szorgalmi időszak és a közoktatási tanítás vége közötti néhány héten nem volt nehéz a korrepetálás folytatása mellett dönteni, még folyt a küzdelem jobb jegyért vagy a bukás elkerüléséért. Aztán következett a nyár, majd az új tanév, ami mindenkinek új helyzet, nem az előző év folytatása. A decemberi kurzuszárás inkább adott a hallgatóknak kérdéseket. Közeledett a félévzárás, de az nem szakít meg semmit a kisdíjak életében. A hallgató teljesítette a tantárgyi követelményt, tegyen-e további vállalást, ha igen, mekkorát? Félév végéig? Tanítás végéig? A csoportos interjúban ez a téma még tágabb nézőpontot is kapott. A hallgatók több gyakorlati helyen szembesültek vele, hogy a segítség, annak tartalma többször önkéntes vállaláson múlik, de nemcsak önkéntes korrepetítorok, hanem intézmények szolgáltatásába is beszorulhatnak munkatársak, mint egy csapdába: ha ők nem nyújtanak segítséget, nincs, aki segítene. Kinek a dolga 2021-ben Budapest egy belső kerületében az angol WC használatára tanítani gyerekeket? Kinek a felelőssége?

A csoportos interjú résztvevői hasznosnak tartanak, ha minden egyetemista szerezne olyan tapasztalatokat, mint amelyeket ők szereztek a segítő gyakorlatban, ha minden leendő értelmiségi kilépne a buborékából. Megkérdeztük, támogatnák-e, hogy – miként a középiskolában az érettségéhez – az egyetemeken is legyen kötelező közösségi szolgálat, kifejezetten humán területeken. Az interjú résztvevői elvi alapon 4:1 arányban válaszoltak igennel. (A kérdőívkitöltők körében 3:1 volt az arány, azonos tartalmú, de kevésbé részletesen körülíró

kérdéssel.) Az interjú résztvevői közül ellenvéleményt megfogalmazó hallgató elvi alapon kérdőjelezte meg a kötelezés értelmét, gyakorlati helyzetekkel – a középiskolai közösségi szolgálat visszásságaival példálódzva – meg tudta ingatni a többség véleményét. A csoport feltételeket fogalmazott meg, amelyek teljesülését szükségesnek ítélte ahhoz, hogy a kötelezésnek értelme legyen: a fogadóhelyek értelmessége, segítséget és tanulást biztosító volta garantált legyen, miként az is, hogy tényleg mindenki teljesíti a kötelezettséget, tág kínálatból lehessen választani, alapvető cél legyen a személyközi találkozás, de a kevésbé nyitott személyiségű hallgatók humánterületen végzett „back office” tevékenységgel is teljesíthessék a kötelezettséget. Az egyetemistákat nem lehet rászabadítani a segítségre szorulóakra, az ő szükségleteiknek kell meghatározni mindent. Felmerült, hogy talán jobb lenne a felsőoktatásba való belépés feltételének tenni a közösség szolgálatát.

A hallgatók a közösség szolgálatának és az abból való tanulásnak a megjelölését általában gondolják fontosnak az értelmiségivé váláshoz minden egyetemen, és nem csak az egyházi fenntartású egyetemeken.

IRODALOM

TÓBIÁS László: Hallgatói önkéntesség a Széchenyi Egyetemen, in Dudich Ákos – Földeák András – Galambos Henriette – Kolozsvári Orsolya – Kozma Judit: *A közösségi tanulás kézikönyve*, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2006.

NÁRAI Márta – PÉCSI Gertrúd – TÓBIÁS László: Önkéntes segítő gyakorlat egyetemisták társadalmi érzékenyítésére, *Szociálpedagógia*, 13. köt., 2019.

JEAN-PAUL SARTRE MESZKALINKALANDJA¹

SZUMMER CSABA

Rákokat láttam, [...] állandóan ott voltak velem, követtek az utcán, és utánam jöttek az osztályterembe. [...] Kezdtém azt hinni, hogy megfogok örülni.

(Sartre beszélgetése John Gerassival)²

A HALLUCINOGEN SZEREKRE ADOTT PSZICHOTIKUS REAKCIÓK ÉS *BAD TRIPEK*

Megfelelő körülmények között a hallucinogén szerek kellemes és felemelő érzéseket, kvázi-misztikus élményeket, és ünnepélyes, mitikus hangoltságot hoznak létre az alanyokban. Ez az élmény *normális lefolyásának* tekinthető, hiszen többnyire ez jellemzi a pszichedelikus élményt egészséges alanyok és támogató környezet esetén. A hallucinogének azonban intenzív szorongást, paranoid érzéseket, az én elvesztésétől való elemi félelmet is kiválthatnak. Ezt csak mentálisan stabil alanyok tudják úgy elviselni, hogy a *trip* után képesek visszanyerni a korábbi lelki egyensúlyukat. Jelenlegi ismereteink szerint fokozott kockázatot jelentenek a következő tényezők: pszichotikus epizódok (akár néhány óráig tartó ilyen élmény) az egyén élettörténetében; pszichotikus tünetekkel diagnosztizált felmenők a családtörténetben; antidepresszánsok aktuális fogyasztása; instabil pszichés állapot.

¹ A tanulmány az „OTKA Affektivitás, fantázia, emlékezet: nem-intencionális tudatformák Kantól a fenomenológiáig” (138745) támogatásával készült.

² John Gerassi: *Talking with Sartre. Conversations and Debates*, New Haven, Yale University Press, 2009, 24.

A teljes népesség mintegy három százaléka hajlamos pszichotikus jellegű megbetegedésekre,³ melyek a mentális betegségek legsúlyosabb formái. A valóssággal való adekvát kapcsolat jelentős mértékű zavaráról van szó. A pszichózis-hoz sorolható a skizofrénia, a skizoaffektív zavarok, a skizofreinoform zavarok (vagy „aktuális” skizofrénia), a deluzív zavarok, a rövid pszichotikus zavarok, a pszichotikus bipoláris zavarok és a pszichotikus depresszió. Lényegében a pszichotikus betegségekre hajlamos emberek azok, akiknél a hallucinogének fogyasztása nem veszélytelen.⁴ „[M]egvilágosodás helyett egyesek a mély elidegenedés és paranoia iszonyatába zuhantak, az én és a másik meghaladása helyett az én és a másik elkülönülésének és elidegenedésének legextrémebb formáiba ütköztek”, írja Arthur Versluis a hatvanas évek ellenkultúrájáról szóló monográfiájában.⁵ Timothy Learynek minden bizonnyal igaza volt, amikor kijelentette: „Elkerülhetetlen, hogy ezeknek az élményeknek a felügyelete céljából kialakuljon a pszichedelikus vezetők új szakmája.”⁶ A *set* (*mindset*) és a *setting* (környezet) jelentőségét a hatvanas évek óta hangsúlyozza a szakirodalom.⁷ A *set* az egyén szerrel kapcsolatos attitűdjét és pillanatnyi mentális állapotát jelöli, a *setting* pedig az utazás környezetét. Az ideális *setting* fizikailag, érzelmileg és társas szempontból egyaránt biztonságos. Nem kap elég figyelmet ugyanakkor az a tény, hogy semmilyen *setting* nem garantálja, hogy pszichózisra hajlamos alanyoknál ne lépjen fel a betegség a hallucinogének hatására. Az addiktológusok nagyfokú óvatossággal nyilatkoznak a hallucinogének explorációs és terápiás alkalmazásáról, mondván: az ilyen élmény „valóban alapja lehet az önmegismerésnek, de alapja lehet egy pszichózis belobbanásának is.”⁸ A hallucinogénnel dolgozó terapeuták első és legfontosabb feladata ezért az, hogy kiszűrjék a pszichózisra hajlamos alanyokat.

³ Vö. Jonna Perälä et al.: Lifetime Prevalence of Psychotic and Bipolar I Disorders in a General Population, *Arch Gen Psychiatry*, 2007, Vol. 64, No. 1, 19–28, doi: 10.1001/archpsyc.64.1.19

⁴ Vö. Giovanni Martinotti et al.: Substance-related psychopathology and aggressiveness in a nightlife holiday resort: Results from a pilot study in a psychiatric inpatient unit in Ibiza, *Human Psychopharmacology: Clinical and Experimental*, 2017, Vol. 32, No. 3, e2586; Theresa M. Carbonaro et al.: Survey study of challenging experiences after ingesting psilocybin mushrooms: Acute and enduring positive and negative consequences, *Journal of Psychopharmacology*, Vol. 30, 2019/12, 1268–1278.

⁵ Arthur Versluis: *American Gurus. From Transcendentalism to New Age Religion*, Oxford University Press, 2014, 110.

⁶ Timothy Leary: *Az eksztázis politikája: drog, tudat, vallás*, ford. Békési József, Budapest, Edge2000 – Nemzeti Drogmegelőzési Intézet, 2003, 221.

⁷ Vö. Genís Ona: Inside bad trips: Exploring extra-pharmacological factors, *Journal of Psychedelic Studies*, Vol. 2, 2018/1, 53–60.

⁸ Demetrovics Zsolt: Az LSD ma, in Albert Hofmann: *LSD. Bajkeverő csodagyerekem. Egy „varázsszer” felfedezése*, ford. Bereczky Tamás, Budapest, Edge 2000 – NDI, 2006, 193.

A pszichotikus reakcióktól el kell választani az ún. *bad tripeket*, amelyek után az alany *visszanyeri* eredeti lelki egyensúlyát. A bad tripek negatív érzelmeiktől átítatott pszichedelikus utazások, amelyeket félelem, szorongás vagy enyhébb rossz érzések, például szomorúság, lehangoltság, kiábrándultság, csalódottság és elkeseredettség jellemez. A szakirodalmat áttekintve az a benyomásunk támad, hogy a bad tripek elhanyagolt területet képeznek. Ennek egyszerű módszertani oka lehet: azok a szerzők, akiknek a vizionárius képzelet pozitív élményt okozott, szívesebben ismételték meg és írtak róla, mint akik bad tripet szenvedtek el.

SARTRE MESZKALINTRIPJE ÉS ANNAK UTÓHATÁSAI

Jean-Paul Sartre meszkalinkalandja filozófiatörténeti szempontból is figyelmet érdemel. Itt nem bad tripról van szó, hanem a meszkalinra adott patológiás reakciókról, amelyeknek azonban döntő szerepük lehetett *Az undor*, a huszadik századi egzisztencialista filozófia legfontosabb regényének megszületésében.⁹ Sartre 1935 februárjában Le Havre-ban, a Sainte-Anne Kórházban saját kérésére, orvosi felügyelettel kap meszkalint injekció formájában.¹⁰ Ekkoriban a képzeletről szóló könyvén dolgozik, amely 1940-ben jelenik majd meg.¹¹ Mivel a *L'Imaginaire* részben a perceptuális anomáliákat tárgyalja, Sartre úgy dönt, meszkalinnal vált ki saját magán hallucinációkat.¹² A kaland balul sült el. Már maga a trip is félelmetes víziókat hozott, az utóhatások pedig hallucinációk formájában hónapokon keresztül gyötörték Sartre-ot, amihez erős szorongás és depresszió is társult. Sartre később a „komor, búval bélelt” Daniel Lagache-t, a meszkalint befecskendező pszichiátert hibáztatta, aki állítólag ezt mondta neki: „Amin átmész, borzalmas lesz.”¹³ Normális esetben a meszkalin hatása – mint bármely más hallucinogén szeré – néhány óra alatt lecseng és nyom nélkül eltűnik. Sartre azonban depresszív állapotba került, és négy hónapon keresztül hallucinált: „Rákokat láttam”, meséli a vele interjút készítő John Gerassinak 1971-ben, „állandóan ott voltak

⁹ Lásd John Gerassi: *Talking with Sartre*.

¹⁰ 1896-ban egy német vegyésznek, Arthur Heffternek sikerül izolálnia a peyote kaktusz pszichoaktív alkaloidját, a meszkalint; 1919-ben pedig egy osztrák kémikus, Ernst Späth szintetizálja a vegyületet. (Albert Hofmann: *LSD. Bajkeverő csodagyerekem. Egy „varázsszer” felfedezése*, ford. Bereczky Tamás, Budapest, Edge 2000 – Budapesti Drogmegelőzési Intézet, 2003, 50–51) A szintetikus meszkalin könnyen hozzáférhetővé válik, és fogyasztásánál nem jelentkeznek a peyote kellemetlen mellékhatásai.

¹¹ Vö. Simone Beauvoir: *The Prime of Life (La force de l'âge)*, New York, Harper & Row, 1976, 168–178.

¹² Lásd Jean-Paul Sartre: *L'Imaginaire: Psychologie phénoménologique de l'imagination*, Paris, Gallimard, 1940.

¹³ Jean-Paul Sartre: *Sartre by Himself (Sartre par lui-meme)*, New York, Urizen Books, 1978, 37.

velem, követtek az utcán és utánam jöttek a tanterembe [...]. Reggelente, amikor felébredtem, így szóltam hozzájuk: »Jó reggelt, kicsikéim, hogy aludtatok?« [...] Kezdtém azt hinni, hogy meg fogok örülni.»¹⁴ Sartre végül pszichiáterhez fordult. Az illetőt történetesen Jacques Lacannak hívták, aki két évtizeddel később a francia pszichoanalízis és filozófia meghatározó alakjává válik. (Lagache pedig a Francia Pszichoanalitikus Társaság elnöke lesz.) Terapeuta és páciens hamar összebarátkoznak. Lacan Sartre téveszméit és depresszív állapotát a magánytól való félelmének és a tanári szerep „kényszerzubbonyának” tulajdonította. Valójában inkább drog által indukált átmeneti pszichotikus állapotról lehetett szó. Mindazonáltal Sartre akkoriban csakugyan nincs jó passzban. A tanításban nem leli örömét, első könyvét a kiadó visszautasítja. „Ha őszinte akarok lenni, ez volt életem legrosszabb korszaka”, mondja Gerassinak. Saját állítása szerint Sartre végül egy hamisítatlan egzisztencialista gesztussal szabadult meg rákjaitól – amelyek *Az altonai foglyok*ban (1959), egyik sokat játszott drámájában újra feltűnnek majd¹⁵ – „[a] rákok addig a napig maradtak velem, amíg egyszerűen úgy nem döntöttem, hogy elegendem van belőlük és nem szentelek több figyelmet nekik.”

A képzeletről szóló könyvében Sartre csupán futólag tesz említést meszkalinkalandjáról:

Alkalmam nyílt arra, hogy megfigyelhessek egy rövid hallucinációs jelenséget, amikor meszkalin injekciót adattam be magamnak. [...] valaki egy közeli szobában énekelt, és amikor a hang irányába fordítottam a fejem, akkor három egymással párhuzamos kis felhő jelent meg előttem. [...] Természetesen azonnal eltűntek, amikor megpróbáltam megragadni őket. A jelenség teljesen más természetű volt, mint a teljes és tiszta vizuális tudatosság. Csak lopva, futólag tudott létezni [...]; egyszerre volt valami inkonzisztens és rejtélyes abban a modalításban, ahogyan erre a három kis felhőre rögtön az eltűnésüket követően emlékeztem [...].¹⁶

Sartre azonban nem őszinte. Egyrészt nem tesz említést a meszkalinélmény patológiás utóhatásairól, másrészt, mint látni fogjuk, akut víziói is jóval félelmetesebbek voltak annál, mint amiről a *L'Imaginaire*-ben beszámol. Jelzésértékű továbbá, hogy nem publikálja meszkalinvíziójáról készített néhány soros feljegyzését. Ehelyett barátja, Maurice Merleau-Ponty jelenteti meg és elemzi azt tíz

¹⁴ Uo., 38.

¹⁵ Lásd Jean-Paul Sartre: *Drámák II.*, Budapest, Európa, 1975.

¹⁶ Jean Paul-Sartre: *The Imaginary – A Phenomenological Psychology of the Imagination* (First published 1940 in French as *L'imaginaire* by Éditions Gallimard), trans. Jonathan Webber, London, Routledge, 2004, 148.

évvel később, *Az észlelés fenomenológiájában*. Merleau-Ponty azonban sajátos módon nem veszi észre, hogy Sartre patológiás módon reagált a meszkalinra.

A MESZKALIN TRIP MINT AZ UNDOR LEHETSÉGES INSPIRÁCIÓS FORRÁSA

Sartre a meszkalinepizód környékén kezdi el írni *Az undort*. A könyv 1938-ban jelenik majd meg. A regény főhőse Antoine Roquentin, akinek életkora, mentális habitusa, társadalmi és élethelyzete, érzelmi állapota mind-mind az akkori Sartre-ra emlékeztet. Roquentin-t „használtam arra, hogy önelégültség nélkül mutassam meg életem textúráját”, olvashatjuk *A szavakban*, 1964-ben.¹⁷ Másfél évtizeddel *A szavak* után azonban Sartre leválasztja Roquentin-t saját magától: „Amit a regényben leírtam, az nem olyasmi, amit ténylegesen átéltem.”¹⁸ Néhány oldallal korábban ugyanitt kijelenti: „*Az undort* nem a betegségem időszakában írtam.”¹⁹ Sartre felesége, Simone de Beauvoir ugyanakkor úgy gondolja, hogy Sartre filozófiájának „első kulcsfogalmi a meszkalinülés táján kristályosodtak ki”, még ha nem is lát kapcsolatot a két dolog között.²⁰ Hazel Barnes pedig bebizonyítja Sartre-életrajzában, hogy „*Az undorban* számos emlékmaradványt találunk a meszkalinélményről”.²¹ Ezzel összhangban van az, amit Susan Sontag *Az undor* és Sartre filozófiai főműve, *A lét és a semmi* kapcsolatáról ír, Sartre munkásságának pszichológiai motíváltságát emelve ki. Ez az életmű

[...] nem kontemplatív, hanem erős pszichológiai nyomás hajtja előre. [...] *Az undor* lényegében egész munkásságának a kulcsa. Itt fogalmazza meg az alapproblémát: hogyan asszimilálható a világ a maga visszataszító, nyálkás, üres és tolokodóan anyagiás mivoltában – ez az a kérdés, amely Sartre minden írását mozgatja. *A lét és a semmi* nem más, mint kísérlet egy nyelv kifejlesztésére, amely képes ezzel a feladattal megbirkózni, egy olyan tudat gesztusait rögzíteni, amelyet a dolgok és erkölcsi értékek feleslegességének érzése miatt érzett viszolygás (*nausea*) gyötör, ami egyszerre jelentett pszichológiai krízist és metafizikai problémát Sartre számára.²²

¹⁷ Jean-Paul Sartre: *A szavak*, ford. Justus Pál, Budapest, Európa, 1964, 238.

¹⁸ Sartre: *Sartre by Himself*, 41.

¹⁹ Uo., 38.

²⁰ Beauvoir: *The Prime of Life*, 168.

²¹ Hazel E. Barnes: *An Existentialist Ethics*, Chicago, The University of Chicago Press, 1978, 231.

²² Susan Sontag: *Against Interpretation*, New York, Dell, 1981, 97–98.

PSZICHOLÓGIAI KRÍZIS ÉS METAFIZIKAI FELISMERÉSEK AZ UNDORBAN

Vizsgáljuk most meg, hogyan jelenik meg a Sontag által említett pszichológiai krízis és metafizikai probléma kettősége *Az undorban*. A regény kulcsjelenete, amikor Antoine a városi parkban, egy gesztenyefa alatti padon ülve revelációt él át. Ezt azonban megelőzi az az epizód, amikor Roquentin a villamoson patológiásan elidegenedett állapotba kerül. A szavak és a tárgyak baljós módon elválnak számára egymástól: „[...] a szó megreked ajkamon: nem hajlandó rászállni a tárgyra. És a tárgy az marad, ami, vörös plüssborításával, ezer és ezer kis vörös lábával, a lábak mind a levegőbe merednek, halott kis lábak. [...] A tárgyak levették a nevüket. Itt vannak, groteszkek, konokok, óriásiak, s ostobaság volna padnak nevezni őket, vagy bármit mondani róluk [...]”²³ Antoine egy ponton már nem bírja elviselni ezt a pszichózisra emlékeztető *derealizációt*, leugrik a villamosról, amikor is a városi parknál találja magát:

Benyomok egy rácsos kaput, belépek, könnyű létezők ugranak fel a magasba, és megfogózkodnak a fák tetején... leroskadok egy padra ... aludni szeretnék. De képtelen vagyok rá, fulladozom: mindenfelől rám tör és átitat a létezés, a szememen, az orromon, a számon keresztül... És hirtelen, egy csapásra szétszakad a fátyol: megérttem, *láttam*.²⁴

Antoine a parkban homályosan érzi, hogy valami rendkívülire jött rá. Otthon pedig, amikor felidézi és elemzi a parkban átélteket, megérti felfedezése jelentőségét:

Szóval az előbb lent voltam a parkban. A gesztenyefa gyökere éppen az alatt a pad alatt mélyedt a földbe, amelyen ültem. Már nem emlékeztem rá, hogy gyökér. A szavak szétfoslottak, s velük szétfoslott a dolgok jelentése is, használati módjuk is, azok a halvány jelek, melyeket az emberek a dolgok felszínére róttak. Ott ültem, egy kicsit meggörnyedve, lehajtva a fejem, egyedül, szemben ezzel a fekete, görcsös masszával, amely nyers volt és bárdolatlan – és félttem tőle. És akkor minden megvilágosodott előttem.²⁵

Roquentin-nak egy konkrét tárgyhoz, a fa gyökeréhez kapcsolódó érzései és gondolatai ezen a ponton átváltak metafizikai felismerésekbe:

²³ Jean-Paul Sartre: *Az undor*, ford. Réz Pál, Budapest, Magvető, 1968, 215.

²⁴ Uo., 217. (Kiemelés az eredetiben.)

²⁵ Uo.

A lélegzetem is elállt. Az utolsó napoktól eltekintve sohasem sejtettem, hogy mit jelent a 'létezni' szó. [...] a létezés általában elrejtőzik. Amikor azt hittem, hogy a létezésre gondolok, alighanem semmire sem gondoltam [...] Vagy pedig azt gondoltam ... hogy is mondjam csak? A hovatarozásra gondoltam, azt mondtam magamban, hogy a tenger a zöld dolgok osztályába tartozik, vagy hogy a zöld szín a tenger egyik jellegzetessége. [...] Megfogtam egy dolgot, eszköznek használtam, előre számoltam ellenállásával. Csakhogy mindez a felszínen történt. [...] És lám, hirtelen itt volt előttem [...] a létezés egyszerre csak lelepleződött. [...] a pázsit ritkás füve egyszerre csak szétfoszlott; a dolgok sokfélesége, egyénisége immár csak látszat volt, máz. És ez a máz elolvadt, nem maradt egyéb, mint egy sereg óriási, puha, zúrzavaros massa – csupa félelmetesen, szemérmetlenül meztelen massa.²⁶

Érdeemes összevetni *Az undorban* rögzített érzéseket és felismeréseket azokkal a gondolatokkal, amelyekre Merleau-Ponty jut negyed évszázaddal később *A látható és a láthatatlan*ban. Merleau-Ponty ezt írja: „a dolog önazonossága, az a fajta belső tartás, önmagában nyugvás, az a telítettség és az a pozitivitás, amelyet neki tulajdonítottunk”, voltaképpen esetleges, és amikor „a nevek kerülőútján közelítünk a dolgokhoz, azt kockáztatjuk, hogy becímkézzük és nem ismerjük fel őket önmagukban.”²⁷ Roquentin is felismeri a dolgokhoz való viszonyulásaink esetlegességét, nála azonban ez a felismerés egy szélsőségesen elidegenedett állapotba torkollik. A tapasztalásban lakozó végtelen szabadság rémisztő szakadékként jelent meg számára. Roquentin és Merleau-Ponty egyaránt *epokhét* hajt végre, kilépnek az életvilág beidegzett rutinjaiból.²⁸ Roquentin ezt úgy éli meg, hogy eltávolodik a dolgoktól, mivel a dolgok elé táruló képlékeny volta, fluiditása rémülettel és viszolygással tölti el. Merleau-Ponty éppen ellenkezőleg, amikor kiszabadul a karteziánus árnyékvilág episztemológiai csapdájából, a Lét burjánzó elevenségéhez jut el, az én és a világ felfokozódott kiazmusáig. Ebben az érzékiségtől túlcsoorduló ontológiában, írja Merleau-Ponty, már „nem

²⁶ Uo., 218.

²⁷ Maurice Merleau-Ponty: *A látható és a láthatatlan*, ford. Farkas Henrik – Szabó Zsigmond, Budapest, L'Harmattan – SZTE Filozófiai Tanszék, 2006, 185.

²⁸ *Az epokhéval* a fenomenológus megpróbálja felfüggeszteni előzetes sémáit és előítéleteit, igyekszik eredendő nyitottságukban szemlélni a dolgokat. A fenomenén, az intencionális tudat tárgya nem csupán észlelési objektum, hanem emlék, fantázia, terv és bármi más, ami fenomenális sajátossága révén magára vonja a tudat fürkésző tekintetét. „Tartózkodom a világba, az állandó észlelésszerű világba való (szenvedő, cselekvő) »beleéléstől«”, írja Husserl (Uő: *Az európai tudományok válsága I-II.*, 2. köt., ford. Berényi Gábor – Mezei Balázs – Egyedi András – Ullmann Tamás, Budapest, Atlantisz, 1998, 192.), „a dolgok iránti érdeklődéstől, a velük való foglalatosságától, a rájuk vonatkozó tervezéstől, az éber léttől és az aktív léttől, a világbeli élettől mint mindig új aktusok véghezvitelétől, mindig új dolgok tervezésétől, a régi tervek felelevenítésétől...”

arról van szó, hogy egy saját kivetítéseinktől elfedett világot írunk le”, hanem azt állítjuk, „hogya a testi lét átvilágítatlan mélységeivel, sok egymáshoz simuló felületével, egymást takaró lapjával és a benne lappangó tartalommal, amiben hiány és távolság mutatkozik meg, magának a Létnak egy prototípusa; saját, érzékelhető testünk pedig a létnek csupán egy figyelemreméltó variánsa [...]”.²⁹ Sartre és Merleau-Ponty leírásában a prereflektív érzelmi atmoszférák, a világban-benne-lét mindent átható aurái, röviden a *hangoltságok* ellentétesek. Ezek az aurák egyfelől *előhangolják* az én és a világ kapcsolatát, és kialakítják azokat az élménymódokat, amelyek meghatározzák az intencionális és preintencionális értelemkonstitúciót. Másrészt az így kibontakozó sematizációk visszahatnak a prereflektív hangoltságra. Idézzük még egyszer Sartre-ot:

A szavak szétfoslottak, s velük szétfoslott a dolgok jelentése is, használati módjuk is, azok a halvány jelek, amelyeket az emberek a dolgok felszínére róttak.³⁰

[...]

A dolgok, mintha csak gondolatok lettek volna, félúton megakadtak, megfeledeztek egymásról és önmagukról, elfelejtették, mit is akartak gondolni, ottmaradtak, imbolyogva, fura kis jelentés volt bennük, de túlnőtt rajtuk. Idegesített ez a kijelentés: képtelen voltam felfogni.³¹

Roquentin a regényben visszavonja magát az emberi relációkból, és eltávolodik azoktól a funkcióktól és nevektől is, amelyeket az emberek társítanak a dolgokhoz. A létezés gazdagsága nem a szabadság mámorát váltja ki belőle, hanem viszolygást és kiábrándulást: „Ez a bőség nem úgy hatott, mint a nagylelkűség megnyilvánulása, ellenkezőleg. Sivár volt, satnya, belegabalyodott önmagába.”³² Az a szubjektív rossz érzés, amely a regény előrehaladtával egyre tisztábban artikulálódik Antoine-ban, a parkban történt élmények után metafizikai síkra emelkedik. Antoine rossz közérzete a létezés alaptermészetévé válik:

Nem szabadultam meg az Undortól, és nem hiszem, hogy egyhamar elmúlna; de most már nem kell elviselnem, most már nem betegség, nem is múló roham: az Undor én vagyok... a létezés általában elrejtőzik. Itt van körülöttünk, bennünk, a létezés azonos velünk.

Lebegték a fák... Nem volt kedvük létezni, csak hogy nem akadályozhatták meg tulajdon létezésüket, ez volt a helyzet, így hát mindnyájan ügyeskedtek, ravaszkodtak,

²⁹ Merleau-Ponty: *A látható és a láthatatlan*, 154.

³⁰ Sartre: *Az undor*, 217.

³¹ Uo., 219.

³² Uo., 228.

mégpedig lanyhán, nem valami nagy buzgalommal; a nedvek lassan keringtek ereikben, csöppet sem szívesen, a gyökerek bágyadtan mélyedtek a földbe. [...] Minden, ami létezik, ok nélkül születik, gyengeségből él tovább, és véletlenül hal meg.³³

Roquentin a regényben a pszichotikus betegekéhez hasonló eltávolodást él meg a világtól, *derealizációt*, olykor *deperszonalizációt*, noha kevésbé szélsőséges formában, mint a valódi pszichotikusok. Két nappal a parkban történő reveláció után, és egy nappal azelőtt, hogy elutazna Bouville-ből, a kisvárosból, ahol a regény játszódik, Antoine felmegy a város fölé magasodó hegyre, és onnan szemléli a sétányon közlekedő ellenszenves és korlátolt embereket. Úgy érzi, naiv, reflektálatlan otthonosságuk, biztonságérzetük bármelyik pillanatban szertefoszolhat. Roquentin horrorisztikus fantáziákba merül. Ekkor már nem egyszerűen az Undortól szenved, hanem hajszál választja el attól, hogy ténylegesen pszichotikus hallucinációkba hulljon:

[...] én látom a Természetet, én látom... Tudom, hogy engedelmessége lustaság csak, tudom, hogy nem ismer törvényt: ezt a lustaságot tartják az emberek állandóságának. (Kiemelés az eredetiben.)

[...]

És ha történe valami? Ha egyszerre csak elkezdené lüktetni? [...] Márpedig ez bármikor megtörténhet – például most, azonnal: az előjelek már itt is vannak. Például egy családapa, amint nyugodtan sétál, azt fogja látni, hogy vörös rongy közeledik felé, mintha a szél kergetné. És amikor a rongy egészen közel ér hozzá, látni fogja, hogy rothadt húsdarab az, porlepte húsdarab, amely csúszva-mászva, szökdelve vonszolja magát, elkínzott húsdarab, amely a járda menti folyókában hempereg, és görcsösen vért fröcsköl maga köré. Vagy egy anya megnézi majd gyermekének arcát, és megkérdi: »Mi van az arcodon? Pattanás?« – és látni fogja, hogy a gyerek arca kissé felpuffed, megrepedezik, széthasad, s a nyílás mélyén egy szem jelenik meg, egy harmadik, vidáman kacagó szem. [...] És egy másik észre fogja venni, hogy valami kaparássza a szájpadrólását. És odalép a tükör elé, kinyitja száját: nyelve óriási, eleven százlábúvá változott, ott táncol és ugrál a szájában, és dörzsöli szájpadrólását. Ki akarja köpni, de a százlábú része a testének, két kézzel kell kitépnie.³⁴

Az *undorban* rögzített lelki állapot kétszeresen is sajátos módon inspirálódott. Sartre egy hallucinogén szert vett igénybe a regény írásának kezdetén, majd erre a szerre patológiásan reagált. A meszkalin egy pszichotikus epizódot váltott

³³ Uo.

³⁴ Uo., 269.

ki belőle. Mint sok más művész, Sartre is egyéni nyavalyáiból hozott létre *Az undorban* a kreativitás alkímiájával az egész kultúrára ható értékeket. *Az undor* szenvedéstörténete a modern életérzés részévé vált, megváltoztatta a háború utáni európai értelmiség közérzetét. Gyanakvóbbá tett bennünket a világgal szemben. Elveszítettük a létezésbe vetett bizalmunk egy részét.

IRODALOM

- BARNES, Hazel E.: *An Existentialist Ethics*. Chicago, The University of Chicago Press, 1978.
- BEAUVOIR, Simone: *The Prime of Life (La force de l'âge)*, New York, Harper & Row, 1976.
- CARBONARO, Theresa M. – BRADSTREET, Matthew P. – BARRETT, Frederick S. – MACLEAN, Katherine A. – JESSE, Robert – JOHNSON, Matthew W. – GRIFFITHS, Roland R.: Survey study of challenging experiences after ingesting psilocybin mushrooms: Acute and enduring positive and negative consequences, *Journal of Psychopharmacology*, Vol. 30, 2019/12, 1268–1278.
- DEMETROVICS Zsolt: Az LSD ma, in Albert Hofmann: *LSD. Bajkeverő csodagyerekeim. Egy „varázsszer” felfedezése*, ford. Bereczky Tamás, Budapest, Edge 2000 – Nemzeti Drogmegelőzési Intézet, 2003.
- GERASSI, John: *Talking with Sartre. Conversations and Debates*, New Haven, Yale University Press, 2009.
- HOFMANN, Albert: *LSD. Bajkeverő csodagyerekeim. Egy „varázsszer” felfedezése*, ford. Bereczky Tamás, Budapest, Edge 2000 – Nemzeti Drogmegelőzési Intézet, 2003.
- HUSSERL, Edmund: *Az európai tudományok válsága I-II.*, ford. Berényi Gábor – Mezei Balázs – Egyedi András – Ullmann Tamás, Budapest, Atlantisz, 1998.
- LEARY, Timothy: *Az ekstázis politikája: drog, tudat, vallás*, ford. Békési József, Budapest, Edge 2000 – Nemzeti Drogmegelőzési Intézet, 2003.
- MARTINOTTI, Giovanni – CINOSI, Eduardo – SANTACROCE, Rita – PAPANTI, Duccio – PASQUINI, Anna – MANCINI, Valerio – VEROCCIO, Maria Cristina et al.: Substance-related psychopathology and aggressiveness in a nightlife holiday resort: Results from a pilot study in a psychiatric inpatient unit in Ibiza, *Human Psychopharmacology: Clinical and Experimental*, Vol. 32, 2017/3, e2586.
- MERLEAU-PONTY, Maurice: *A látható és a láthatatlan*, ford. Farkas Henrik – Szabó Zsigmond, Budapest, L'Harmattan – SZTE Filozófiai Tanszék, 2006.
- ONA, Genís: Inside bad trips: Exploring extra-pharmacological factors, *Journal of Psychedelic Studies*, 2018, 2 (1), 53–60.
- PERÄLÄ, Jonna – SUVISAARI, Jaana – SAARNI, Samuli I. et al.: Lifetime Prevalence of Psychotic and Bipolar I Disorders in a General Population, *Arch Gen Psychiatry*, 2007, 64 (1): 19–28. doi:10.1001/archpsyc.64.1.19

SARTRE, Jean-Paul: *A szavak*, ford. Justus Pál, Budapest, Európa, 1964.

SARTRE, Jean-Paul: *Az undor*, ford. Réz Pál, Budapest, Magvető, 1968.

SARTRE, Jean-Paul: *Drámák II.*, Budapest, Európa, 1975.

SARTRE, Jean-Paul: *L'Imaginaire: Psychologie phénoménologique de l'imagination*, Paris, Gallimard, 1940.

SARTRE, Jean-Paul: *Sartre by Himself (Sartre par lui-meme)*, New York, Urizen Books, 1978.

SARTRE, Jean-Paul: *The Imaginary – A Phenomenological Psychology of the Imagination*. (First published 1940 in French as *L'imaginaire* by Éditions Gallimard), trans. Jonathan Webber, London, Routledge, 2004.

SONTAG, Susan: *Against Interpretation*, New York, Dell, 1981.

VERSLUIS, Arthur: *American Gurus. From Transcendentalism to New Age Religion*, Oxford University Press, 2014.

AZ IGAZSÁGOS IGAZSÁGTÉTEL NYOMÁBAN

FERENCZI ANDREA

Megvalósítható-e, s ha igen, miképpen, hogy az ellentétes érdekekkel, ellentmondó felfogással, eltérő értékrenddel, kultúrával, bőrszínnel, vallással rendelkező emberek ahelyett, hogy az ellenségesség és az erőszak mind hevesebb körforgásába sodródnának, fenntartsák közös kötelekeiket és megerősítsék kapcsolatukat? Ellenállhatunk-e a kölcsönös kirekesztés örvényének? Hogyan azonosíthatjuk az igazságot és az igazságtételt? Hogyan juthatunk olyan én birtokába, mely nem háritja el az őszinte választ, amikor az erre irányuló kérdéssel szembesül? Ezek a kérdések egyrészt önazonosságunk lényegét érintik. Másrészt mind a kultúrák és a közösségek, mind pedig az egyéni, személyes életvitel szintjén egyre hangsúlyosabban és sürgetőbben, mintegy létszükségletként jelentkezik a bezártság és önmagába zárultság helyett a mással, a másokkal szembeni nyitottság, az uralom helyett a partnerség, az egyoldalú önérvényesítés helyett az együttműködés, a hatalmi beszédmódok helyett a dialógusra való áttérés igénye.

Annyi történet van, ahányan elmondják
– és mind érvényes.
Fodor Ákos: Igazság

„De vajon egy csetniket átölelnél-e?” – tette fel a kérdést Jürgen Moltmann¹ 1993 telén Miroslav Volfnak, a Yale Egyetem eszéki származású teológiai professzorának, miután az befejezte előadását. Akkor a hírhedt csetnikiek már hónapok óta dúlták szülőhazáját, embereket zártak koncentrációs táborokba, nőket erőszakoltak meg, templomokat gyújtottak föl és városokat romboltak porig. Volf éppen azt magyarázta hallgatóságának, hogy ellenségeinket szintúgy át kell ölelnünk, ahogyan Isten Krisztusban átölelt minket. De átölelhet-e egy csetniket, az úgymond teljességgel más embert, a gonosz másikat? Mivel igazolhatná

¹ A 20. század második felének egyik legjelentősebb német protestáns teológusa. Úgynevezett „reménység teológiája” világhírnevet szerzett számára. 1967–1994 között a Tübingeni Egyetem professzora.

ölelését? Miből meríthetne hozzá erőt? Hogyan hatna ez a tett emberi önazonosságára és horvát identitására? – tépelődött a konfrontatív kérdés után. Saját bevallása szerint egy ideig csak hallgatott, noha tudta, mit fog mondani. „Nem, nem ölelném meg...”²

„Nincs választás” – fogalmazott az a férfi, aki 1992-ben, még a boszniai háború kitörése előtt elhagyta Szarajevót, és belépett a szerb hadseregbe, barátjának, akinek otthonát megsemmisítette a várost ostromló szerb tüzérség egyik aknája. Úgy értette: „vagy a miénk lesz a város, vagy az övék; vagy mi pusztítjuk el őket, vagy ők pusztítanak el minket; nincs más választás”.³ Vajon igaza van-e a szarajevói férfinak, hogy nincs választásunk? Habár az is *választás*, amikor mi akarunk legyőzni másokat, hogy ne minket győzzenek le; amikor mi kívánunk megsemmisíteni másokat, hogy ne minket semmisítsenek meg; amikor mi resztyünk ki, hogy ne minket rekesszenek ki.

Vajon megvalósítható-e, s ha igen, miképpen, hogy az ellentétes érdekekkel, egymásnak ellentmondó felfogással, eltérő értékrenddel, kultúrával, bőrszínnel, vallással rendelkező emberek ahelyett, hogy az ellenségesség és az erőszak mind hevesebb körforgásába sodródának, fenntartsák közös kötelékeiket, s talán megerősítsék kapcsolatukat? Ha úgy tetszik, leszálljanak a *fájdalom mozgólépcsőjéről*, amely a szemben álló feleket mindaddig odarögzíti, amíg ugyanakkora fájdalmat akarnak okozni a másoknak, mint amekkorát maguk is elszenvedtek.⁴ Van-e lehetőség ellenállni a kölcsönös kirekesztés örvényének? Létezik-e igazságos igazságtétel? Egyáltalán, hogyan azonosíthatjuk az „igazságot”, és miben ölt testet az „igazságtétel”? Konfliktusainkban egyetértésre juthatunk-e az igazság vonatkozásában?

Ezeket a kérdéseket – melyek önazonosságunk lényegét érintik – Roman Polanski, *A halál és a lányka* című, 1994-ben készült filmjének segítségével kísérlem meg végiggondolni. Polanski lélektani drámája ugyanis a bosszú és a jog határait feszegeti, ugyanakkor megrázó és tanulságos történet hatalomról, lelki és fizikai erőszakról, illetve a sokszor ezek árnyékában egymásnak feszülő igazságról és emberségről. Ha úgy tetszik, az emberi gyarlóság, gyengeség, bosszúvágy, megtorlás, bűnbánat és megbocsátás keresztmetszete.

² Miroslav Volf: *Ölelés és kirekesztés. Teológiai vizsgálódás az azonosság, a másság és a kiengesztelés tárgykörében*, ford. Pásztor Péter, Budapest, Harmat, 2001, 11.

³ Vukovič, 1993, idézi Volf: *Ölelés és kirekesztés*, 111.

⁴ Lewis B. Smedes: *Bocsáss meg és felejts!*, ford. Havas Krisztina, Budapest, Park, 2015, 115.

ZÁRT TÁRGYALÁS

Polanski ebben a filmjében a chilei emigráns, Ariel Dorfman kamaradarabját vitte vászonra. Egy fiktív dél-amerikai országban egykor a demokratizálódásért küzdő házaspár találkozik a diktatúra idején velük szemben álló vallatósizttel. Paolina Escobar (Sigourney Weaver) és jogász férje Gerardo (Stuart Wilson) egy magányos tengerparti házban él. Az asszony vacsorára várja haza férjét. A rádió éppen hírül adja, hogy bizottság alakult a katonai rezsim uralma alatt 1975 és 1980 között elkövetett kínzások és gyilkosságok kivizsgálására, és Senor Escobar elvállalta a bizottság irányítását. Nemsokára egy idegen autó érkezik a házhoz, Paolina elsötétíti a lakást és fegyvert ragad. Kiderül, hogy csak a férjét hozza haza egy autós, mivel az defektet kapott az országúton. A házaspár heves szóváltásba keveredik a kinevezés miatt: a feleség sérelmezi, hogy férje nem vitatta meg vele a bizottsággal kapcsolatos szándékait. Éjfél körül az autós visszatér hozzájuk egy pótkerékkel. Gerardo felesége tiltakozása ellenére behívja a férfit egy pohár italra. Paolina összehajtogatja a holmiját, és elviszi az idegen jótevő, dr. Miranda (Ben Kingsley) autóját. A két férfi részegre issza magát és nyugovóra tér. Az asszony dr. Miranda autójában talál egy kazettát Schubert egyik vonósnégyesével. A kazettát zsebre teszi, majd az autót a szakadékba löki, és visszatér a házhoz. Miranda megérzi a nő jelenlétét és felébred, mire az leüti, és egy székhez köti az eszméletlen vendéget. Dialógusukból csakhamar fény derül arra, hogy a nő a férfi hangja, nevetése, jellegzetes beszédfordulatai alapján felismerte benne azt, aki tizenöt évvel korábban a diktatúra börtönében többször erőszakot követett el ellene. Miranda hevesen tagad, közben felébred Gerardo is, és megpróbálja kiszabadítani a férfit. Paolina ráveszi férjét, hogy legyen Miranda védőügyvédje. Ha az orvos vallomást tesz szörnyű tettéről, elengedi, ellenkező esetben viszont végez vele. A lakatlan félszigeten álló ház, a tomboló vihar, az áramszünet és a süket telefon díszletei között a civilizációtól átmenetileg elvágva érkezik el az ítélet éjszakája. Három ember: a hóhér, az áldozat, a bíró – vagyis a vádlott, az ügyész és az ügyvéd. Éppen elegendő vannak egy zárt tárgyaláshoz.

Gerardo ráveszi Mirandát, hogy tegyen tanúvallomást. A férfi egy videokamerába kényszer hatására beismeri tettét, és felolvassa azokat a sorokat, amelyeket Gerardo diktált le neki a felesége által elmesélt történet alapján. Paulinát egykor azért tartóztatták le és kínozták meg a katonák, hogy elárulja nekik a titokban terjesztett független ifjúsági lap főszerkesztőjének – vagyis Gerardonak – a nevét. A kínzást a doktor felügyelte, majd a vallatások után bekötötte a nő szemét, és tizenégyeszer megerőszakolta. Minden alkalommal Schubert *A halál és a lányka* című vonósnégyesének muzsikájára. Paolina azóta retteg Schubert zenéjétől és az idegenekkel való érintkezéstől. A feleség nincs megelégedve a vallomással,

és férjét teszi felelőssé a doktor önigazolásáért. Hajnalban a szakadék szélére viszi Mirandát, aki ott és akkor vallani kezd. A nő ezt követően eloldozza a férfit, és magára hagyja.

IGAZSÁGKERESÉS ÉS ELÉGTÉTEL

Ben Kingsley-nek szinte az arcára vannak írva a film alapkérdései: szabad-e, érdemes-e és lehet-e bosszút állni a megaláztatásokért és a kínzásokért? Egyáltalán: ő-e a keresett vétkes, létezik-e igazságos megoldás?

Az igazságosság szellemét az „add meg mindenkinek, ami neki jár” ősi elve fejezi ki a legjobban. De vajon mi az, ami kinek-kinek jár? Hogyan lehet ezt megállapítani? Igazságosnak lenni nem más, mint *pártatlannak* lenni, vallja a ma uralkodó igazságosság-felfogás. Igazságosan eljárni, mondja ugyanaz az igazságosság-felfogás, azt jelenti, hogy kilépve az adott viszonyból, csupán egyetlen érdeket, az igazságos ítélet érdekét szem előtt tartva – mint bíró – alkalmazzuk az igazságosság szabályát. Ha ez megtörténik, mindenki megkapja azt, ami neki jár, azaz érvényre jut az igazságosság.⁵

Más felfogás szerint az igazságosságnak egyetlen sémája sem képes teljességgel eleget tenni mindazon változó tényezőknek, melyeket az ember szabadsága vezetett be a történelembe. Képtelenség meghatározni, hogy mivel tartozom embertársamnak, mivel mindaz, ami ő most, nem merítheti ki azt, ami még lehet.⁶ Az igazság adekvát térképének, nemcsak „egy az egyben kell megfelelnie a területnek, melyet ábrázol, hanem a területen tapasztalható legcsekélyebb mozgáshoz is igazodnia kell”.⁷

Paolina kezdetben azt reméli, ha ugyanolyan bánásmódban részesíti egykori kínzóját, mint amit korábban ő elszenvedett, megnyugvást nyer. Csakhamar azonban arra a felismerésre jut: „Tudom, hogy nevetséges, mert semmilyen bosszú nem nyújthat elégtételt.” Aki gyűlöl, soha nem szabad elhatározásból cselekszik, hanem kényszerből. Önként mond le szabadságáról, és engedi, hogy magával rántsza az, akitől a sérelmet elszenvedte. Élvezni sem tudja szabadon, amit tesz, hanem muszáj neki.⁸ Másrészt a bosszú során az a vágy fűt bennünket, hogy ugyanakkora fájdalmat okozzunk a másiknak, mint amekkorát ő okozott nekünk. A bosszú azonban soha nem kapja meg, amit akar, a számlát soha nem

⁵ Volf: *Ölelés és kirekesztés*, 219–224.

⁶ Reinhold Niebuhr: *Christian Faith and Natural Law*, in D. B. Robertson (eds.): *Love and Justice: Selection from the Shorter Writings of Reinhold Niebuhr*, Cleveland, The World Publishing Company, 1967, 46–54.

⁷ John D. Caputo: *Against Ethics: Contributions to a Poetics of Obligation with Constant Reference to Deconstruction*, Bloomington, Indiana University Press, 1993.

⁸ Kornis Mihály: *Lehetőségek könyve*, Budapest, Kalligram, 2007, 204.

lehet kiegyenlíteni, soha nem hozza el az igazság napját. A láncreakció, amelyet bosszúszomjas tettek indítanak el, megy tovább a maga útján, s a fájdalom mozgólépcsőjéhez kötözi mind az elkövetőt, mind az áldozatot. S mindaddig, ameddig a számla kiegyenlítését követelik, a mozgólépcső nem áll meg, és senkit nem enged leszállni. A megtorlás és a bosszú csakis a gonoszt konzerválja.⁹

De mondhatja-e magát bárki ártatlannak ezen a mozgólépcsőn? Az elkövetők bűnösségét – noha tetteikért ritkán vállalják a felelősséget, s vétküket váltig tagadják – senki nem vitatja. Ugyanakkor az áldozatok vajon ártatlanok maradhatnak-e? Ha az elszenvedett sérelemben nem is vétkesek, vajon a konfliktusba egyre jobban belebonyolódva, megőrizhetik-e ártatlanságukat? Létezik-e az erőszak világában az ártatlanság pozíciója?¹⁰ Ahogy az elégtétel vágya az áldozat pszichéjét mindjobban behálózza, támadó-védekező reakciók formájában őt magát cselekvésre indítja, nemcsak ártatlanságától fosztja meg, hanem az erőszaktevővel is összefonja.

Nehezünkre esik elfogadni olyan radikális kijelentéseket, mint hogy: „Egyszerűen szólva nincsenek ártatlanok.”¹¹ Az is bánthatja tisztességtudatunkat, amit Nietzsche fogalmaz meg *Az erkölcs genealógiájához* írt vitairatában a „szenveddőkről”: „Az önmegvetés e talaján, eme voltaképp mocsaras talajon nő minden gyom, minden mérges növény – és oly kicsiny, oly rejtőzködő, oly alattomos, oly negédes mindannyi! ... És mennyit hazudoznak azért, hogy a gyűlöletet ne gyűlöletként ismerjék be!”¹² Jung közvetlenül a második világháborút követően írt, „A katasztrófa után” című tanulmányában így fogalmaz: „Tagadhatatlan tény, hogy a mások aljassága tulajdon aljasságunkká válik, mert gonoszságot szít a szívünkben.”¹³ Az ártatlanság megkérdőjelezésével természetesen nem arra utalnak, hogy az áldozatok lennének a hibásak áldozattá válásukért. Sokkal inkább arra irányítják a figyelmet, hogy a gonoszság gyakorlása folyamatosan újratermeli az ártatlanság nélküli világot. A gonosz gonoszt szül, s a gonosztevők önnön képükre formálják áldozataikat. Az ellenfelek a harc során mind jobban hasonlítanak egymásra.¹⁴ Míg távolról nézve a világ szépen megoszlik bűnös elkövetőkre és ártatlan áldozatokra, egészen közelről – az egymást szító gyűlölet, ke-

⁹ Lewis B. Smedes: *Bocsáss meg és felejts!*, 115.

¹⁰ Volf: *Ölelés és kirekesztés*.

¹¹ Marjorie Hewitt Suchocki: *The Fall to Violence. Original Sin in Relational Theology*, New York, Continuum, 1995.

¹² Friedrich Nietzsche: *Az erkölcs genealógiájához*, in *Friedrich Nietzsche válogatott írásai*, ford. Szabó Ede, Budapest, Gondolat, 1984, 337–361.

¹³ Carl Gustav Jung: *After the Catastrophe*, in Herbert Read – Michael Fordham – Gerhard Adler (eds.): *Collected Works of C. G. Jung*, New York, Pantheon, 1964, 194–217.

¹⁴ Arno Gruen: *A normalitás tébolya*, ford. Balázs István, Budapest, Magyar Könyvklub, 2003.

gyetlenség, bosszú, őszintétlenségek és játszmák útvesztőjében – egyre inkább elmosódik a határvonal közöttük.¹⁵

Mindazok, akik nem jutnak túl saját tapasztalataik szubjektív felfogásán, azoknál az objektív érvényű igazságkeresés könnyen és egyszerűen átcsúszhat szubjektív *elégtétel-keresésbe*. Ez pedig egy olyan lelkiállapotot eredményez, amelyben az elszenvedett bántalom rögződik, és minden magatartás háttérben meghúzódo mozgatójává válik. A mások bántalmaitól és a mások igazságától izolálódik, másokkal szemben kiváltságként és jogcímként lép fel, s az elégtétel fontosabbá válik az igazságnál. Akik a személyes sérelmek valamilyen zárt rendszerében élnek, a mások sérelmeit sem objektív mennyiségükben és objektív jelentőségükben veszik számításba, hanem csupán annyiban, amennyiben azok saját sérelmüket igazolják és erősítik, vagy zavarják és gyengítik.¹⁶ A modern lélektanban az emberi magatartások jelentős százalékaról mutatták ki, hogy elszenvedett bántalmak kompenzálására szolgálnak. Nemcsak bántó és támadó megnyilvánulások tartoznak ide, hanem a feltűnéskereséstől a túlzott érzékenységig és nárcizmusig nagyon sokféle kompenzáló magatartás. A „nincs választás” világában az emberek magatartását korábbi sérelmeik határozzák meg, de ez nem az a világ, ahol élünk, hanem az a világ, amelyben az elkövetők szeretnék, hogy éljünk. Ez ugyanis feloldozza őket bármely korábbi és elkövetkező erőszakos cselekedetük alól, ugyanakkor lehetővé teszi tetteik erkölcsi jelentőségének újraértelmezését is.

AZ ÉNTŐL A MÁSIKHOZ VEZETŐ ÚT

Az emberek közötti igazságkeresés folyamatának egyik útját az éntől a másikhoz vezető, majd az onnan visszakanyarodó mozgásban ragadhatjuk meg, melynek az elméletalkotók más-más nevet adtak. Hannah Arendt a „bővített gondolkodás” módszeréről beszél.¹⁷ Ez a működésmód akkor jellemző ránk, amikor engedjük, hogy a velünk konfliktusban állók hangja visszhangra találjon bennünk. Amikor hagyjuk, hogy saját szemszögéből láttassa magát és minket is, s ezt a perspektívát figyelembe véve készek vagyunk változtatni saját szemszögünkön. Arendt megjegyzi, hogy a bővített gondolkodásra való nyitottság és készség még nem garantálja az egymással vetélkedő igazságok konszenzusát, sőt, az is előfordulhat,

¹⁵ Ferenczi Andrea: *A konfliktus, ami összeköt. A mediáció mint a bizalomépítés eszköze*, Doktori disszertáció, kézirat, 2010.

¹⁶ Bibó István: *Válogatott tanulmányok, 1945–1949*, Budapest, Magvető, 1986, 699–700.

¹⁷ Hannah Arendt: *Between Past and Future. Eight Exercises in Political Thought*, New York, Viking, 1968.

hogy el kell utasítanunk a *másik* szempontjait, ám ennek ellenére törekednünk kell a *másik* szemszögéből is megvizsgálni a dolgokat.

Seyla Banhabib a „távlatok megfordítását” szorgalmazza.¹⁸ Azon készséget, hogy nyitottak vagyunk másokat meghallgatni, amint a maguk nevében beszélnek, s hajlandók vagyunk a *másik* szempontjából érvelni. Ezáltal megérthetünk valamit, ami korábban elkerülte a figyelmünket, mert a találkozás során helyet teremtettünk magunkban a *másik* szemszögének, de annak is, amit korábban elnémitottunk, elnyomtunk vagy elfojtottunk. Benhabib tehát azzal egészíti ki Arendtet, hogy nemcsak eltanulunk valamit a másiktól, hanem párhuzamosan saját hagyományunkat is új szemszögéből figyelhetjük meg. Alapvető meggyőződéseink új jelentőségre tehetnek szert, tulajdon álláspontunk és perspektívánk új megvilágításba kerülhet.

Miroslav Volf szerint a „kettős szemlélet” gyakorlása a feltétele annak, hogy konfliktushelyzetben az igazság kérdésében egyetértésre jussunk. Azaz az ént és a *másikat*, mint két kultúrát, saját és közös történetüket megkíséreljük az „innen” és az „onnan” perspektívájából nézni. Az „innenső” szemlélettel kevesebb bajunk van, hiszen mindenekelőtt saját szemszögünk, értékítéletünk, meggyőződéseink és érdekeink mozgatnak mindannyiunkat.¹⁹ Ami a nehézséget jelenti, hogy „onnan”, a *másik* szemével lássunk. Volf négy lépésben határozza meg az éntől a *másik*hoz vezető, majd onnan visszavezető mozgást, mely megnyithatja az „onnan” perspektíváját.²⁰

(1) Amikor *kilépünk önmagunkból*, megvizsgáljuk, amit a másokkal kapcsolatos nyilvánvaló igazságnak gondolunk, s elfogadjuk, hogy ezek az igazságok lehetnek előítéletek, fakadhatnak félelmeinkből, uralkodó és kirekesztő hajlamainkból. Felülvizsgáljuk énképünket, s hajlandók vagyunk föltárni öncsalásunk megannyi rétegét, s önmagunkról szóló történeteinket készek vagyunk újraszerkeszteni. Az önmagunkból való kilépés a magunktól egy pillanatra való eltávolodást jelenti, mely együtt jár azzal – jegyzi meg Volf –, hogy felkészülünk valamiféle meglepetésre. Nem kétséges, hogy ez a lépésünk – mindannyian átéltük már – tartogathat számunkra váratlan felismeréseket. (2) Amikor *belépünk a másik világába*, olyan közel férközünk hozzá, amilyen közel ő van saját magához. Mint ahogy Geertz felveti az antropológus munkájával kapcsolatban: belső lelki megfelelésbe kerülünk vele, belebújunk a másik bőrébe.²¹ Ez akár olyan empátiás megnyilvánulásnak is felfogható,

¹⁸ Seyla Benhabib: *Situating the Self. Gender, Community and Postmodernism in Contemporary Ethics*, New York, Routledge, 1992.

¹⁹ Volf: *Ölelés és kirekesztés*.

²⁰ Uo.

²¹ Clifford Geertz: *From the Native's Point of View: On the Nature of Anthropological Understanding*, in *Local Knowledge. Further Essays in Interpretative Anthropology*, New York, Basic Books, 1983, 55–70.

amelyről Adler azt írja, hogy látni a másik szemével, hallani a fülével, és érezni annak szíve szerint.²² Buda pedig úgy fogalmaz, hogy a szokásosnál mélyebb megértés ember és ember között.²³ Figyelünk arra, hogy mások milyenek ismerik magukat és minket; törekszünk megérteni, hogy miért gondolják olyan hihetőnek az önmagukról, rólunk és közös történetünkről alkotott képüket, annak ellenére, hogy az esetleg akár sértő is lehet számunkra. (3) Amikor *bevisszük a másikat saját világunkba*, lehetővé tesszük, hogy az ő szemlélete a miénk mellé kerülhessen, s a kettőt szembeállítjuk és összevetjük. (4) Majd ezt *az eljárást többször megismételjük*.²⁴

Ennek a „kettős szemléletnek” az alkalmazásával nyílhat esélye az énnak arra, hogy helyesen ítélje meg a *másikat*, annak magatartását, ugyanakkor saját magát és cselekedeteit is. A másik távlatának beengedésével juthat birtokába „valami többnek” önmagáról. Még akkor is, ha Volf szerint a „magunk és mások létét nem torzító közös nyelv, közös emberi megértés” korlátozott, tekintve, hogy mindig „innen” nézve látjuk, hogy a dolgok „innen” és „onnan” hogyan festenek.²⁵

A VÁLASZ MINT FELELŐSSÉGVÁLLALÁS

Paolina, noha már korábban megfogalmazza, csak fokozatosan ismeri fel, hogy elégtételt számára a vallomás, a másik őszinte válasza jelenthet a legsúlyosabb kérdésére: „Nem erőszakolt meg?” Ettől a választól nem kevesebbet, mint a létezés tehermentesítését reméli.²⁶ Vajon mi táplálhatja ezt a várakozást?

Laín Entralgo a személyes válasz két lényeges aspektusára mutat rá. Egyrészt, bizonyos bátorságot követel, azaz kockázattal jár, sebezhetővé tesz. Másrészt felelősséget hordoz magában. A válasz felelősségdimenzióját a szó eredetével világítja meg. Minden művelt nyelvben kölcsönös etimológiai és szemantikai összefüggés van a felelősség és a feletet között. Amikor a személy fizikailag és morálisan is összekapcsolódik tetteivel: vagyis az én nem kerüli meg, és nem hártja el a másik kérdését, amikor alkalmatlankodva szembesül vele. A latin *respondere*, „válaszolni” ige ugyanazt fejezi ki, mint a *spondere*, „kötelezi magát” vagy „megígér”. Maga a válasz tehát azt jelenti, hogy az ember elkötelezi magát vagy ígér. Ugyanakkor „felelősséget” is jelent: fizikai és morális elköteleződést annak részéről, aki ígér valamit, vagy kötelezi magát valamire. A válasszal a

²² Alfred Adler: *Superiority and Social Interests. A Collection of Later Writings*, Chicago, Northwestern University Press, 1964.

²³ Buda Béla: *Empátia*, Budapest, Urbis, 2006.

²⁴ Volf: *Ölelés és kirekesztés*, 252–256.

²⁵ Uo.

²⁶ Heidegger kifejezése: *Seinentlastung*.

másik mint személy jelenik meg számomra és fordítva. Válaszolni a másik jelenlétére egyrészt azt jelenti, hogy *előtte* válaszolok, ugyanakkor *neki* és *magamnak* is válaszolok. Előtte válaszolok, amitől én „mögötte vagyok” annak, amit a neki adott válaszban teszek vagy mondok. Nem torpanok meg a kérdés előtt, mert bizonyos mértékben válaszom határozza meg egzisztenciája későbbi alakulását.²⁷ Amikor döntök a csönd és a válasz között, és elhatározom, hogy őszintén válaszolok, ez etikai dimenzióba helyezi a találkozást. A másik jelenléte és kérése önmagam megértésére is kötelez: a találkozás alkalmával az ember önmagához is eljut. Ilyen módon érvényesülhet a találkozásnak az a jellegzetessége, amely során kölcsönösen létet adunk egymásnak.²⁸

A szakadék szélén az orvos egyszer csak vallani kezd *azokról* a napokról, és részletesen elmeséli akkori érzéseit és tetteit. Amikor befejezi, a férj a szakadék felé rántja a férfit, de kétségbeesetten felkiált, hogy nem képes megtenni... A nő csendben kioldozza a doktort, és otthagyja a tátongó mélység szélén.

IGAZSÁGOSSÁG ÉS SZERETET

A zárójelenetben mindkét család egy Schubert-koncerten ül. A doktor feleségével és két fiával az erkélyen. A földszinten helyet foglaló Paolinát nézi, majd a *d-moll* vonósnégyes egyik tételénél tekintetük találkozik.

A film azzal, hogy a bosszú, az elégtétel, az igazságkeresés és az elengedés metszéspontjába állítja a nézőt, egy félreérthetetlen tézist fogalmaz meg. Az ember erkölcsi állásfoglalását befolyásolni kívánó gondolatmenet csakis a valósághoz tartozó *minden* dolog kimondása és mérlegre tétele útján próbálkozhat azzal, hogy különböző és szemben álló embereket kicsalogasson abból a burokból, amelyet azok szenvedésből, sérelmekből, rossz lelkiismeretből, félrevezető tapasztalatokból és a valósággal való kapcsolat megszakításából vonnak maguk köré.

Az igazságosság ismerete – Volf metaforájával – az „ölelés drámáján” áll. Ám Volf nem a kemény igazsággal foglalkozó lány irgalomról, hanem az igazságosság mibenlétét alakító szeretetről beszél. Az „ölelés” ugyanis az az akarat, hogy másoknak adjuk magunkat, és „befogadjuk” őket, valamint azonosságunkat, nekik helyet készítve, kiigazítsuk. Az ölelés akarása megelőz minden másokról szóló „igazságot”, illetve mások „igazának” értékelését. Ez az akarat soha nem válogat, nem is változik, meghaladja a világ „jóra” és „rosszra” való erkölcsi fel-

²⁷ Pedro Laín Entralgo: A találkozás perszonális momentuma: válaszom a másikkal, *Pro Philosophia Füzetek*, 2001/2, Pro Scientia Humana Vesprimiensis Alapítvány, 27–43.

²⁸ Entralgo: *A találkozás*.

osztását.²⁹ Tehát, ha igazságtalanság nélküli igazságot akarunk, akkor a szeretetet kell akarnunk. A tökéletes igazságosság világa ugyanis nem más, mint a szeretet világa.

IRODALOM

- ADLER, Alfred: *Superiority and Social Interests: A Collection of Later Writings*, Chicago, Northwestern University Press, 1964.
- ARENDT, Hannah: *Between Past and Future: Eight Exercises in Political Thought*, New York, Viking, 1968.
- BENHABIB, Seyla: *Situating the Self: Gender, Community and Postmodernism in Contemporary ethics*, New York, Routledge, 1992.
- BIBÓ István: *Válogatott tanulmányok 1945–1949*, 2. köt., Budapest, Magvető, 1986, 699–700.
- BUDA Béla: *Empátia*, Budapest, Urbis, 2006.
- CAPUTO, John D.: *Against Ethics: Contributions to a Poetics of Obligation with Constant Reference to Deconstruction*, Bloomington, Indiana University Press, 1993.
- ENTRALGO, Pedro Laín: *A találkozás perszonális momentuma: válaszom a másikkak, Pro Philosophia Füzetek*, 2001/2, 27–43.
- FERENCZI Andrea: *A konfliktus, ami összeköt. A mediáció mint a bizalomépítés eszköze*, Doktori disszertáció, kézirat, 2010.
- GEERTZ, Clifford: *From the Native's Point of View: On the Nature of Anthropological Understanding*, in *Local Knowledge: Further Essays in Interpretative Anthropology*, New York, Basic Books, 1983, 55–70.
- GRUEN, Arno: *A normalitás tébolya*, Budapest, Magyar Könyvklub, 2003.
- JUNG, Carl Gustav: *After the Catastrophe*, in Herbert Read – Michael Fordham – Gerhard Adler (eds.): *Collected Works of C. G. Jung*, New York, Pantheon, 1964, 194–217.
- KORNIS Mihály: *Lehetőségek könyve*, Budapest, Kalligram, 2007, 204.
- NIEBUHR, Reinhold: *Christian Faith and Natural Law*, in Robertson, D. B. (eds.): *Love and Justice. Selection from the Shorter Writings of Reinhold Niebuhr*, Cleveland, The World Publishing Company, 1967, 46–54.
- NIETZSCHE, Friedrich: „Az erkölcs genealógiájához”, in *Friedrich Nietzsche válogatott írásai*, Budapest, Gondolat, 1984, 337–361.
- SMEDES, Lewis B.: *Bocsáss meg és felejts!*, Budapest, Park, 2015, 115.
- SUCHOCKI, Marjorie Hewitt: *The Fall to Violence: Original Sin in Relational Theology*, New York, Continuum, 1995.
- VOLF, Miroslav: *Ölelés és kirekesztés. Teológiai vizsgálódás az azonosság, a másság és a kiegészztelődés tárgykörében*, Budapest, Harmat, 2001, 11.

²⁹ Volf: *Ölelés és kirekesztés*.

OVERT AND COVERT ZERO DEGREE CODE-SWITCHING IN SÁNDOR PETŐFI'S *JÁNOS VITÉZ (JOHN THE VALIANT)* AND MARK TWAIN'S *A TRAMP ABROAD*

—◀▶—
JOHANNA DOMOKOS – MARIANNA DEGANUTTI

Even if we read between the lines, the material communication system of literature is based on the human language. Along the way of creating their literary works, the authors need to decide how to deal with the multi- and translanguaging of the fictional world, and how to cope with the languages they do and do not know. Tendentially, the narrators of these oral, written or digital literary works will relate their stories in the mother tongue of the narratorial addressees, who are mostly expected to be monolingual. However, the stories told often contain encounters with beings with different language proficiencies, who have very different cultural and linguistic backgrounds. Therefore, the main goal of this paper is to reflect on the applied monolingualisation techniques of multilingual literary situations, hereby called zero degree code-switching or ZCS, on the basis of two 19th century literary works.

Despite having traditionally paid more attention to openly expressed multilingual forms, some scholars have also explored the complexity of multilingual practices which are not manifestly stated in a work. “Latent multilingualism” as defined originally by Keller¹ and subsequently by Radaelli² and Blum-Barth³ is probably the most popular way to define these practices, which have also been named “homogenising convention” by Sternberg⁴, “signalization” or “evocation” by Mareš⁵ and “zero degree code-switching” by Domokos⁶. In common all these

¹ Gary Keller: The Literary Stratagems Available to the Bilingual Chicano Writer, in Jiménez Francisco (ed.): *The Identification and Analysis of Chicano Literature*, New York, Bilingual Press – Editorial Bilingüe, 1979, 263–316.

² Giulia Radaelli: *Literarische Mehrsprachigkeit: Sprachwechsel bei Elias Canetti und Ingeborg Bachmann*, Berlin, Akademie Verlag, 2011.

³ Natalia Blum-Barth: *Poetik der Mehrsprachigkeit. Theorie und Techniken des multilingualen Schreibens*, Heidelberg, Universitätsverlag Winter, 2021.

⁴ Meier Sternberg: Polylingualism as reality and translation as mimesis, *Poetics Today*, Vol. 2, No. 4, 1981, 221–239.

⁵ Petr Mareš: Fikce, konvence a realita: k vícejazyčnosti v uměleckých textech, *Slovo a slovesnost*, Vol. 61, No. 1, 2000, 47–53.

⁶ Johanna Domokos: *Endangered Literature: Essays on Translingualism, Interculturality, and Vulnerability*, Budapest, KRE–L'Harmattan, 2018; Johanna Domokos: Multilingualism in the Contemporary

approaches have the idea that languages could still be present in a text even when not immediately perceptible. In this paper we will use the so-called zero degree code-switching (hereafter ZCS), which can be defined as follows.

Literary works include scenes where the story de facto happens in another language, but the cinematic or literary narrator does not address this phenomenon, and the characters speak the language of the targeted audience. This zero degree code-switching, as we might call it, allows the writer to utilize language as a medium without any special reflection, so that the audience can better focus on the storyline. The advantage to use ZCS is related to the fact that it helps differentiating the different narratorial techniques of monolingualisation in a clearer way. ZCS can be used to identify the way hidden practices are embedded in a narrative – for instance, in a overt or covert way (if there is a reference in the text that the story involves another language or it is only obvious from the context), but also reflected (when the narrator or a character in the story makes detailed comments on the language embedded with ZCS). Moreover, the way ZCS happens depends on the mediation operated by various agencies located at three important communicative levels, namely (1) the level of non-fictional literary communication in which the creation and reception of the works happen, (2) the level of fictional mediation where the narrator carries out his narration and addresses the narratorial addressee, and (3) the level of the fictional world. Therefore, beside referring to the non-fictional multilingual literary background through the writers' language biography, as well as presenting the multilingual story of the works, central value will be given to the communicative levels applied to these works.

Two of the most crucial figures of Hungarian and American literatures from the 19th century, Sándor Petőfi (1823–1849) and Mark Twain (1835–1910) both wrote about traveling in the central and western parts of Europe but produced stylistically and thematically different works. Through the analysis of Petőfi's famous epic poem, *János vitéz* / *John the Valiant* (1844) (Example nr. 1), this paper exemplifies a high number of narratorial ZCS by monolingually mapping the interactions among highly various communication agencies, that is to say between humans (belonging to different ethnicities), animals, ghosts, fairy beings, plants and objects. Following Petőfi's work, Twain's *A Tramp Abroad* (1880) exemplifies the way German, a key language in his European journey, is expressed and mediated by a narrative which is also strongly characterized by ZCS (Example nr. 2). By exploring multilingualism in the 19th century, we also contribute to

Finnish Literature (Suomen kirjallisuus), in J. Domokos – J. Laakso (eds.): *Multilingualism and Multiculturalism in Finno-Ugric Literatures 2*, Wien, LIT Verlag, 2020, 39–60.

exploring a rich but still highly unexplored era which ‘remains a sort of “dark continent” of literary multilingualism scholarship’⁷.

EXAMPLE NR. 1: SÁNDOR PETŐFI’S *JÁNOS VITÉZ* / *JOHN THE VALIANT*

Sándor Petőfi, the internationally best-known 19th century Hungarian romantic poet, comes from a bilingual (Hungarian and Slovakian) background. His birth name Sándor Petrovics was changed to Sándor Petőfi in 1842 with the publication of the Hungarian poem *Hazám* [My Land]. He was 7 when he started taking Latin lessons and 10 years old when he started learning German. Documents prove that in 1835 (at the age of 12), he was already excellent at composing Latin verse forms, and in 1838 he authored a festive poem at the end of his school year (*Búcsúzás 1838-ik évben*, 54 hexameters, Petőfi’s earliest documented poem). From 1843 on when he turned 20 years old, he translated and published German, French and English authors in Hungarian, e.g. works by Charles du Bernard, Heine, Schiller and Shakespeare. He died a few years later, being just 26.

Already in his lifetime as a very popular poet, Petőfi introduced several new topics to Hungarian poetry, like family and conjugal poems, landscape poetry about the Hungarian Great Plain (“puszta”), or about world freedom. Just like Heine in German, Petőfi incorporated spoken Hungarian into his poetry, specifically the oral, folkloric tone.

It took him six days and six nights in November 1844 to compose his best known and widely translated Hungarian Odyssey, entitled *János Vitéz* (*John the Valiant*). The 370 quartains divided into 27 chapters are written in the rhythmic and rhyme pattern of Hungarian folksongs (accented versification, four beats of the halved twelve syllable lines with an *aabb* rhyme pattern).

The plot of *János Vitéz*

Kukoricza Jancsi (Johnny Grain-o’-Corn / Johnny) is found as an abandoned baby by *a farmer’s good hearted wife*⁸ in a corn field and raised as a shepherd. He is in love with the other orphan of the village, the girl Iluska (Nell/Nelly), who is

⁷ Olga Anokhina – Till Dembeck – Dirk Weissmann: *Mapping Multilingualism in 19th Century European Literatures / Le plurilinguisme dans les littératures européennes du XIXe siècle*, Wien, Lit Verlag, 1.

⁸ The quotations placed in italics in the text are from the English translation of the Hungarian epic by John Ridland, *John the Valiant*, 1999.

being raised by her *wicked stepmother*. Jancsi/Johnny and Iluska/Nelly hope to get married one day. However, not only does Jancsi's kind foster mother die too early, but once Jancsi's sheep wander away, the bad-tempered farmer stepfather, *a beast*, chases him away.

Wandering away, Jancsi first meets bandits, and soon after setting them and their home on fire, he joins the company of Hungarian hussars marching to France to fight the Turks, who invaded the country. Crossing heavily fictionalized countries such as Tartary (Mongolia), North Italy, Poland and even India, the hussars arrive just in time for the fight. The Hungarian hussars defeat the Turks, and Johnny manages to save the French princess from the capture of the Turkish Basha's son. The now happy French king offers him his daughter's hand and the royal throne. Johnny rejects the kingly offers, letting the king know about his love for Nelly; the king then gives him *an enormous sack full of gold*, and names him János vitéz (John the Valiant).

From now on referred to as János vitéz / John the Valiant, he travels back to Hungary by boat. Not only does he lose all of the gold in a heavy storm, but arriving home he finds out that Nelly has been worked to death by her evil stepmother. Standing at her grave, John plucks the single red rose growing, and puts it on his coat. In the 19th chapter John sets off again, this time on a series of increasingly more dangerous and differently multilingual adventures. In a dark forest, after helping out *the wagon of a potter stuck in mire*, John reaches the Land of the Giants. After toppling a giant border guard, he kills the king of the giants and has all the other giants pledge fealty to him. Later, he arrives in the Country of Darkness, which is ruled by evil witches. With his magic whistle John calls on his mighty giant vassals to help him wipe them out. As the last witch, Nelly's stepmother, met her end, the *Country of Darkness was freed from its doom*.

During his further wandering John is nearly killed by the ghosts of a graveyard where he spent the night, but a rooster crowing at dawn saves him. On the shore of the Óperenciás tenger (*The-Sea-That's-Beyond-The-Seven-Seas*, an uncrossable body of water in Hungarian folklore) a fisherman educates him about the endlessness of the sea. This makes John call a giant again. After two weeks of travelling on his shoulder John arrives at an island, which turns out to be the *Fairyland* itself (Tündérország). John must pass through fiercely guarded gates by slaughtering three bears, three lions and a huge dragonsnake. In this land of *springtime forever*, where happily paired fairly girls and boys *unacquainted with death live purely for joy*, John is however unable to feel happy without Nelly. Wanting to drown himself in the lake *in the middle of Fairyland* John sowed the rose first. At that miracle moment in the *Water of Life*, the rose turns into the live Nelly. Reunited, the two lovers are declared Queen and King of the Fairies. *And there in the exquisite Fairy clan's ring / In the*

*lap of Iluska, his Nell, his darling, // János vitéz, His Highness, to this very day //
Over glorious Fairyland holds a happy sway.*

Zero degree code-switching communication in *János Vitéz*

In Petőfi's lyrical epic poetry, not only do people of various kinds of ages, social levels and cultures meet, but giants, fairies, animals, plants, inanimate objects, and even forces of nature act as actors which assume speech and other powers of humankind. How are all these cross-cultural, cross-species, cross-worldly and transcendental communications related in the epic?

The poem is written on the model of folk tales, not only because of its folkloric figures and fictional actions, but also the way folkloric communication was brought back. The third-person, omniscient narrator of this epic is the all-knowing, all-seeing and all-understanding polyglot narrator type that relates the story monolingually without any language barrier, without any reflection on language challenges or the necessary translations involved. The communicating agencies' multilingual scenes always address the other in the bilaterally fully proficient verbal medium, therefore the intrinsic code-switching is presented only monolingually. In every case the switching of communication codes is not indexed by the narrator in any way, thus this so-called *covert zero degree code-switching* becomes the main method of building up the dialogic field.

Regarding the different lingual codes between which the switch logically needs to happen, the communication situations of the epic poem can be classified as bilingual or multilingual zero degree code-switching. These categories are prevalent zero degree code-switching techniques in Hungarian oral literature, the aesthetic source which also inspired Petőfi, therefore we name this technique folkloric zero degree code-switching. Considering 19th century literary developments in general (thus not only in Hungarian literature), the national romantic concept of documenting oral literature and establishing the literary language have gone hand in hand.

The folkloric ZCS in *János Vitéz*

Beside ZCS in a conversation (see Group I in Table nr. 1) carried out between human agents (type A), or other sentient beings (see type B in Table nr. 2) as well as using further non-verbal languages /codes (see type C in Table nr. 3), Petőfi's epic poem uses the technique of ZCS in relating a story within the main story

(see Group II in Table nr. 4). Each of the four major types of ZCS is exemplified below. Because of the different rendering of communication verbs and lingual epithets of the Hungarian original by the excellent literary translation of John Ridland, in some cases a word-to-word translation of relevant parts is inserted in the translation in square brackets. Also, the subtypes placed in parenthesis in the table below do not appear concretely in this epic, however they are often used in folkloric texts. Therefore, these examples were also included. The numerical references indicate the numbers of the chapter and the strophe where ZCS can be found.

Although Table nr. 1 does not include all the instances when a type A ZCS manifests in the text, it still points out that the most interethnic communication of the epic happens between Hungarian and French figures.

Table nr. 1

<p>Group I: Interlingual ZSC in a conversation (Type A)</p> <p>1. Communication between human agencies of different ethnicities Hungarian → French 11/6–7, 12/4–5, 12/25, 13/13 French → Hungarian 11/5, 11/8, 12/23, 13/11, 15/2, 15/4–5, 15/7 Turkish → Hungarian 12/20 Hungarian → Turkish 12/13, 12/18, 12/21 Tatar → Hungarian 8/2 Saracen → Tatar 8/5,5–6 Tatar → Saracen 8/7 Saracen → Hungarian 8/4</p> <p>2. Communication in unspecified linguistic codes Galliers' language → Hungarian 16/6 Hungarian → Fischer's language 23/6, 23/9 Fischer's language → Hungarian 23/7–8</p> <p>3. Communication with language codes of humans addressing their emotional realities Human → His/her sorrow 19/3–4</p>
--

The short quote below is an example of a greeting situation between the Tartar chief and the Hungarian hussars, related all in Hungarian. At a further point it will definitely be necessary to address code-switching techniques of the translation process, however this is not the time.

Kutyafejú tatár népek fejedelme
 A magyar sereget ekkép *idvezelte*:
 „Hogy mikép mertek ti szembeszállni vélünk?
 Tudjátok-e, hogy mi emberhússal élünk?”

The dog-headed Tartars' commander-in chief
 Barked out to [greeted] the Magyars his challenge in brief:
 "Do you think you can stand against us and survive?
 Don't you know that it's man-flesh on which we thrive?"

The following table categorizes the conversations between humans and non-human sentient beings. It also points out that the non-human agents communicating with the humans the most often are the giants.

Table nr. 2

Group I: ZCS between various sentient beings (not only humans) (Type B)
1. Humans and fairy tale agents Human → Giants 19/16, 20/21,75–22, 20/24, 25, 20/29–30, 21/12, 21/17, 20/18, 23/10, 24/2–5 Giants → Humans 20/10, 20/23, 20/27–28, 20/31, 23/11, 24/2–5 Fairies → Humans 27/2 (Humans → Fairies) (Humans → Ghosts) Ghosts → Humans 22/10
2. Humans and animals (Human → Animal) (Animal → Human)
3. Different animals (Animal → Animal)
4. Ghosts and animals Rooster → Ghosts 22/9
5. Humans and plants Human → Rose 27/6
6. Humans and God Human → God 17/8

In order to exemplify Type B ZCS of the first group, we chose the lines where the auditive signal of an animal makes the ghost understand that the end of the night has come. The short quote below refers to the spooky situation in the graveyard, where the sleeping John was nearly killed by the ghosts, but the early morning cock's crow scared them off.

..., de a kakas *szólal*,
S a kísértet mind eltűnt a *kakasszóval*.

... but then the cock crows [speaks up] ,
At which ghosts all vanish, as everyone knows [disappear with the words of the cocks].

Hereby it also becomes obvious that the narrator is deeply involved in observing how optimally the content of the message is coded and decoded, but never pays attention to the form of the message itself. However, the aesthetic sensitivity of form is transposed to the level of stylistics, and one finds abundant word plays similar to the quote above: *kakas szólal* (the rooster speaks up/ 'words') and *kakasszóval* (with the words of the rooster).

The last subcategory of conversational ZCS contains other semiotic codes than those of the sentient beings given back also without any reflection on the translation necessarily involved.

Table nr. 3

Group I: ZCS between diverse semiotic codes (Type C)
1. Communication between objects and humans wagon → Human 19/7
2. Communication using non-verbal codes with whistle 21/12–12,5, 23/10 with body parts 7/8

In the quote below John meets the potter at the crossroad to the Giants' land. While the potter was whipping his horse, it is the wagon that speaks back to him:

Ütötte lovait a fazekas, szegény,
A szekér azt *mondta*: nem mozdulok biz én.

The potter, poor fellow, kept whipping his beast,
The wagon just grunted [said]: I won't budge in the least.

It is worth noting that the narrator could have used other words to describe the wagon deeply stuck in the mud, however in his personification he uses words from the semantic field of human communication.

As we mentioned above, the epic of Petőfi includes not only conversational ZCS, but there are narrations included in the major narrative which involve ZCS.

Table nr. 4

Group II: ZCS by relating a story
1. Hungarian story including several dialogues related by Johnny Grain-o'-Corn (in Hungarian) to the French King, Chapter 14.
2. French conversation between the French king and his cook related by the narrator in Hungarian while the Hungarian hussars are standing around them, 13/7–8

With the technique of *mise en abyme*, it is the figure of the fiction who relates an earlier story which happened in a different language and cultural background than that of the fictional audience he tells it. Through the 23 strophes of chapter 14, the main character gets the opportunity to tell his early life story as he was found as an abandoned baby by *a farmer's good hearted wife* in a corn field and raised up as a shepherd. The narratorial ZCS is hereby doubled by the way in which the fictional character deals with the language differences between his characters and his fictional audience.

EXAMPLE NR. 2: MARK TWAIN'S *A TRAMP ABROAD*

Mark Twain, originally called Samuel Langhorne Clemens (born in 1835 in Florida, Missouri – died in 1910 in Redding, Connecticut), is one of the most significant writers, humorists, publishers and lecturers of nineteenth-century America. Better known for *The Adventures of Tom Sawyer* (1876) and *Adventures of Huckleberry Finn* (1885), he also wrote six successful works of travel literature, among which the bestsellers are *The Innocents Abroad* (1869) and *A Tramp Abroad* (1880). *The Innocents Abroad* is based on Twain's 1867 trip to Europe and the Holy Land and represented "the most successful travel book in the country's literary history"⁹ selling 100,000 copies within two years of its publication.¹⁰ The unofficial sequel *A Tramp Abroad* describes, in a burlesque way, a walking tour through Germany, Switzerland, France and Italy, mixing autobiographical and fictional events. The mixture of elements taken from reality and imagination was particularly appreciated by the readership of his time, who considered him more of a travel writer than a novelist. As suggested by Melton: "Travel writing

⁹ Jeffrey Steinbrink: *Getting to Be Mark Twain*, Berkeley, University of California Press, 1991, 62.

¹⁰ Peter Messent: *Mark Twain*, Basingstoke, Macmillan, 1997, 182.

was the one literary genre through which he could meld his wanderlust with his fertile imagination”.¹¹

In *A Tramp Abroad*, Twain certainly combined facts and fiction, by detailing his European journey in the company of his fictitious friend Harris, a character built on his closest friend, Joseph Twichell. Twain’s aim here was indeed to offer observations and insights into European society, mentality and way of life gained through adventures and encounters with the locals in different contexts and circumstances, as well as to make his audience laugh. The book is strongly characterized by funny anecdotes and stories which are often the results of Twain’s fertile imagination. During this European trip, Twain’s goal was also a linguistic one. He wanted to “learn the German language”,¹² a language which played a key role in his life and which is central throughout the entire work.

Twain’s German

Twain was described by Cracroft as a “self-proclaimed philologist”¹³ who wrote numerous essays on a great variety of languages – Italian, Portuguese, English, American English and French – showing also in his novels a remarkable language mindset.¹⁴ For instance, in the Introduction to the *Adventures of Huckleberry Finn*, Twain explained that to faithfully reproduce the languages spoken in the area where the novel was set, Missouri, he had to use: “a number of dialects [...] the Missouri Negro dialect; the extremist form of the backwoods Southwestern dialect; the ordinary ‘Pike County’ dialect; and four modified varieties of this last”.¹⁵ This testifies that languages and varieties of languages were a key component in building his characters and stories.

Despite his interest in numerous languages, no language could be compared to German, which occupied him for his entire life, which he “loved with a rare intensity” and found “most intriguing and stimulating”,¹⁶ although rather challenging and not all fun and games. Hedderich underlines that Twain’s contact with German was twofold: on the one hand, Twain strongly admired it; on the

¹¹ Jeffrey Melton: Travel Writing, in John Bird (ed.): *Mark Twain in Context*, Cambridge, Cambridge University Press, 2020, 91.

¹² Mark Twain: *A Tramp Abroad*, New York, Penguin, 1997, 3.

¹³ Richard H. Cracroft: “Exactly the German Way”: Mark Twain’s Comic Strategies with “The Awful German Language”, *Thalia*, Vol. 13, No. 1–2, 1993, 11.

¹⁴ David R. Sewell: *Mark Twain’s Languages: Discourse, Dialogue, and Linguistic Variety*, Berkeley, University of California Press, 1987.

¹⁵ Mark Twain: *Adventures of Huckleberry Finn*, New York, Penguin, 2014, 3.

¹⁶ Edgar Hemminghaus: Mark Twain in Germany, *The Germanic Review: Literature, Culture, Theory*, Vol. 17, No. 19, 1966, 75.

other, it caused him “severe frustration”,¹⁷ as clearly stated by the writer himself in the famous Appendix *The Awful German Language* included in *A Tramp abroad*. Here, Twain explains the effort he made to learn it in a hilarious way: “If he [the Heidelberg Castle’s keeper, to whom he addressed in German] had known what it had cost me to acquire my art [the German language], he would also have known that it would break any collector to buy it”¹⁸.

This life-long fascination with German has been reconstructed by critics multiple times. The first contact with the language could possibly be traced back to Twain’s youth in Hannibal, Missouri, where he was raised and had the chance to come in contact with German settlers and immigrants. Missouri, as Hedderich reminds us, “had a sizable percentage of German immigrants”¹⁹ (2003: 2). In St. Louis, where Twain moved when he was 18, he collaborated at the *Anzeiger des Westens*, a popular German newspaper in America. Later on in his life he also visited Europe with his family several times, between 1878 and 1899. He lived for months and in some cases years in Heidelberg, Munich, Berlin and Vienna.

Twain was also a writer who innovated on the American English language. According to Ramsay and Emberson (1938), who completed *A Mark Twain Lexicon*, the writer introduced more than 4,000 spoken words for the first time in print, used 5,000 Americanisms but also coined new uses of old words in a more American way. The German language influenced Twain’s language and style as well. For example, he was so fascinated by German compound nouns – he is described as affected by a “compound disease” – that he made some compounds in English based on German models. This means that the German language also played a key role in the way he wrote in English, contributing the innovation on the American English language even more.

Zero degree code-switching in *A Tramp Abroad*

A Tramp Abroad is a book belonging to the travel writing genre par excellence. Travel writing implies “an encounter between self and other that is brought about by movement through space”.²⁰ It entails a confrontation with difference and otherness, which may involve linguistic diversity. The language issue, however, might represent either a key or a marginal aspect of a travel book. It could be fully taken up by a writer or be downsized and rendered less openly.

¹⁷ Norbert Hedderich: Mark Twain and “The Awful German Language”, *Die Unterrichtspraxis / Teaching German*, Vol. 36, No. 1, 2003, 30.

¹⁸ Ibid. 390

¹⁹ Ibid.

²⁰ Carl Thompson: *Travel Writing*, London, Routledge, 2011.

In *A Tramp Abroad*, Twain and his companion Harris interacted with locals multiple times. They travelled on crowded trains and rafted, they stayed at various accommodations, they went to the theatre, attended the university and sword dueling practice, they visited museums and travelled in the Alps. During their journey they encountered both foreigners and locals, who spoke their own tongues – German, French, Italian – but were rarely able to understand English.

The first-person autodiegetic narrator of *A Tramp Abroad*, in which the narrator is also the protagonist of the story, places languages among the key issues of the story. The linguistic challenges he has to face – in particular, the fact that his German is still rough and he struggles to communicate with it – are thematized and expressed openly in the book along with contextualized reflections on the German language and culture. This happens both through the use of intra-sentential and inter-sentential code-switching but also through so-called overt zero degree code-switching, which takes place when the narrator “relates a multilingual situation in the original language”.²¹ In this case, code-switching is not only rendered monolingually, as in the case of covert zero degree code-switching, but is rather openly expressed by the narrator, who employs it to build the fictionality of his story.

Travel writing may potentially include multiple code-switching types. Overt zero degree code-switching seems to be mainly used as a compromise. On the one hand, it satisfies the presumed monolingual reader’s needs; on the other hand, it allows the writer to give a taste of a foreign tongue that the work of travel literature is most probably imbued with.

Examples:

1. Twain and his companion Harris are travelling by train to Heilbronn. The train is crowded, and they try to interact in German with some. Despite the fact that the character’s attempt is unsuccessful – he is not understood, and they end up speaking in English, a language widely spread in Germany at that time already – the fact that the protagonist tries to speak in German is reported in the narrative.

There were some nice German people in our compartment. [...] After a while some of those folks got out and a German gentleman and his two young daughters got in. I spoke in German: to one of the latter several times, but without result.²²

²¹ Domokos: *Multilingualism in the Contemporary Finnish Literature*, 47.

²² Twain: *A Tramp Abroad*, 23.

2. Twain and Harris would like to rent a boat in order to go rafting along the river Neckar, in the proximity of Hirschhorn. However, by employing High-German, they struggle to talk to the raftman renting boats. An unknown man, called Mr. X, makes himself understood by using broken German – more precisely a German interspersed with English words. This hybrid language is reflected by Twain in the narrative.

X. always spoke English, to Germans, but his plan was to turn the sentence wrong end first and upside down, according to German construction, and sprinkle in a German word without any essential meaning to it, here and there, by way of flavor. Yet he always made himself understood. He could make those dialect-speaking raftsmen understand him, sometimes, when even young Z. had failed with them; and young Z. was a pretty good German scholar. For one thing, X. always spoke with such confidence – perhaps that helped²³.

SUMMARY

Depending on whether the multilinguality of the fictional situation is reported either through direct or indirect linguistic mapping, with reflections on the specificity of the multilingual situation, or with narratorial translation, these techniques can be categorized as overt, reflected or covert code-switching. Therefore, by describing thematic, stylistic and formal aspects of zero degree code-switching (hidden multilingualism) in the two works analyzed above, our study concentrated mostly on two very different ways of ZCS, namely covert or folkloric ZCS and overt, reflected ZCS of a folkloric and a literary travelogue.

In Petőfi's epic taking us not only around Europe but also in the land of the giants and fairies, the folkloric narrator's language use manifests the language as the one and only communication medium not only of sentient and non-sentient beings of real and fictional worlds but among them all. There is no direct reference to the specific language spoken, it is simply the all-capable transmitter among the figures and about the figures in the story which the narrator tells. In the travelogue of Twain taking us around the late 19th century Europe, the German language is often openly called into question by the first-person autodiegetic narrator of *A Tramp Abroad*. In the text, German is often offered to the presumed English reader in a mediated way. This means that German is incorporated in the English text or even translated. However, there are multiple passages in which

²³ Ibid., 164.

Twain employs overt or reflected zero degree code-switching directly referring to a multilingual episode in the original tongue.

Zero degree code-switching (in all its forms) represents a productive tool to embed multilinguality in the text. By taking the verbal text as a starting point, zero degree code-switching offers the possibility to understand how multiple languages work in a text, the way they interact between themselves and are mediated and incorporated in the narrative. This could include both the communication between humans and – as seen in the example of Petöfi – between humans, animals and other beings. It could also concern different periods and genres – in our case, we have considered an epic poem and a travel writing.

BIBLIOGRAPHY

- ANOKHINA, Olga – DEMBECK, Till – WEISSMANN, Dirk: *Mapping Multilingualism in 19th Century European Literatures / Le plurilinguisme dans les littératures européennes du XIXe siècle*, Wien, Lit Verlag, 2019.
- BLUM-BARTH, Natalia: *Poetik der Mehrsprachigkeit. Theorie und Techniken des multilingualen Schreibens*, Heidelberg, Universitätsverlag Winter, 2021.
- CRACROFT, Richard H.: “Exactly the German Way”: Mark Twain’s Comic Strategies with “The Awful German Language”, *Thalia*, Vol. 13, No. 1–2, 1993, 11–21.
- DOMOKOS, Johanna: *Endangered Literature: Essays on Translingualism, Interculturality, and Vulnerability*, Budapest, KRE–L’Harmattan, 2018.
- DOMOKOS, Johanna: Multilingualism in the Contemporary Finnish Literature (Suomen kirjallisuus), in J. Domokos and J. Laakso (eds.): *Multilingualism and Multiculturalism in Finno-Ugric Literatures 2*, Wien, LIT Verlag, 2020, 39–60.
- HEDDERICH, Norbert: Mark Twain and “The Awful German Language”, *Die Unterrichtspraxis / Teaching German*, Vol. 36, No. 1, 2003, 28–33.
- HEMMINGHAUS, Edgar: Mark Twain in Germany, *The Germanic Review: Literature, Culture, Theory*, Vol. 17, No. 1, 1996, 72–78.
- KELLER, Gary: The Literary Stratagems Available to the Bilingual Chicano Writer, in Francisco Jiménez (ed.): *The Identification and Analysis of Chicano Literature*, New York, Bilingual Press / Editorial Bilingüe, 1979, 263–316.
- MAREŠ, Petr: Fikce, konvence a realita: k vícejazyčnosti v uměleckých textech, *Slovo a slovesnost*, Vol. 61., No. 1, 2000, 47–53.
- MELTON, Jeffrey: Travel Writing, in J. Bird (ed.): *Mark Twain in Context*, Cambridge, Cambridge University Press, 2020.
- MESSENT, Peter: *Mark Twain*, Basingstoke, Macmillan, 1997.

- PETŐFI, Sándor: *János vitéz / John the Valiant*. Hungarian–English bilingual edition. English translation by John Ridland, Budapest, Corvina, 1999.
- RADAELLI, Giulia: *Literarische Mehrsprachigkeit. Sprachwechsel bei Elias Canetti und Ingeborg Bachmann*, Berlin, Akademie Verlag, 2011.
- RAMSAY, Robert L. – EMBERSON, Frances G.: *A Mark Twain Lexicon*. Special Issue of University of Missouri Studies. 13.1, Columbia, University of Missouri, 1938.
- SEWELL, David R.: *Mark Twain's Languages: Discourse, Dialogue, and Linguistic Variety*, Berkeley, University of California Press, 1987.
- STEINBRINK, Jeffrey: *Getting to Be Mark Twain*, Berkeley, University of California Press, 1991.
- STERNBERG, Meier: Polylingualism as reality and translation as mimesis, *Poetics Today*, Vol. 2, No. 4, 221–239.
- THOMPSON, Carl: *Travel Writing*, London, Routledge, 2011.
- TWAIN, Mark: *Adventures of Huckleberry Finn*, New York, Penguin, 2014.
- TWAIN, Mark: *A Tramp Abroad*, New York, Penguin, 1997.

A KÖTET SZERZŐI

BÍRÓ ANNA

Gyakorlati tanár, Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Kar, Gyakorlati és Továbbképzési Intézet.

DÁVID ISTVÁN

Orgonaművész, organológus, a Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Karán a Hittanoktató és Kántorképző Intézet oktatója, nyugalmazott főiskolai tanár, címzetes egyetemi tanár.

DEGANUTTI, MARIANNA

Irodalomkutató olasz, szlovén és brit egyetemeken tanult. DPhil (PhD) fokozatát az Oxfordi Egyetemen szerezte meg. Disszertációja, *Fulvio Tomizza: Writing the Trauma of Exile* címmel, 2018-ban látott napvilágot. 2016 és 2018 között a Bathi Egyetem Politika, Nyelvek és Nemzetközi Tanulmányok Tanszékének tudományos munkatársa, ahol a Horizont 2020 által finanszírozott UNREST projektben dolgozott. Jelenleg a frankfurti Goethe Egyetem tudományos munkatársa. Jelenlegi kutatási területei az irodalmi többnyelvűség és a traumakutatás. Második monográfiája, *Literary Multilingualism at the Borderlands* címmel, 2023-ban jelenik meg a Routledge gondozásában.

DOMOKOS JOHANNA

Az őslakos és kis(ebbsegi) irodalmak összehasonlító irodalomkutatója. Altajisztika és finnugrisztika (JATE), magyar–anglisztika (BBTE), valamint szemiotika (TU Berlin) tanulmányai után irodalomtudományból doktorált (1999, JATE) és habilitált (2011, ELTE) a számi irodalom fordíthatóságáról és multikulturális dinamizmusáról. Négy számi irodalommal kapcsolatos monográfia szerzője, több mint húsz könyv szerkesztője. Legutóbbi monográfiája: *Endangered Literature. Essays on Translingualism, Interculturalism and Vulnerability* (2018). Jelenleg a budapesti Károli Gáspár Református Egyetem munkatársa. Emellett a Gruppe B^e műfordító és könyvkiadó laboratórium koordinátora a Bielefeldi Egyetemen.

FEHÉR ÁGOTA

A Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Karán a Pedagógusképző Intézet egyetemi tanársegédje.

FERENCZI ANDREA

Egyetemi adjunktus, Károli Gáspár Református Egyetem Pszichológiai Intézet Személyiség- és Egészségpszichológiai Tanszék.

HECKER-RÉZ RÓBERT

A Károli Gáspár Református Egyetem Szociális és Egészségtudományi Karán főiskolai docens, diakóniai szakfelelős, pasztorálpszichológus, EQ-instruktor és tréner.

HODOSSI NÓRA

A Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Karán a Pedagógusképző Intézet egyetemi tanársegédje.

SZONTAGH PÁL IVÁN

A Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Karának főiskolai docense, a Református Pedagógiai Intézet igazgatója. Fő kutatási területe a (keresztyén) pedagógusethika, a pedagógusok hivatás- és pályamotivációja, valamint a közszolgálati vezetésemélet.

SZUMMER CSABA

Pszichológus, a Károli Gáspár Református Egyetem tanára, a Károli Gáspár Református Egyetem Pszichológiai Intézete Szociálpszichológiai és Interkulturális Tanszékének vezetője, a Multidiszciplináris Társaság a Pszichedelikumok Kutatásáért (2010) alapítója, a *Journal of Psychedelic Studies* (2016) alapító szerkesztője. Kutatási területei: pszichoanalízis; a módosult tudatállapotok fenomenológiája. Könyvei: *Freud nyelvjátéka* (1993), *Freud, avagy a modernitás mítosza* (2014), *Pszichedelikumok és spiritualitás* (2015), *LSD és más „csodaszerek”* (2016), *Freud és a felkelő nap országa* (2018, Indries Krisztián társ-szerzővel.) Megjelenés előtt: *Trauma, álmom, vizionárius képzelet – spontán értelemképződés módosult tudatállapotokban.* (2022). Szerkesztett kötete (Erős Ferencsel közösen): *Filozófusok Freudról és a pszichoanalízisről* (1994).

TÓBIÁS LÁSZLÓ

Főiskolai docens, Károli Gáspár Református Egyetem Szociális és Egészségtudományi Kar Szociális Munka és Diakónia Intézet Szociális Munka és Társadalmi Tanulmányok Tanszék.

TOLNAI ÁGNES

Okleveles közgazdász, a Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Karának egyetemi docense. 2003 óta foglalkozik felsőoktatási intézmények minőségbiztosításával és szakfejlesztéssel. Szakterülete: nemzetközi gazdasági folyamatok és a bevándorláspolitikai gazdasági aspektusai, felsőoktatási intézmények minőségbiztosítása.

VÁRADI-KUSZTOS GYÖRGYI

A Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Karán a Hittanoktató- és Kántorképző Intézet egyetemi adjunktusa.

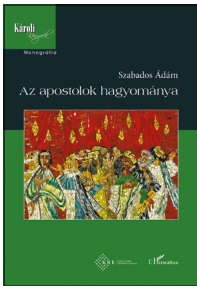
VERÉB LILLA

A Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Karának Pedagógusképző Intézetében a Neveléstani és Metodológiai Tanszék egyetemi tanársegédje, valamint az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Neveléstudományi Doktori Iskolájának Pedagóguskutatás Doktori Programjában résztvevő doktorjelöltje.

A KÁROLI KÖNYVEK SOROZAT 2021-BEN MEGJELENT KÖTETEI

MONOGRÁFIA

Szabados Ádám: *Az apostolok hagyománya*

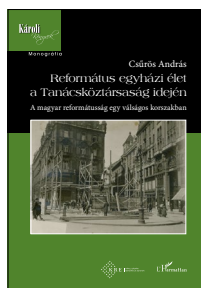
Szabados Ádám könyve két nagy kérdésre keresi a választ: beszélhetünk-e történetileg igazolható normatív hagyományról az egyetemes egyház életében, és ha igen, hogyan lehet körülhatárolni ezt a hagyományt. A szerző szerint mindkét kérdésre az apostoli tekintély adja meg a választ.

A könyv három nagy részből áll. Az első célja az újszövetségi apostolfogalom kutatástörténetének áttekintése, valamint a fogalom eredetének és egységességének tisztázása, illetve az apostolok tekintélyes körének behatárolása.

A második rész a hagyomány eredetének pluralista és formakritikai magyarázatai helyébe javasol olyan alternatívát, amely számol egy kezdeti legitim, megbízható és normatív – hiszen apostoli – hagyomány létezésével.

A harmadik rész azt vizsgálja, hogy az apostoli tekintély hogyan működött a hagyománnyal való kapcsolatában – és arra a következtetésre jut, hogy az apostolok tekintélye *alá volt rendelve* a Jézustól kapott legkorábbi hagyománynak, ugyanakkor egyetlen legitim *megfogalmazója* is ennek a hagyománynak.

Szabados Ádám monográfiája – amely a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karán 2019-ben megvédett doktori disszertációjának átdolgozása – nemcsak hasznos, de végig érdekesítő olvasmány is mindenkinek, aki szeretné jobban ismerni és érteni az apostolok szerepét a keresztény hit kezdeti megfogalmazásában.

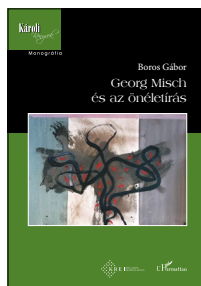

Csűrös András: Református egyházi élet a Tanácsköztársaság idején. A magyar reformátusság egy válságos korszakban

A monográfia témája a Tanácsköztársaság egyházpolitikája. Megtudhatjuk belőle, hogyan találkozott az ateista ideológia a vallásos néplélekkel, hogyan reagált a hazai reformátusság a korlátozó intézkedésekre, milyen kiűtkeresések, hitvalló megnyilvánulások kísérték az eseményeket, hogyan dolgozta fel ezt a korszakot az egyház- vagy a történettudomány. A Tanácsköztársaság alatti egyházi élet releváns mondanivalót hordoz az 1945 utáni történelem kutatása számára is.

A kötet ezzel a korszak egy eddig feltáratlan részletének bemutatására vállalkozik. A Tanácsköztársaság nemcsak az egyházakat és a vallási élet képviselőit támadta, hanem a népi vallási élet triviális elemeit is: betiltották például a húsvéti tojások festését. A kötetből megtudhatjuk, hogy hol és ki tiltotta be az istentiszteletek tartását, és kik voltak azok a személyek, akik együttműködtek a tiszavirág-életű hatalommal.

A szerző ezenkívül bemutatja történelmünk e rövid életű, de annál véresebb korszakának ritkán tárgyalt eseményeit. A Tanácsköztársaság 133 napját részleteiben vizsgálja, és a feltett kérdésekre levéltári kutatásai alapján ad válaszokat. Ahogyan a lazarista rend tagjai, akik a Budapesti Református Teológia épületének padlójáról mosták fel a saját vérüket, úgy az ország sem sejtette még akkor, hogy mindez nem elszigetelt esemény a magyar egyháztörténetben, hanem a huszadik század borzalmas nyitánya.

Boros Gábor: Georg Misch és az önéletírás

Georg Misch az a gondolkodó, aki átfogó önéletírás-történeti műve révén a legtöbbet tette az önéletírás filozófiai, irodalom- és történettudományi jelentőségének megragadásáért. Mégis, egészen eddig alig jelent meg e tudományok magyar nyelvű diskurzusában, így a teljesítményét megillető méltatástól igen messze vagyunk – e kötet szerzője a hiány enyhítésére vállalkozott. Feltárja Misch filozófiájának gyökereit Wilhelm Dilthey munkásságában, amelynek végső fázisához maga is hozzájárult részint még Dilthey életében, részint halála után a töredékes hagyaték rendszeres filozófiává szerkesztésével. E hagyatékból érthető meg az a nagy hangsúly, amelyet Dilthey és Misch az önéletírásra, „az önmagát író élet” filozófiai és szellemtudományi koncepciójára helyez. Ez motiválta Mischet, hogy filozófiai munkásságának túlnyomó részét e történeti projektnek, a befejezetlenül is csaknem négyezer oldal terjedelmű *Geschichte der Autobiographie*-nak szentelje.

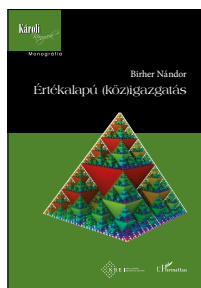
A hiány enyhítése azt is jelenti, hogy a történeti munka bemutatásán és elemzésén túl a szerző bepillantást nyújt Misch általános hermeneutikai elgondolásaiba is, külön kiemelve, hogy az milyen jelentős szerepet játszhatott volna Dilthey és Husserl gondolkodásának összekapcsolásában az általános hermeneutikai logikája révén, amelyet Heidegger fundamentálonológájának konkurenseként igyekezett kidolgozni göttingeni előadásaiban, mielőtt a nemzetiszocialista rezsim el nem távolította és emigrációba nem kényszerítette. Azáltal, hogy tanítványok, tisztelők értékelései nyomán is képet ad Misch egész munkásságának jelentőségéről, valamelyest igazságot is szolgáltat a filozófiailag mégiscsak derékba tört életpályának.

Karasszon István: *Az Ószövetség teológiai üzenete*

Az Ószövetség vagy Héber Biblia magyarázatának számtalan megközelítési módja lehetséges, és valóban, számtalan magyarázat született: irodalmi és ikonográfiai, régiségtani és történeti, geográfiai és botanikai – és még ezernyi egyéb szempont szerint történt és történik a szövegek újracsoportosítása és (át)értelmezése. Annak, aki nem szakosodott a Biblia magyarázatának összetett feladatára, bizonyosra a legérdekesebb kérdés, hogy ez az ókori szöveg miképp ihlette meg a későbbi alkotókat az irodalomban, a képzőművészetben és a zenében – és hogyan hat a mai kultúránkra is mindaz, amit több mint két évezrede leírtak. Keresztyének számára mindazáltal az a legfontosabb, hogy eligazítást nyerjenek belőle hitük és életük alakításához: hogyan válhat a leírt betű létté, átélt és megvalósított realitássá a mindennapokban.

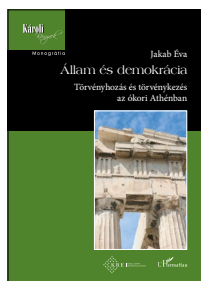
A jelen könyv igyekszik egyszerre eleget tenni mindegyik megközelítésnek, bár egyik mellett sem kardoskodik a kizárólagosság igényével. Így válik érthetővé a cím is: *Az Ószövetség üzenete*. Mit *üzen* mai olvasóinak a Könyv, ha ezúttal nem keletkezésére, körülményeire, utóhatására, hanem kifejezetten a tartalmára koncentrálnunk? Eközben nyilván az összes szempontot igyekszünk figyelembe venni, de a ricoeuri *deuxième naïveté* elve értelmében mintegy márdártávlatból tekintünk rájuk, ezek szűrőjén át vizsgálva meg, hogy mit mond az ősi szerző a mai hallgatónak/olvasónak. Teológiai üzenetről van szó, e könyv szerzője is teológus, és ez nyilván meghatározza a szöveget is, amely a klasszikus „bibliai teológia” műfaja szerint orientálódik – ám ez csupán meghívás mindenki számára, hogy az üzenetet a saját álláspontja szerint fogalmazza meg.

Birher Nándor: *Értékalapú (köz)igazgatás*

A közigazgatási jogvédelem magyarországi kialakulása és intézményesülése egyike a sokat vitatott közigazgatás-dogmatikai és bírászkodáseméleti kérdéseknek. A közigazgatás nem értelmezhető csupán a tételes jogi vonatkozásokból kiindulva, mivel olyan egyén-közösség kapcsolatot jelenít meg, amely érinti az igazságosság és az ehhez fűződő erkölcsi normák kérdéskörét is. A közigazgatási bírászkodás történetének hazai alakulása jól mutatja azon alapértékek változását, amelyek alapján az egyes döntések megszülettek.

A közigazgatási jogvédelemben használt, az erkölcs témaköréhez tartozó kulcsszavak és kapcsolataik feltárására először ebben a könyvben kerül sor: láthatóvá válnak az erkölccsel kapcsolatos szavak összefüggésrendszerei, valamint a közigazgatási jogban megjelenő, értékfogalomhoz kapcsolódó szöveg- és joggyakorlat változásai; nagy hangsúlyt kap továbbá az igazságosság közigazgatási szférában történő vizsgálata, de választ kapunk arra a kérdésre is, hogy a közigazgatás valóban egy „normatívan zárt, kognitívan nyitott” alrendszerként értelmezhető-e, avagy határai ezen túlmutatva, a játékelmélet szempontjából igazságosnak tekinthető világba is elérnek. Az elemzés során feltárt értékek és értékváltozások összegzése révén a szerző rámutat: egyértelmű összefüggés van a jogalkotó és a jogalkalmazó által használt, értékekkel kapcsolatos kifejezések között, de kilépve a jogi normaszintből, a vallás és erkölcs tárgybeli törvényszerűségeit vizsgálva, módszertanilag is új megközelítést kínál a hatalom és a közigazgatás értelmezése és a tudományos szövegvizsgálat terén. *(Stipta István)*

Jakab Éva: *Állam és demokrácia. Törvényhozás és törvénykezés az ókori Athénban*

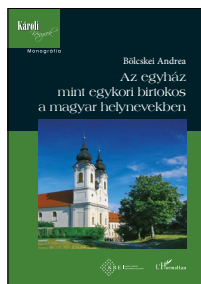
Az ókori Athén klasszikus kori állam- és jogrendje napjainkig a demokrácia példaképeinek számít. A szerző a *polis* kiemelkedő törvényeit azok társadalmi-gazdasági kontextusában elemzi, hangsúlyozva a politikai rend és a jogi normák közötti dinamikát, a folyamatos kölcsönhatásokat. Az áttekintés tengelyében az emberölés törvényi szabályozásának és tárgyalótermi gyakorlatának bemutatása áll. Drakón vonatkozó törvénye, büntetőjogi jelentőségén túl, a *polis* államrendjének stabilitását és a polgárok kulturális identitását is fémjelezte. Nevezetes, sokat idézett perbeszédek tudósítanak a demokrácia mindennapos működéséről, valamint a peres eljárás szélsőséges demokratizálásának következményeiről a jogi gondolkodásra és az igazságszolgáltatásra. Tanulságos végigkövetni a bírászkodás szervezeti kereteinek változásait, amelynek során a „fairness”, a tisztességes eljárás elve és a korrupciós tendenciák elleni harc jelentették a fő motívumot. Athén társadalmi-politikai rendjének válságai vissz-

hangoznak kiemelkedő filozófusai, Sókratés, Platón és Aristotelés tanaiban, amelyek máig az európai gondolkodás alapját képezik.

Nagy József: *Élet és halál, örök élet és örök halál a Jelenések könyvében*

Nagy József monográfiája fajsúlyos kettősség körül forog: a munka (*örök*) élet és (*örök*) halál szféráinak egyetemesen átfogó kozmológiai megragadását hajtja végre. A szerző kutatási tárgyában, János apostol Jelenéseinek görög szövegében a kulcsfontosságúnak tartott teológiai szakkifejezések előfordulásait vizsgálva éppúgy behatóan elemzi ezek egymáshoz való viszonyát, mint ahogyan összesített jelentésük megalkotására is érdemi javaslatokat tesz. *Hádész, abüsszosz, thalassza és a tűztó* azok a terrénumok, amelyek között Jánosnál e nagyszabású, üdvtörténeti jelentőségű alakulások zajlanak. Az élethez viszonyítva, sőt, azzal szemben az örök élet nyújtja az ember által elérhető legfőbb kiteljesedést, a próbatételes halál helyett (után) pedig a második halál fogható fel a legkomolyabb fenyegetettségként. A Jelenések könyve szerint világunkban minden az Isten által meghatározott cél irányába tart; a végidőkben bekövetkező katarikus újrateheremtés, az „új ég és új föld”, vagyis az üdvösség szimbolikus-konkrét helyének fizikai létrejötte felé. A kárhozottak viszont kívül rekednek az így megújuló univerzumon. Nagy József azonban hiteles, elhithető erejű tanú: hittudományi tárgyalásmódjával nem utolsó sorban a halálból feltámadt Krisztus, és ezzel a remény tanúja.

Bölcskei Andrea: *Az egyház mint egykori birtokos a magyar helynevekben*

A kötet az egyház egykori birtokosi szerepkörével összefüggésben keletkezett magyar helynevek sajátosságait mutatja be. Kitér a történelmi körülményekre, amelyek e kulturális névtípus keletkezését és terjedését a középkori Magyar Királyságban meghatározták, illetve az egyházi tulajdonost jelölő névformák fenntartásához a későbbiek során hozzájárultak. Az egykori egyházi birtokviszonyokat tükröző helynevek nyelvi elemzése különféle műfajú történeti, földrajzi és névtani forrásokból összegyűjtött névadatok alapján történik, nyelvtörténeti korszakok szerint, a denotátumfajtákra, az idő- és térbeli megoszlásra, a referenciális, lexikális, alak- és jelentésszerkezeti jellemzőkre, a névkeletkezés és a névváltozás típusaira való tekintettel. A jellegzetességek feltárása révén képet alkothatunk e kettős kötöttségű, a birtoklástörténeti és az egyházi vonatkozású helynevek csoportjával egyaránt érintkező helynévtípusnak a sajátos funkciójáról a nyelvhasználatban, továbbá általános következtetéseket vonhatunk le a táj változó, művelődésfüggő emberi konceptualizációjának lehetőségeivel kapcsolatban.

Szontagh Pál: *Miért (nem) leszek pedagógus?*

A pedagóguspálya vonzereje, a pályára kerülők száma, színvonal, motivációja évtizedek óta foglalkoztatja a nemzetközi és hazai szakmai nyilvánosságot. Mára már a szélesebb társadalmi közbeszédnek is tárgya a pedagógushiány, és ezzel összefüggésben a pedagógus-utánpótlás kérdése. A minőségi oktatás elképzelhetetlen motiválatlan pedagógusokkal – ezért szükséges megvizsgálnunk, hogy melyek azok a motívumok, amelyek a pályára vonzzák, és ott is tarthatják a pedagógusokat. A belső késztetésen túl a nevelő-oktató munka mikro- és makrotársadalmi körülményei, csoportdinamikája is befolyásolják a pályára állást és a pályaretenciót, vagyis a pedagógusjelöltek hivatás iránti elkötelezettsége és a pedagóguspálya iránti motivációja kölcsönösen függenek egymástól.

A tanulmány hipotézise szerint napjainkban a *pedagóguspálya* (beleértve annak egzisztenciális, szervezeti és infrastrukturális feltételeit is) iránti motiváció eltér a nevelés-oktatás *hivatása* iránti elkötelezettség mértékétől (amely megélhető informális vagy a köznevelési intézményrendszeren kívüli formában is).

A kötet szerzője, Dr. Szontagh Pál empirikus kutatásában összesen 792 hallgató megkérdezésével gyűjtött adatokat az alsófokú pedagógusképző felsőoktatásban tanulók pálya- és hivatásmotivációjáról. A hivatás- és pályamotiváció elméleteinek áttekintése után a válaszokat a felsőoktatási intézmény típusa (világi vagy egyházi), földrajzi helye (határon belüli vagy határon túli), illetve a hallgatók képzési pozíciója (évfolyama, munkarendje) alapján is leválogatta és elemezte. Kutatása ezekre a figyelemre méltó társadalmi és oktatásszervezési összefüggésekre mutat rá.

Mészáros László: *Az ókori Európa nevelésügye*

A jelen monográfia azoknak az ókori szellemi irányzatoknak a bemutatására vállalkozik, amelyek fontosnak tartották, hogy iskolákat is létrehozzanak. Ezek az iskolák tanításukkal és hagyományaikkal szervesen beépültek Európa középi- és újkori vallási és kulturális életébe, és az európai közgondolkodás meghatározó és megkerülhetetlen elemeivé váltak. A könyv úgy mutatja be az ókori Európa neveléséről vallott felfogását, hogy közben a kor felfogása szerinti egy és egységes tudomány szellemében a filozófia és a pedagógia szétválaszthatatlansága mellett érvel. Teszi ezt azért is, hogy a mindenkori pedagógiai megújulás számára olyan értékeket mutasson fel, amelyek ma is szilárd rögzítőpontok lehetnek annak az embernek az életében, aki személyként gondolkodik magáról, és vallja azt, hogy szeretetteli létezése az világi kereteket szétfeszíti.

A könyv érvel az iskolai lelkigyakorlatok hagyományának felújítása mellett, és meghívja az olvasót, hogy saját létezését olyan egyetemes távlatba helyezve szemlélje, amely képessé teszi, hogy a bölcsesség útját járja mindennapi életfeladatai teljesítésében.

TANULMÁNYKÖTET

Ordasi Zsuzsanna (szerk.): Református templomok 2010–2020

A kötet a Magyarországon 2010 és 2020 között épült református templomok tizenöt szép példáját mutatja be. A válogatást főképpen az a szándék határozta meg, hogy rávilágítson a magyar református templomépítészetben érvényesülő kortárs építészeti tendenciákra, és arra, hogyan illeszkednek ezek az alkotások az általánosan jellemző magyar építészeti megoldásokhoz.

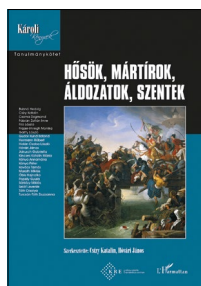
A kötetbe válogatott templomokról írt tanulmányokat gazdag képanyag illusztrálja. Az építészeti szempontból készült tanulmányok a Károli Gáspár Református Egyetem művészettörténet szakos hallgatóinak és oktatójuk, Ordasi Zsuzsanna művészettörténész, egyetemi docens munkái, a 2019/2020-as tanév tavaszi félévében tartott „Kortárs tendenciák a magyar építészetben” című szeminárium keretében folyt kutatómunka gyümölcsei. A közös feldolgozás lehetőséget teremtett az önálló kutatási folyamatok elsajátítására, és szervesen illeszkedett a hallgatók művészettörténeti tanulmányaiba is.

Gulyás Adrienn, Mudriczki Judit, Sepsi Enikő, Horváth Géza (szerk.): Klasszikus művek újrarendezése

A *Klasszikus művek újrarendezése* című tanulmánykötet gazdag és naprakész áttekintést nyújt a modern magyar műfordítás-hagyomány alakulásáról a rendszerváltás előtt és után. Az angol, francia, német, orosz és magyar nyelvterületen széles körben ismert és olvasott irodalmi művek újrarendezésének nyelveken és kultúrákon átívelő elemzése két szempontból is különösen izgalmas. Egyrészt a szerzők közül többen gyakorló műfordítók: tanulmányaikból nemcsak számtalan fordítói *ars poeticát* és műhelytitkot ismerhetünk meg, hanem az általuk felidézett példák komoly irodalmi-esztétikai kérdéseket is megfogalmaznak. Másrészt a kötet a hagyományos, filológizáló fordításkritikai megközelítés mellett bőseges helyet ad más fontos, a műfordításhoz szorosan kapcsolódó jelenség és kulturális gyakorlat (adaptáció, előadásszöveg, könyvkiadói gyakorlat) bemutatására.

A *Klasszikus művek újrarendezése* című kötet kifejezetten hasznos és érdekes forrás lehet minden olyan irodalomtörténésznek, fordításkutatónak és érdeklődő olvasónak, aki szeretné megismerni egy-egy nagy hatású újrarendezés művészi, tudományos vagy kulturális hátterét. (Péti Miklós)

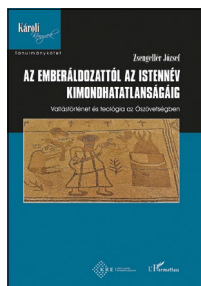

Csízy Katalin, Hóvári János (szerk.): *Hősök, mártírok, áldozatok, szentek*

Amikor az e kötetben lévő előadások 2019 őszén elhangzottak, senki sem gondolt arra, hogy fél év múlva a középkori pestishez, az újkori kolerához és a legújabb kori spanyolnáthához hasonlítható világvjárvány szedi majd áldozatait közöttünk. Azóta már ebben a megpróbáltatásban is feltűntek a mindennapok hősei és mártírjai: orvosok, ápolónők, biztonsági emberek és önkéntesek. A világvjárvány az emberi életért való küzdelemről és az életben maradásról szól: posztmodern világháború. A történelem ismét megtanította az önmagában megátalkodottan bízó emberiséget, hogy bármennyire hirdeti is, nem ura saját világának. (Az volt valaha is?)

A társadalmak, a vallási és szellemi mozgalmak, a történelmi és hitéleti emlékezőkultúra vagy csupán a helyzetek teremtették és teremtik a hősokeket, a mártírokat, a szenteket és az áldozatokat?

Kötetünk erre a kérdésre keresi a választ az emberiség hajnalától napjainkig – egy olyan történészkor részvételével, amelyet a Károli Gáspár Református Egyetem formált közösségbe. A magyar bölcsészeti élet, az emlékezőkultúra, a katonai hagyományok jeles személyiségei fogadták el meghívásunkat határon innen és túlról, hogy együtt keressük a lehetséges válaszokat.

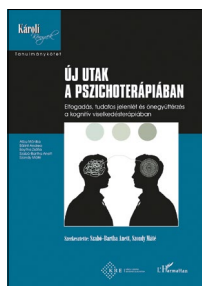
Zsengellér József: *Az emberáldozattól az istennév kimondhatatlanságáig. Vallástörténet és teológia az Ószövetségben*

Az Ószövetség gondolatvilágának kétféle megközelítése, a vallástörténeti és a teológiai, igen közel áll egymáshoz, mégsem azonos. A vallástörténeti a vallási gondolatok kialakulását, azok hátterét és a gyakorlatban való megjelenését, a vallásgyakorlatot vizsgálja, míg a teológiai magukra a gondolatokra, azok tartalmára és összefüggésrendszerére koncentrálnak.

A kötet írásai e két témakör egy-egy kérdésével foglalkoznak: a legkorábbi áldozati formákat, az Istenről alkotott felfogást, illetve annak etnikai és irodalmi megjelenését, a kánon, a migráció, az exodus, az öltözetek és az istennév használatának lehetőségeit vizsgálják. A tanulmánykötetet szakemberek és érdeklődők számára egyaránt ajánljuk.

A kötet a szerző elmúlt öt-hat évben készült és különböző folyóiratokban vagy ünnepi kötetekben megjelent írásait gyűjti egybe.

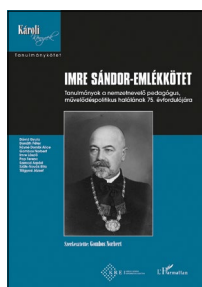
Zsengellér József a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karának 2009–2020 között tanszékvezető professzora, 2011–2017 között dékánja, 2019-től 2020-ig az egyetem rektora volt.

**Szabó-Bartha Anett, Szondy Máté (szerk.):
*Új utak a pszichoterápiában. Elfogadás, tudatos jelenlét
és önegyüttérzés a kognitív viselkedésterápiában***

Az 1980-as évektől kezdődően a kognitív viselkedésterápiában olyan új módszerek kezdtek megjelenni, amelyek alapvetően más viszonyulással fordultak a problémák felé, legyen az fizikai vagy mentális betegség, párkapcsolati vagy életvezetési probléma. Bár elméleti és módszertani szempontból ezek a terápiás módszerek nagy változatosságot mutatnak, közös bennük az, hogy a terápiás fókusz arra helyeződött át, hogy megváltoztassák a kliens saját tüneteire, problémáira való viszonyulását. Ennek eléréséhez a legfőbb eszközök az elfogadás, a tudatos jelenlét és a mások, illetve önmagunk iránt mutatott együttérzés kialakítása. A jelen tanulmánykötetben bemutatott terápiák között szerepelnek specifikus problémák kezelésére irányuló módszerek (pl. a borderline személyiségzavarra irányuló dialektikus viselkedésterápia, a stresszhelyzetek hatékony kezelését célzó MBCT, a traumafeldolgozásra irányuló brainspotting módszere) és más, a célcsoport tekintetében változatosabb képet mutató eljárások (pl. sématerápia, MBSR, együttérzés-fókuszú terápiák, elfogadás- és elköteleződés-terápia), illetve kitérünk egy párterápiában hatékonyan használható módszerre, az integratív viselkedéses párterápiára is.

Az egyes fejezetek az elméleti háttér bemutatása mellett terápiás módszertani áttekintést is nyújtanak. A mellékletben összefoglaló cikkek találhatók az egyes módszerekhez kapcsolódó hatásvizsgálatok eredményeiről. A kötetet ajánljuk minden olyan szakembernek, aki szeretne átfogó képet kapni a kognitív viselkedésterápiák új hullámához kapcsolódó terápiás módszerekről. A kötet a Benda Kálmán Szakkollégium Pszichológiai Műhelyének együttműködésével valósult meg.

**Gombos Norbert (szerk.): *Imre Sándor-émlékkötet.
Tanulmányok a nemzetnevelő pedagógus, művelődéspolitikus
halálának 75. évfordulójára***

2020 tavaszán emlékeztünk meg Imre Sándor (1877–1945), a református nemzetnevelő pedagógus és művelődéspolitikus professzor halálának 75. évfordulójáról. A Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kara és a Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Tudományos Bizottság Neveléstörténeti Albizottsága ebből a jeles alkalomból tudományos konferenciát szervezett. Az eseményt sajnos a pandémia elsodorta, így a tervezett előadások anyagából készített tanulmánykötettel szeretnénk tisztelni Imre Sándor pedagógiai hagyatékát, megemlékezni személyéről, munkásságának máig is érvényes és bőséges tanul-

ságokat kínáló tényezőiről. A kötet tanulmányai a református pedagógus és egyetemi tanár életművének szinte valamennyi vonatkozását érintik. A tanulmánykötet alapvető törekvése, hogy Imre Sándor gazdag életművét a maga teljességében bemutatva emlékezzen meg a neves református neveléstudós, gyakorló pedagógus és pedagógiai elméletalkotó munkásságáról, méltó emléket állítva neki a jelenkori hazai szakmai közgondolkodásban.

Székely Zsófia (szerk.): *A pszichológia gyakorlata a pedagógusképzésben. Tanulmányok a pszichológia és a pszichológia határvidékéről*

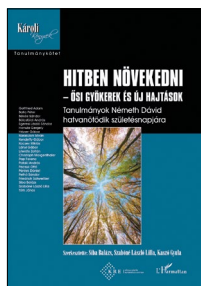
Miért fontos az apák szerepéről beszélünk? Milyen az élet a Javítóban? Milyen problémákkal találkozik egy iskolapszichológus? Milyen kérdések foglalkoztatják a kamaszokat? Mit kezdhet a pedagógus az iskolai agresszióval, zaklatással, mássággal?

Sokszínű és sokrétű tanulmánykötetet tart a kezében az olvasó. Az akadémiai hagyományoktól eltérően a szerkesztő nem törekedett a tudományterület egységes és teljes körű bemutatására: a szerzők saját érdeklődésüknek megfelelően mutatják be a különböző pedagógiai-pszichológiai problémákat. A kötetben egyaránt találhatunk szélesebb perspektívájú, átfogóbb tanulmányokat és egyes részterületekre fókuszáló elemzéseket. A kötetben közölt írások gyakorlati jelentősége abban rejlik, hogy a Károli Gáspár Református Egyetem pedagógushallgatói saját feldolgozásmódjukkal, egyéni szűrőjükön keresztül tárják elénk minden leendő és gyakorló pedagógus érdeklődésére számot tartó témafelvetéseiket, kérdéseiket és válaszaikat.

Fóris Ágota, Bölcskei Andrea (szerk.): *Tartalomfejlesztés és dokumentáció. Nyelvészeti kutatások*

A Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Karának Terminológiai Kutatócsoportja 2018 és 2021 között széles körű vizsgálatokat folytatott a tartalomfejlesztés, a dokumentáció és a szak(szöveg)írás nyelvészeti vonatkozásairól. A tartalomfejlesztés, a dokumentáció és a szakszövegírás kérdései számos ponton kapcsolódnak a nyelvészeti – különösen a terminológiával, a fordítással és a szövegekkel kapcsolatos – kutatásokhoz, továbbá a nyelvészeti eredmények és kutatási módszerek jól hasznosíthatók ezeken a szakterületeken. Ebben a tanulmánykötetben egyrészt a szakmai-műszaki kommunikáció megváltozott környezetével, folyamataival (pl. ipari, üzleti, szolgáltatási, dokumentációs folyamatok), jogszabályi és szabványosítási hátterével foglalkozunk, másrészt a szakszövegek szövegtipológiai, szemantikai, lexikai, helyesírási jellemzőit tárgyalják a szerzők a műszaki és az orvosi dokumentáció területén.

Siba Balázs, Szabóné László Lilla, Kaszó Gyula (szerk.):
Hitben növekedni – ősi gyökerek és új hajtások. Tanulmányok
Németh Dávid hatvanötödik születésnapjára

Egy ősi szimbólum sejlik fel a Prof. Dr. Németh Dávid tiszteletére készült tanulmánykötet címének háttérében, amely egyszerre utal gyökerekre, hajtásokra és növekedésre. Ahogyan a tartalomjegyzék is mutatja, az írások egyszerre követik végig az egymásra épülő teológiai tudományágakat és az emberi életciklust. Megjelenik bennük az istentisztelet kérdése, a tanítványság és küldetés sokszínűsége, az egyes életkorokhoz kapcsolódó kihívások és a lelkigondozás témája. Biblikusok és rendszeres teológusok, a filozófia és a mindennapi élet gyakorlatai felől közelítők, homiléták és lelkigondozók, hazai és külföldi szerzők osztják meg munkásságuk egy-egy gyümölcsét, odahelyezve a születésnap asztal megerített gazdagságába.

Szerkesztőként, tiszteletünket és szeretetünket kifejező kollégaként, akik közvetlen közelségben is dolgozhattunk professor úr mellett, kívánjuk, hogy ez a gazdagság munkálja egyszerre a gyökökhez kapcsolódást, és adjon az új hajtásokra való rácsodálkozást mind az ünnepeletnek, mind az olvasóknak, hogy együtt növekedhesünk tovább a közösen vallott, közösséget teremtő és termő hitben.

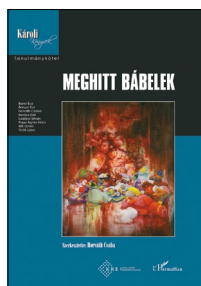

Korpics Márta, Spannrafft Marcellina (szerk.):
Szakrális közösségek – kollektív emlékezet

Jelen tanulmánykötet témája és megközelítésmódja szorosan kapcsolódik az előző, *Társadalmi kommunikáció és szakralitás. Közéletések és mélymerülések* címmel megjelent kötethez. A kapcsolódás több ponton is tetten érhető, az első természetesen a téma, amely ismételt a szakrális kommunikáció területét járja körül, elméleti összefoglalókon és kutatási beszámolókon keresztül. Egy második kapcsolódási pontot képeznek a korábbi tanulmányok folytatásaiként, bizonyos szerzőknél akár továbbgondolásaiként is tekinthető szövegek, amelyek az adott témában való további elmélyülést tesznek lehetővé.

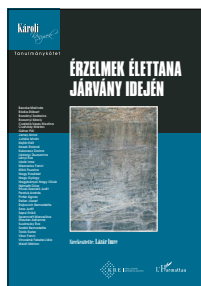
Az előző kötet szerzői közül heten szerepelnek a jelen kötetben is írással, hisz továbbra is mindannyian a társadalmi kommunikáció és szakralitás különböző tématerületeit kutatják, újabb kutatási eredményeiket mutatja be a tanulmánykötet.

A tanulmányok egy szöttes színes szálainak, különféle mintázatainak is felfoghatók, amelyek összességéből egy új, harmóniát és összhangot sugárzó, változatos szövegszövet formálódott. Ez a szövet most az emlékezés szálaiból szövődik össze, pontosabban azokból a megközelítésekből, amelyek a szakrális közösségek és az emlékezés, a kollektív emlékezet különböző mechanizmusait, működésmódjait vizsgálják és mutatják be.

Horváth Csaba (szerk.): *Meghitt Bábelek*

A Kortárs Közép-európai Regény Kutatócsoport azt a földrajzi-kulturális régiót vizsgálja, amelyről harminc évvel ezelőtt még azt gondolták, hogy „történetileg az antik Rómához és a katolikus egyházhoz kötődött”, és „bár 1945 után a Kelet zsákmánya lett, de kulturálisan nyugaton maradt”. De mi történik ma azzal a „tágabb hazánkkal” (Kemény István), amelyről sokat beszélünk, és amelyet „sokan láttak, de senki nem tudta megmondani, hogy néz ki” (Danilo Kiš)? Ez a vidék ugyanannyira kulturális, mint földrajzi fogalom, és napjainkban is nyelvek, nézőpontok sokasága határozza meg: megszokott a kulturális sokszínűség, természetesen a felfüggesztett szabályok, állandósul az átmenetiség. A bábeli forgatag az ismerős gesztusok, az ironia és az önironia menedéke miatt olykor otthonos, a ki nem beszélt traumák, az eltagadott identitások miatt olykor ellenséges. Az Ausztriától a Duna-deltáig tartó vidék Európa része, annak „jobbik fele” és paródiája egyszerre. A kutatócsoport tanulmányai ennek a nehezen definiálható régióknak a bonyolultságát igyekeznek megfogalmazni.

Lázár Imre (szerk.): *Érzelmek élettana járvány idején*

Társas létrámánk lelki eredetű testi következményeinek megértéséhez a szocioszomatika értelmezési keretet kínál, amelyben a szociális idegtudományok adják a bizonyítékalapú belátásokat. Ilyenkor az idegéletteni kutatólaborokban folyó, költséges PET-, SPECT- vagy bonyolult EEG-vizsgálatokkal végzett kutatások jutnak először eszünkbe, de a jelen kötetben ismertetett tanulmányok jelzik, hogy immár a terepen is végezhetünk megbízható és hozzáférhető eszközökkel alapvető kutatásokat. Hordozható EEG- és EDA-eszközeink közel engednek a valós társas-lelki eseményekhez – így ma már a rögzített társas-érzelmi jelenségeket is „nagy felbontású” elemző eszközökkel tudjuk feltárni. Mindez az elvégzett pszichometriai vizsgálatok fényében sokréteggű mélységi képet adhat társas viszonyainkról, egyúttal szűrőeszközt kínálhat a szocioszomatikus kockázatok felméréséhez.

A Szimbolikus kommunikáció és pszichofiziológiai következményeinek komplex empirikus elemzése című kutatássorozatot összegző kötet egyben sorsdokumentum is, mert történetünkben a váratlan és korlátokat támasztó járvány maga is vizsgálat tárgyává vált, tanulságaival gazdagítva a jelen kötetet. Élünk tehát Németh László tanácsával, és helyzetünk gályapadját laboratóriummá alakítottuk.

Horváth Csaba, Ladányi István, Papp Ágnes Klára, Ritz Szilvia, Z. Varga Zoltán (szerk.):

Közép-Európa a komparatistikában

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság Összehasonlító Irodalomtudományi Tagozatának, a Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelv-, Irodalom- és Kultúratudományi Intézetének és Kortárs Közép-Európai Regény Kutatócsoportjának közös szervezésében létrejött konferenciakötet a tematikus és metodikai mintázata alapján jóval több mint összefüggő tanulmányok szövedéke. A komparatistikai gondolkodás jelenkori megújulásának kihívásai olyan módszertani és pragmatikai közeget hoztak létre, amelyben a térségi gondolkodás is revitalizálódhat. A kötet fényesen bizonyítja, hogy Közép-Európa érvényes fogalom, s hogy a korszerű regionalizmus elve képes felülírni a strukturális hasonlóságok, areális hatások és párhuzamok hagyományos organicitásávének örökségét. A gyűjteményben több stílusregiszter, megszólalási mód is érvényesül, de még a legbonyolultabb kérdéseket vizsgáló, nagy szakirodalmat mozgató fejezetek is jól követhetők. A könyv, magas tudományos színvonalával együtt, kifejezetten olvasóbarát. *(Mekis D. János)*

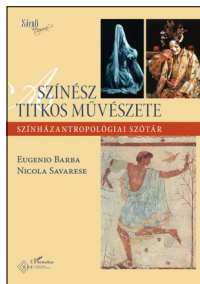

Boros Gábor, Hóvári János, Jakobovits Edit, Péti Miklós, Sepsik Enikő, Szabó-Bartha Anett (szerk.):

Non est volentis. A Benda Kálmán Szakkollégium legjobb hallgatói munkái (2017–2021)

Kötetünk betekintést nyújt a Károli Gáspár Református Egyetem tehetséggondozó központja, a Benda Kálmán Bölcsész- és Társadalomtudományi Szakkollégium munkájába. Benda Kálmán, egyetemünk első rektora, a református szellemiség és minőség egyik legfőbb őrzője volt a rendszerváltás előtti korban, amikor sem az egyetemességhez, sem a nemzethez tartozás nem számított értéknek. Hiteles szavaival és okos tanulmányaival adott fogódzókot egy morálisan romlott korszakban. A róla elnevezett szakkollégium egyik legfontosabb célkitűzése, hogy segítse a különböző szakterületek iránt érdeklődő egyetemisták tudományos munkáját és szellemi közösséggé kovácsolódását. A kötet szerzői – nyolc szakkollégiumi műhely jelenlegi és volt hallgatói, kortárs mentorai – szakterületük országos szinten is legígéretesebb ifjú művelői közé tartoznak, többen közülük helyezést értek el a 34. OTDK versenyen. Sikereik biztosítják a belépést a tudományos színtérre, ahová továbbvihetik a szakkollégium jelmondata által is kifejezett szellemiséget: „*Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei*”, azaz „[...] nem azé, aki akarja, és nem is azé, aki fut, hanem a könyörülő Istené”.

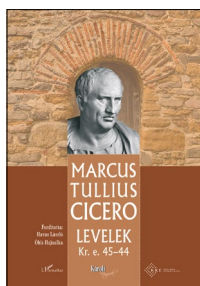
MŰFORDÍTÁS, FORRÁS

Eugenio Barba, Nicola Savarese: *A színész titkos művészete. Színházantropológiai szótár* (fordította: Regős János, Rideg Zsófia)

Eugenio Barba, a dániai székhelyű Odin Teatret, valamint a nemzetközi iskola, az International School of Theatre Anthropology (ISTA) alapítója és Nicola Savarese, a római Università degli Studi Roma Tre egyetem professzorának szótárcikkek formájában megírt alpművét veheti kézbe a kedves olvasó. A *Színházantropológiai szótár* elegánsan helyezi egymás mellé a színészmesterség különböző vizuális manifesztációit, keleti és nyugati források bőséges tárházából merítve. Ez a gazdagon illusztrált, több mint 650 fénykép és ábrát tartalmazó forrásmunka az előadóművészek: színészek és táncosok titkos művészetének szóló tiszteletadás. Nem pusztán csak szótár, hanem kézikönyv színházi szakembereknek, színészeknek, táncosoknak, rendezőknek és dramaturgoknak, útikalauz a transzkulturális előadások témájával foglalkozók számára. Sokéves kutatómunka gyümölcse, amely a nyugati kutatások túlnyomó részével ellentétben az előadóművészet empirikus megközelítését adja, „hogyan felülemelkedhessen a különböző diszciplínák, technikák és esztétikák szakosodásain”.

A kézikönyv célja, hogy bővítse tudásunkat a színpadi test lehetséges megjelenéseiről és az előadás dinamikájára adott nézői válaszreakciókról. Az egyensúlyról, az ellentétről, a montázsról és egyéb színpadi technikákról szóló gyakorlati fejezeteket olyan elméleti szócikkek követik mint a *Szóveg és színpad* vagy a *Tágítás*. A szerzők az előadóművészek összetett mesteriségét, titkos művészetét helyezik kutatásaik középpontjába.

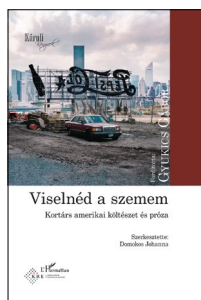

Marcus Tullius Cicero: *Levelek, Kr. e. 45–44*

(fordította: Havas László, Óbis Hajnalka)

Milyen lehetett az információáramlás a római köztársaság végén? Miről levelezhetett kortársaival Marcus Tullius Cicero, a híres római szónok és politikus? A kötetünkben szereplő levelek Kr. e. 45 márciusa és Kr. e. 44 augusztusa között keletkeztek. A történelemkönyvekből ismert szereplők közül Iulius Caesar, Brutus, Antonius és Octavianus tetteiről és a velük kapcsolatos belpolitikai vitákról tudósítanak. A Kr. e. 45-ből származó levelek fordítója Havas László, a Debreceni Egyetem Klasszika-filológiai és Ókortörténeti Tanszékének professor emeritusa, nemzetközileg elismert kutató, akinek számos könyve, tanulmánya jelent meg a római köztársaság ezen időszakáról. Halála előtt utolsó nagyobb szabású munkája e levelek fordítása volt. A Kr. e. 44-ből származó levelek

Óbis Hajnalka fordításai, és a római történelem egyik legizgalmasabb korszakának napi krónikáját adják, a Iulius Caesar meggyilkolását megelőző és közvetlenül követő eseményeket mutatják be. Cicero optikáját követve az események megítélésében kirajzolódik, hogy elvesztette hitét a politikai szabadság visszaszerzésére és a szenátusi arisztokrácia vezető szerepére vonatkozóan, de bizonyos etikai és filozófiai értékekhez hű maradt. Ezek a levelek hozzájárulnak a Cicero-kép árnyalásához, segítik az események megértését, kiderül belőlük, hogy a szereplők bizonytalanságai, habozásai, kivárásai, olykor koncepciótlansága, múlt- és jövőképe milyen fontos szerepet játszhattak a történelmi események menetében és értelmezésében. A kötetet az antikvitás történelme és irodalma iránt érdeklődő olvasók figyelmébe ajánljuk.

Domokos Johanna (szerk.): *Viselnéd a szemem. Kortárs amerikai költészet és próza* (fordította: Gyukics Gábor)

Az egyik legtöbb tradíciót magába olvasztó kortárs amerikai irodalomból válogat e kötetnyi műfordítás. Őshonosai erőszakos asszimilálására, az amerikai polgárháborútól a vietnámi és koreai háborúra, a munkás, a fekete, a feminista és egyéb társadalmi mozgalmaira reflektálnak mindennapjaik miniatűrjeiben a válogatásban szereplő négy generáció alkotói, és keresik az emberi lét lényegének egyéni és közös titkait. Térben országukénál is nagyobb kört járnak be: így nemcsak a keleti és nyugati partok között járunk oda és vissza, hanem Budapesttől Tangierig, Párizstól Velencéig, Tibettől Dél-Amerikáig, sőt Trójától az Akropoliszig is.

Gyukics Gábor műfordítóként immár a negyedik amerikai szépirodalmi antológiáját adja közre ezzel a kötetel, mely többségében verseket tartalmaz, ám néhány prózai alkotást is letesz az olvasó elé. Beleérző, ihletett átültetése jóformán egy helyen és egyidőben zajlott az eredeti alkotások megszületésével.

Somló Bódog: *Gondolatok az első filozófiáról*

(fordította, a kísérőtanulmányt, a jegyzeteket írta és a glosszáriumot összeállította: Pethő Sándor)

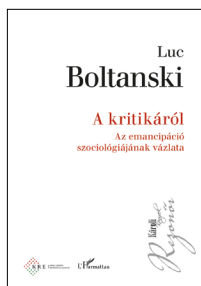
Jó száz évvel szerzője halála után először jelenik meg magyar fordításban az európai híru jogfilozófus, Somló Bódog (1873–1920) posztumusz munkája. A hányatott sorsú kéziratot tanítványa, a két világháború közötti magyar jogfilozófia meghatározó alakja, Moór Gyula (1888–1950) állította össze Somló hátrahagyott jegyzeteiből.

Magyar tudósok nemzedékeinek jelentett kihívást a *Gondolatok* talányos fogalmi világa. Munkájuknak legtöbbször nem a megértés szándékának őszintesége, hanem az elemi feltételek hiánya szabott határt. A hazai könyvtárak polcain elvéve kallódott egy-egy

példány, az 1926-os német kiadást nem követték újabbak, a munka szerves folytatásául szánt etikai alapvetés kézírata pedig elveszett.

A mű ránk maradt formájában kétségtelenül töredék, a szerző nagy, ámde megtört ívű kísérlete, hogy tudományos pályája addigi eredményeit felülvizsgálja, és további útját kijelölje. Filozófiai irodalmunkban egyedülálló vállalkozás, amely töredékes megvalósulásában is arra indít, hogy Somló gondolkodói útjáról alkotott képünket átértelmezzük.

A *Gondolatok*ban már nyoma sincs a Somló első korszakát meghatározó naturalizmusnak, és erős kritikával illeti Kantot, miközben saját filozófiáját az Arisztotelész és Descartes nevével fémjelzett metafizikai hagyomány részeként határozza meg. Gondolkodói súlypontja a jogfilozófiáról az ismereteleméletre, metafizikára és az etikára kerül át. Somló utolsó üzenete az I. világháború utáni zűrzavaros világból hozzánk is szól: a filozófus feladata az, hogy az igazság keresésére felszólító parancsnak engedelmesskedve a metafizikai értékek birodalmában keresse a filozófia *sine qua non*ját jelentő feltétlen érvényességet.

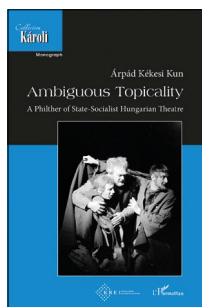

Luc Boltanski: A kritikáról. Az emancipáció szolgálatának vázlatja (fordította: Fábér Ágoston)

Luc Boltanski (szül. 1940) a kortárs francia szociológia kiemelkedő alakja. Szociológusi pályafutását Pierre Bourdieu munkatársaként kezdte, majd az 1980-as évek közepén szakított egykori mesterével, és egy olyan új szociológiai megközelítést dolgozott ki Laurent Thévenot-val közösen, amely bevallottan a bourdieu-i elmélettel szemben határozta meg önmagát. Így született meg a pragmatikus/pragmatikai szociológia, avagy a kritika szociológiája, amely számos ponton vitatja a bourdieu-i „kritikai szociológia” megalapozottságát. Egyrészt azt túlságosan determinisztikusnak véli, másrészt a társadalmi valóság megismerésében kompetensnek gondolja a cselekvőt, aki – a bourdieu-i ágenssel szemben – képes az őt ért méltánytalanságokat különféle elvekre hivatkozva szóvá tenni, sőt, adott esetben akár még az általa igazságtalannak vélt helyzetet állandósító intézménnyel szemben is kritikát megfogalmazni.

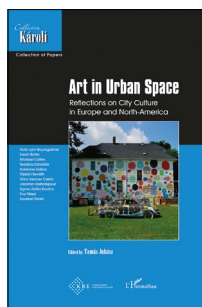
A könyv, amelyet az olvasó a kezében tart, egyfajta kísérlet a „kritikai szociológia” és „a kritika szociológiájának” integrálására, amelynek során a szerző nemcsak a cselekvő által potenciálisan gyakorolt társadalomkritika előtt tornyosuló nehézségeket veszi számba, de azt is hangsúlyozza, hogy ez a kritika – főleg kollektív formában – korántsem eleve lehetetlen vagy szükségszerűen terméketlen. A kritika és az ellenállás legfőbb feltétele, hogy leleplezzük azokat a kifinomult formákat, amelyek révén az intézmények, test nélküli létezőkként, uralmat gyakorolnak fölöttünk.

COLLECTION KÁROLI, L'HARMATTAN HONGRIE

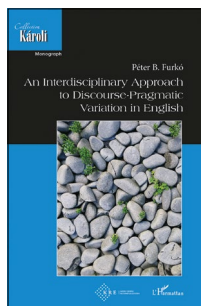
Árpád Kékesi Kun: *Ambiguous Topicality. A Philther of State-Socialist Hungarian Theatre*

This monograph examines the Hungarian theatre between 1949 and 1989 and uses Philther as the method of writing theatre history. In line with the Philther categories, the twelve performance analyses comprise six units: the context of the performance in theatre culture; dramatic text and dramaturgy; staging; acting; stage design and sound; the impact and posterity. They focus on the beginning, middle and end of state socialism through the productions of three different theatres. The first four chapters examine shows of the Operetta Theatre in Budapest immediately following the nationalization of cultural institutions. The next six chapters deal with performances of the National Theatre during the consolidation of the Kádár regime, and the last two chapters present productions of the Katona József Theatre shortly before the regime change. They all address the question of topicality, the adaptation of stories to contemporary expectations, which often involved the emergence of ambiguity and the involuntary shift of interpreting stage events in the light of the spectators' own situation.

Tamás Juhász (ed.): *Art in Urban Space. Reflections on City Culture in Europe and North-America*

This collection grew out of the international conference entitled "Arts and the City" hosted by Károli Gáspár University and the Hungarian Academy of Sciences in 2019. With speakers from across the world, this scholarly event reflected the diversity and deeply interdisciplinary character of contemporary urban studies and its relation to inclusive artistic practices. Thus, this book offers global academic perspectives on the function, relevance and social embeddedness of art in selected European and North-American cities and, as occasional detours, in other parts of the world. The three main sections of the book are entitled "Public Art Considerations", "War, Travel and Resistance", and "London: Word, Action and Image". The collection explores mainly 20th and 21st century urban phenomena, with three chapters exploring city culture in earlier eras. This book will be valuable reading for students, academics, policy makers and anyone with an interest in urban culture, cultural geography, literature, art history and art theory.

Péter B. Furkó: *An Interdisciplinary Approach to Discourse-Pragmatic Variation in English*

The aim of this book is to introduce readers to a variety of approaches to lexical, morphosyntactic and discourse-pragmatic variation in English and some of the research methods used in the various disciplines. The book is primarily meant as a textbook for MA level courses, and it presupposes a sound knowledge of linguistics, while no specific knowledge of discourse analysis, pragmatics, sociolinguistics, etc. is required. The subject is of vital importance to the teaching of English as a Second Language, and throughout the book emphasis will be made on its relevance to teaching and learning English. The ultimate goal is to develop an awareness of how to select teaching materials that are authentic and natural and how to distinguish them from what is artificial or goes counter to the way naturally-occurring language is used and structured.

Anita Czeglédy, József Fülöp, Géza Horváth (Hg.): *Streben und Dienst. 25 Jahre Germanistik an der Károli*

Der Band *Streben und Dienst* ist dem 25. Jubiläum des Lehrstuhls für deutsche Sprache und Literatur an der Károli Gáspár Universität Budapest gewidmet. Die hier versammelten Beiträge nehmen die Forschungsschwerpunkte der Mitarbeiter des Lehrstuhls in den Blick:

Anita Czeglédy: „Sein-in-der-Sprache“ – Peter Handke und Márton Kalász. Poetische Identitätskonstruktionen aus dem mitteleuropäischen Raum

Ida Dringó-Horváth: Trends in der Digitalisierung von Lehrwerken für DaF

József Fülöp: Lyrische Wahrnehmung in Günter Eichs *Prosafragment*
Zita Hollós: „Dorn im Auge“ oder: korpusbasierte Ermittlung biblischer Phraseme

Géza Horváth: Tugendhafte Barockdichterin oder wahnsinniger Mörder als genialer – romantischer – Künstler? E.T.A. Hoffmann: *Das Fräulein von Scuderi*

László Klemm: Schönheit bei Kafka? Überlegungen zu *Der Fahrgast* und einem späteren Stück

Edit Kovács: Opfer der Geschichte, Opfer der Literatur. Singularität und Allegorie in Norbert Gstreins *Das Handwerk des Tötens*

Petra Szatmári: Das „bewegte“ Agens – Valenzänderungen rund um diese semantische Rolle

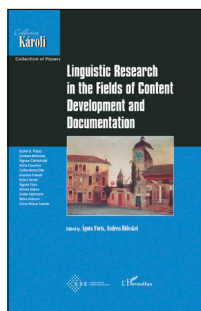
Szilvia Szatzker: Ein Tempus im Wandel: das Futur im Deutschen

Anikó Szilágyi-Kósa: Zur Frage der Zwei- und Mehrnamigkeit – am Beispiel von deutschen Siedlungsnamen in Nordwestungarn.

László Tarnói: *Schnittpunkte. Band 2. Studien zur Germanistik und Hungarologie*

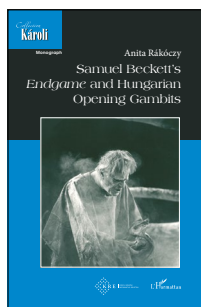
Vorliegender Band bietet einen Einblick in die ‚Werkstatt‘ eines Germanisten und Hungarologen. Er enthält diverse Studientexte zu Forschungsprojekten und von wissenschaftlichen Kolloquien sowie Universitätsvorlesungen und sonstigen Vorträgen mit Themenschwerpunkten aus der deutschen und ungarischen Lyrik vom 17. Jahrhundert bis zur Gegenwart. Das Untersuchungsinteresse dabei galt vor allem epochalen Wandlungen der lyrischen Welterlebnisse: In dem Sinne thematisieren diese Texte u. a. Innovationen der angehenden Barocklyrik, Eigenheiten der synchronen Blüte des vielfältigen poetischen Angebotes in der Goethezeit und darüber hinaus aber auch Parallelen und gegenseitig fruchtbare Beziehungen in der Entwicklung der deutschen und ungarischen Dichtung bis zur nahen Vergangenheit. Hierbei kommt dem Problemkomplex Nachdichtung (dieses Mal auch als Kulturtransfer in Forschung und Lehre) wiederholt eine besondere Bedeutung zu. Der deutsch-ungarischen Thematik nicht widersprechend widmet sich der Autor dem Gedenken des Begründers der Auslandshungarologie, dem 1926 in Berlin verstorbenen Prof. Robert Gragger und seinem Œuvre. Zur Schärfung der Konturen der literaturhistorischen ‚Schnittpunkte‘ hat in diesem Band auch die simultane (germanistische und hungarologische) Sicht des Verfassers beigetragen.

Ágota Fóris, Andrea Bölcskei (eds.): *Linguistic Research in the Fields of Content Development and Documentation*

The questions regarding specialized languages are important topics in applied linguistics research. A growing number of areas witness the current trend of automation, robotization and artificial intelligence (AI). Therefore, converting information into a form that can be understood by machines is of utmost importance in the future. These three technological advancements require the precise description of languages, consequently, the systematic description of the features of specialized languages is one of the current tasks of linguistics.

This book discusses the changed environment of technical communication, the processes, and the legal and standardization backgrounds. The authors delved into the typological, semantic and lexical features of technical texts in the field of technical documentation, and also focused on research related to terminology, translation and text analysis, as well as their relevance in higher education in connection with documentation, content development and technical writing.

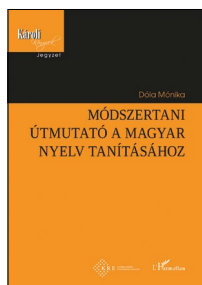
Anita Rákóczy: *Samuel Beckett's Endgame and Hungarian Opening Gambits*

The focus of this book is twofold: first, Samuel Beckett's *Endgame*, its genesis and post-publication development, and second, the reception of his dramas in Hungary. There are, of course, overlaps between the two topics, for example, György Kurtág's *Fin de partie* opera, István Paál's first stage direction of *Endgame* in Hungary, or Gábor Zsámbéki's TV-recording of the play, which preceded the stage premiere. However, the real bonding agent of the book is the dramaturgy and theatricality of Beckett's work, whether it be unpublished manuscript fragment, full length play or Beckett-staging in scope. This book intends to present Beckett-productions that were the first in one way or another, either the most productive Hungarian-language Beckett-director's oeuvre, a Hungarian premiere, the first *Godot*-staging after 1989, the first Beckett shows in a theatre's entire programme since its foundation, or the very first *Fin de partie* opera. All of these involved a certain amount of risk taking, just as one would expect from opening gambits in a game of chess. This is the first time that a selection of Hungarian *Endgames* and other Beckett-stagings has entered the international platform of Beckett scholarship, to engage in a broader dialogue with artists, scholars, and students around the globe.

Anita Rákóczy is dramaturge, theatre critic, and Lecturer at Károli Gáspár University of The Reformed Church in Hungary. She has conducted research on Samuel Beckett's *Fin de partie* at CUNY Graduate Centre New York as a Fulbright Scholar, and also in the University of Reading's Samuel Beckett Collection. She has worked for the Hungarian Theatre Museum and Institute and the International Theatre Institute (ITI) Hungarian Centre.

She has published in *Samuel Beckett Today / Aujourd'hui* and the *Journal of Beckett Studies*. With Mariko Hori Tanaka and Nicholas Johnson, she co-edited *Influencing Beckett / Beckett Influencing* (Collection Károli – L'Harmattan, 2020).

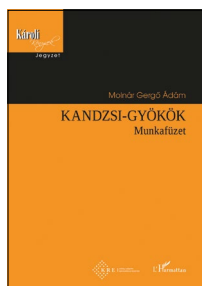
JEGYZETEK

Dóla Mónika: Módszertani útmutató a magyar nyelv tanításához

A nyelvtanítás módszertana a gyakorlat szintjére tartozik: az a feladata, hogy a tanulás kontextusában meghatározott célokhoz, tartalmakhoz és eredményekhez tanulási-fejlesztési és értékelési folyamatokat, eljárásokat, gyakorlatokat rendeljen. Ennek értelmében a jelen kötet útmutatást nyújt a magyar nyelv (leendő) tanárai számára a tanulási-fejlesztési folyamat megtervezéséhez, megszervezéséhez és támogatásához, valamint technikákat, eszközöket javasol a tanórai munkához és a tanítás-tanulás értékeléséhez. A tanórán alkalmazott módszerek és eljárások nem légyeres térben mozognak, hanem szervesen kötődnek nyelvtudományi, pszichológiai, pedagógiai modellekhez: a jelen kötet egyrészt bemutatja azokat a nyelvpedagógiai alapelveket, amelyekre napjaink magyar (mint idegen) nyelv tanítása épülhet a tervezéstől az értékelésig, másrészt módszertani támpontokkal és konkrét javaslatokkal szolgál a tanítási-tanulási folyamat egyes fázisaihoz.

A fejezeteket nyitott kooperatív gyakorlatok indítják: ezek célja – az olvasó bevonásával – a téma előkészítése és néhány releváns probléma mérlegelése. Ezután a kapcsolódó általános didaktikai elvek leírása következik, amelyet konkrét példák, javaslatok egészítenek ki a módszertani eljárásokra és lépésekre vonatkozóan. A fejezeteket záró kérdések az önálló tanulást, az ismeretek rendszerezését és ellenőrzését segítik.

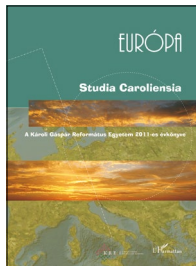
Molnár Gergő Ádám: Kandzsi-gyökök. Munkafüzet

A kötet a kínai írásjegyeket, vagyis a kandzsikat felépítő legfontosabb és leggyakoribb alapelemeket, a gyököket mutatja be.

A munkafüzet felsorolja a kandzsi-gyökök típusait, hogy hol helyezkednek el az írásjegyben, emellett tanulási tippokról és kreatív feladatokról is lehet olvasni benne. A kezdő feladatsor a gyökök kandzsiban való elhelyezkedését mutatja be. A munkafüzet fő része a legfontosabb és leggyakoribb gyökök bemutatása típusaik, elhelyezkedésük szerint. Minden gyöknél szerepel annak ábrája a vonásrenddel együtt, japán elnevezése, jelentése, sorszáma (amely segít a szótárakban való tájékozódásban), és hogy az adott gyök mivel kapcsolatos, mihez köthető. Minden gyöknél kandzsi példák is fel vannak sorolva.

A munkafüzetben ismétlődő gyakorlófeladatok találhatók az adott gyöktípusokhoz, és összefoglaló feladatsor foglalja egybe a tanulmányokat. A tanulást a kandzsi-gyökökkel kapcsolatos szakkönyvek, tankönyvek és segédanyagok jegyzéke, továbbá gyakorlásra, kutatómunkára, illetve online játékok használatára alkalmas internetes weboldalak listája segíti.

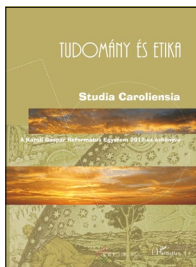
STUDIA CAROLIENSIA – A KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM ÉVKÖNYVEI

Sepsi Enikő (szerk.): Európa

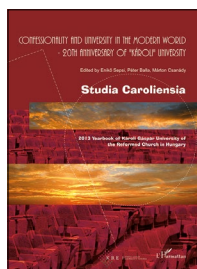
A Károli Gáspár Református Egyetem *Studia Caroliensia* folyóiratából évkönyvvé alakult első, bemutatkozó kötetét tartja kezében az olvasó. A 2011-es tematikus szám az európaiság köré épül. Az Egyetem oktatói a jog, a bölcsészettudományok, a teológia, valamint a pedagógiatörténet Európához kötődő vonatkozásait tárgyalják.

A 2011. évi *Studia Caroliensia* évkönyv tudományos munkái olyan aktuális témákat érintenek, amelyek széles társadalmi érdeklődést váltanak ki: a magyar uniós elnökség gazdaságpolitikai tevékenysége, a halálbüntetés kérdésköre, a jogérvényesítés európai helyzete, a politikai manipuláció mint fordítástudományi jelenség, valamint napjaink liturgiai kutatásai. A bölcsészettudományi írások többsége az interkulturalitás és az identitáskeresés fogalmköréhez kapcsolódik, valamint kitér a modern és mai magyar irodalom európai vonatkozásaira is.

Sepsi Enikő (szerk.): Tudomány és etika

A 2012-es, második kötetben is változatlan az alapfilozófia, az Egyetem oktatóinak tudományos igényességű írásait évről évre egy-egy szélesebb társadalmi érdeklődésre számot tartó téma köré csoportosítva foglaljuk kötetbe. Mindemellett nem titkolt cél, hogy az évkönyvvel olyan hagyományt teremtsünk, amely szervesen illeszkedik a református kultúra évszázadokra visszavezethető értékteremtő attitűdjéhez. Az idei esztendő témájaként a tudomány és az etika kapcsolatát választottuk. Ezt részben az indokolta, hogy Egyetemünk olyan kiváló tudással rendelkező szakembereket kíván képezni, akik felelősséget éreznek tudományáguk fejlődési irányaiért és alkalmazási területeiért. A témaválasztás másik oka, hogy a jövő nemzedékek oktatóiként, kutatóikként bennünket is élénken foglalkoztat a 21. század fő kérdése: hogyan fejlődhet tovább úgy a tudomány, hogy közben az alapvető morális és életet támogató értékek határozzák meg? A *Studia Caroliensia* jelen kötetének szerzői az Egyetem valamennyi oktatási területének, azaz a jog-, a bölcsészet-, a hit- és a pedagógiatudományok aspektusából nézve keresik a lehetséges válaszokat. A jog és a morál összhangjáról, a kutatói etika problematikájáról, a globalizáció morális kihívásairól, a választásról szóló bibliai tanítások és a mai keresztény etika összefüggéseiről, az intézményes professzionális nevelés fő funkcióiról szóló írásokat olyan hívószavaknak tartjuk, amelyek a laikus érdeklődő számára is hasznos fogódzót nyújtanak.

Enikő Seps, Péter Balla, Márton Csanády (eds.):
Confessionality and University in the Modern World –
20th Anniversary of “Károli” University

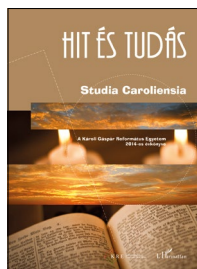
The purpose of the conference organised at and by Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary between the 15th and the 17th of October 2013 was to discuss the basic theological principles that led to the foundation of Christian Universities in Hungary twenty years ago, after the collapse of Communism. The conference also intended to celebrate the founding of our university.

The work has been organised in three panels: Christian Universities; Confessionality and Nation; Religiosity and Protestantism Today.

Presenters of the first panel were asked to discuss the challenges and opportunities for Christian universities and to redefine a vision for their work and presence in the current postmodern, secular world. Representatives of both the Catholic and the Protestant Universities were requested to reflect upon their missions within the traditions of their respective European and North American Catholic and Protestant higher educational contexts.

Professor Gottfried Adam, speaker of the second panel connected the topic of the first panel (education) to that of the second panel (Confession and Nation). The panel session on the third day entitled ‘Religiosity and Protestantism Today’ was opened by the former Prime Minister of the Netherlands, professor Jan-Peter Balkenende. This panel examined the change in the role of religion in international and Hungarian context.

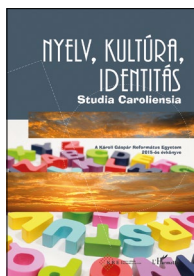
We hope this anniversary volume will launch other fruitful discussions and reflections on our respective specific institutional missions, engaged in a world where religious decline and unchurching is a tangible phenomenon.

Seps Enikő, Deres Kornélia (szerk.): *Hit és tudás*

A negyedik, 2014-es évkönyv központi témájául a szerkesztőbizottság a „Hit és tudás” mottót választotta. A címválasztás indoka, hogy a Károli Gáspár Református Egyetemen oktatott valamennyi diszciplína oldaláról megfogalmazható problémák és megoldási javaslatok azzal kapcsolatban, hogyan egyeztethető össze a keresztény hit a tudományos módszertannal, a tudományos gondolkozás által megkívánt szabadsággal és előfeltétel-mentességgel, hogyan alakul az egyes tudományágak képviselőinek felelőssége a spiritualitás és a doktrína etikai relációjában, illetve milyen mozgósító erőt jelenthet a hit a „tisza” tudományosság számára. A kérdés

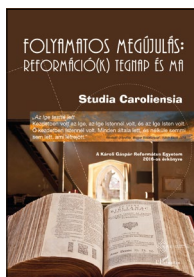
egyébiránt történetileg is megközelíthető: hogyan került tudatosan vagy tudattalanul ellentétbe vagy éppen összhangba hit és tudás a legkülönbözőbb tudományágak képviselőinél? Intézményünk oktatóinak jelen kötetben megjelenő írásai változatos irányokból vizsgálják a fenti kérdésköröket, s gondolkodtatnak el így a hit és a tudás árnyalt, reménnyel és ellentmondással teli, sokszínű kapcsolatáról.

Sepsi Enikő, Deres Kornélia, Czeglédy Anita, Szummer Csaba (szerk.): *Nyelv, kultúra, identitás*

A Károli Gáspár Református Egyetem 2015. évi évkönyvének címét a nyelv, kultúra, identitás hívószavak adják, amelyek külön-külön és együttesen is értelmezhetőek. A témaválasztás indoka, hogy az egyetemünkön oktatott valamennyi diszciplína oldaláról megfogalmazódtak rendkívül időszerű kérdések azzal kapcsolatban, hogy e három terület miképpen működik közre az egyén és a közösség önmeghatározásában és önértelmezésében. A nyelv, a kultúra és az identitás dinamikus kapcsolatrendszerét több szempontból is tanulmányoztuk, hiszen a filozófiai, lélektani, társadalmi vagy kulturális folyamatokban betöltött szerepük értelmezésében és értékelésében a társadalom- vagy hittudományi megközelítések mellett a bölcsészettudományi kutatások is figyelemre méltó eredményekre vezettek.

Az évkönyv a címben jelzett fogalomhármas kortárs megközelítéseit kínálja az irodalomtudomány és a művelődéstörténet, a nyelvtudomány, a teológia, a pszichológia és a pedagógia, valamint a jogtudomány területein. A kötet egy idegen nyelvű tanulmányokat összegyűjtő fejezettel zárul, amely a nemzetközi kutatásokhoz közvetlenebbül kapcsolódik. Intézményünk oktatóinak jelen kötetben megjelenő írásai tehát változatos nézőpontok, tudományterületek és nyelvek hálózataként mutatják fel a kultúra, a nyelv és az identitás inspiráló találkozásait.

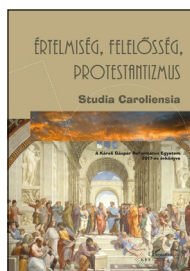

Sepsi Enikő, Deres Kornélia, Homicskó Árpád Olivér (szerk.): *Folyamatos megújulás: reformáció(k) tegnap és ma*

A Károli Gáspár Református Egyetem évkönyve 2017-ben jelenik meg hatodik alkalommal. A tudományos igénnyel bíró, egy-egy szélesebb társadalmi érdeklődésre számot tartó téma köré csoportosított mondanivaló évente nemcsak a szakma, de a laikus érdeklődő számára is értékes mondanivalót tartalmaz. A 2016. évi *Studia Caroliensia* témáját a reformáció 500. évfordulója adja. A címben jelzett mindenkori és folyamatos megújulás gondolata határozza meg a kötet célkitűzését, amennyiben az egyetemen oktatott vala-

mennyi diszciplína oldaláról megfogalmazhatók problémák, kérdések és megoldási javaslatok azzal kapcsolatban, hogy a protestantizmus és annak hagyománytörténete miképpen lép párbeszédbe a jelennel, vagyis hogyan működik közre az egyén, a közösség, vagy szűkebb értelemben véve akár a saját szakág mai önértelmezésében és önmeghatározásában.

A kötet írásai között találhatunk a megújulás jelenségét a teológia, a vallástudomány, a tudománytörténet és a művelődéstörténet felől megvilágító értekezéseket, de több dolgozat vizsgálja a reformációnak a társadalmi felelősségvállalásban, illetve szervezeti kommunikáció területén betöltött szerepét, a reformátori hagyományok megjelenését a protestáns hivatásfelfogás és az etikus gazdaság- és vezetéseleméletekben. Ennek megfelelően az idei Studiában a megújulás és a reformáció kérdésköre a bölcsészettudomány, az állam- és jogtudomány, a hittudomány és a pedagógia kutatási horizontjain keresztül kerülhet közelebb az olvasóhoz.

Sepsi Enikő, Szathmári Éva (szerk.): *Értelmiség, felelősség, protestantizmus*

A Károli Gáspár Református Egyetem tudományos igényvel íródott, ám szélesebb társadalmi érdeklődésre is méltán számot tartó évkönyve, a *Studia Caroliensia* ezúttal hetedik alkalommal jelenik meg. Az eddigi hagyományokat folytatva az idei tanulmánygyűjtemény is olyan kérdéskört jár körül, amely az egyetem misszióját közelről érinti, és a 2017-es őszi közösségi napok összoktatói workshopjának fő témáját adta. A címben jelzett *Értelmiség, felelősség, protestantizmus* fogalomhármás mindegyike hangsúlyt kap az írásokban.

A kötet elején egy örömdetes eseményen, az értelmiségképzés céljából alapított Benda Kálmán Bölcsész- és Társadalomtudományi Szakkollégium megnyitóján elhangzott ünnepi beszédeket olvashatjuk.

Értelmiséginek lenni nem csupán magánügy, hiszen – ahogyan Bakacsi Gyula az évkönyv gondolatébresztő nyitótanulmányában fogalmaz – „az értelmiségi közösségének lelkiismerete”. Értelmiséginek lenni nem csupán egy szerep, hanem felelősség, küldetés és szolgálat is egyben. A kötet egyrészt az értelmiségiek képzéséhez kapcsolódó – így például a pedagógusképzés, nemzetnevelés kérdéseit érintő vagy hitvalló református pedagógusegyéniségek példáját felmutató – tanulmányokat tartalmaz, másrészt olyan értelmiségi egyéniségeknek, olyan szellemi embereknek állít emléket, akik ellenszélben vagy nehéz történelmi pillanatokban, olykor komoly veszélyben is vállalták, hogy emberi méltóságukat meg-

őrízve tisztességgel kiállnak igazukért, kollégájukért, igaztalanul megvádolt embertársukért, kivételes emberségről és belső erőről téve tanúságot. Ők példázzák azt az igazságot, amely szerint csak az igaz erő képes a szolgálatra – a gyenge elnyomó vagy szolgálja.

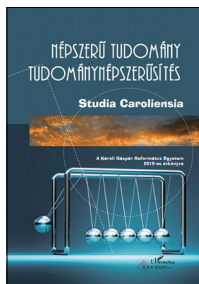

Sepsi Enikő, Szathmári Éva (szerk.): Károli 25

A Károli Gáspár Református Egyetem évkönyve, a *Studia Caroliensia* immáron nyolcadik alkalommal jelenik meg. Ez a 2018-as szám az egyetem fennállásának 25 éves és egyben Állam- és Jogtudományi Karának a 20 éves jubileumát ünnepli.

A Magyarországi Református Egyház Zsinata 1993. február 24-én hozott döntést a Károli Gáspár Református Egyetem alapításáról, amelyet Dr. Hegedűs Loránt püspök kezdeményezett. Az ünnepélyes évnytőn Czine Mihály így fogalmazott: „Apáczai Csere János – az első magyar filozófus – álma majd három és félszáz esztendő után – végre megvalósult.” Az új alma mater képzései folyamatosan bővültek, mára a teológia, a bölcsészet- és társadalomtudományok, az állam- és jogtudomány oktatása, valamint a tanító- és tanárképzés egyaránt helyet kapnak bennük.

Egykori alapítók, mostani vezetők, volt hallgatók, volt hallgatókból lett tanárok, korábbi és jelenlegi oktatók emlékeznek az indulás azóta már legendássá vált nehézségeire és megindító pillanataira, majd a növekedés örömeire és a folytonos kihívásokra. Elmondják, hogy mit kaptak a Károlitól, és beszámolnak az elvitathatatlan sikerekről: a hallgatói létszám folyamatos növekedéséről, az intézményi bővülésről, a szellemi gyarapodásról, a tehetséggondozásról, az oktatói utánpótlás kineveléséről, a hazai és a külföldi szakmai kapcsolatok bővüléséről, az állami és nemzetközi ösztöndíjak hozadékaról, a Károli Könyvek sorozat sikertörténetéről, az értelmiségképzés szolgálatában életre hívott Benda Kámán Bölcsészet- és Társadalomtudományi Szakkollégium elindításáról, a végzett hallgatók szakmai és emberi elismeréséről. És persze arról, ami egy oktatási intézményben a legfontosabb, s amit az egyik oktató így fogalmazott meg: „Nincs annál nagyobb öröm, mint ha az ember tanúja és segítője lehet a fiatal lelkek kibontakozásának.”

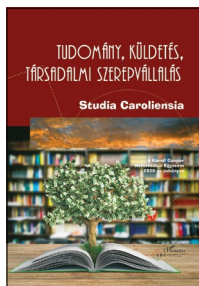

Furkó Péter, Szathmári Éva (szerk.): Népszerű tudomány – tudománynépszerűsítés

Jelen kötet témáját a protestáns értelmiség tudománynépszerűsítő szerepe adja. A kötet egyik előfeltevése, hogy a bölcsészet- és társadalomtudományok, a hittudomány, az állam- és jogtudomány, az egészségtudomány, a pedagógia, a szociálpszichológia és az egyes területekhez kapcsolódó kutatói életpálya népszerűsítését, a szemléletformálást, a játékosan történő ismeretszerzést minél szélesebb körben, és akár már kisgyermekkorban érdemes elkezdni.

A kötet *első szerkezeti egysége* – *A tudománynépszerűsítésről általában* – négy tanulmányt foglal magában, melyek a tudomány élvezetessé tételének általános kérdéseiről értekeznek, köztük a tudománynépszerűsítés mindennapi küzdelmeiről, valamint az egyes törekvések tudományterület-specifikus jellemzőiről.

A kötet *második szerkezeti egysége* konkrét tudománynépszerűsítő tanulmányokat foglal magába a bölcsészettudományok, társadalomtudományok, szociális és egészségtudományok, pedagógia, valamint a jogtudományok területéről. A bölcsészettudományt képviselő tanulmányok sorában kiemelt szerepet kapott a pszichológia, a nyelvtudományok, a történelemtudomány és a művészet-történet területén végzett kutatások közérthetővé tétele.

Furkó Péter, Szathmári Éva (szerk.):

Tudomány, küldetés, társadalmi szerepvállalás

A 2020. évi *Studia Caroliensia* témáját a protestáns tudós értelmiség társadalmi szerepvállalása adja. A *Tudomány, küldetés, társadalmi szerepvállalás* tematikáját oktatóink a bölcsészettudomány számos területén vizsgálódva, a hittudomány, a pedagógia, az egészségtudomány, a társadalomtudományok, illetve az állam- és jogtudomány perspektívájából egyaránt megközelítették. A kötet rámutat, hogy az egyetemi oktatói-kutatói életpályát vállalók egyben társadalmi szerepet is vállalnak a szemléletformálás, az ismeretátadás és a tudományos eredmények mindennapi életben történő alkalmazhatósága és terjesztése révén. A kötet első szerkezeti egységében hivatástudat és a társadalmi szerepvállalás összetevői és általános kérdései alapján megfogalmazott értekezéseket találunk, a második részben pedig a szerzőink által szűkebb területen végzett kutatást bemutató tanulmányokat adunk közre.